

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ

Nulla est doctrina sine lingua latina - Нема науки без латини

РИБАЧОК С.М.

**ЛАТИНСЬКА МОВА
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
РЕКОМЕДОВАНО МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ ТА НАУКИ**

Тернопіль – 2012

УДК 811.124:34(075.8)

ББК 81.461

Р49

*Рекомендовано Міністерством освіти та науки України
(лист №1/11-8685 від 29 жовтня 2009р.)*

Рецензенти:

К. Я. Кусько, доктор філологічних наук, заслужений професор (Львівський національний університет ім. І.Франка);

М. М. Закалюжний, викладач латинської мови, кандидат педагогічних наук, професор (Тернопільський державний медичний університет імені І.Я.Горбачевського);

Т. О. Подковенко, кандидат юридичних наук, доцент (Тернопільський національний економічний університет)

Рибачок С.М.

Латинська мова для студентів-юристів: навч. посіб./С.М. Рибачок. – Тернопіль, 2012. – 190 с.

ISBN 978-966-457-080-7

Навчальний посібник створено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за напрямом „Право”. Посібник спрямований на комплексне оволодіння студентами латинською юридичною термінологією та охоплює довідковий матеріал з граматики, фонетики, морфології, лексики, синтаксису, лексикографії, лінгвокраїнознавчого, лінгвокультурологічного та фахового змісту. Наводяться також тестові та контрольні завдання, латинська юридична фразеологія, латинські прислів'я та крилаті вислови, латинсько-український словник.

Для студентів, аспірантів, науковців, юристів-практиків, усіх, кого цікавлять питання вивчення латинської мови.

ЗМІСТ

Передмова	5
ЗАНЯТТЯ 1 Історичний контекст. Коротка історія латинської мови. Мова Римського права. Латинський алфавіт. Правила вимови Вправи.....	18
ЗАНЯТТЯ 2	
Іменник. Прикметник. Відміни іменників. I - V відміни.....	21
Таблиця відмінкових закінчень усіх відмін.....	28
Прийменник. Юридичний лексичний мінімум іменників.....	29
Вправи.....	30
Тема для самостійної роботи. Словотвір. Значення іменникових суфіксів.....	36
Вправи. Лінгвокраїнознавча інформація. Релігія Стародавнього Риму.....	36
ЗАНЯТТЯ 3	
Дієслово. Граматичні категорії дієслова. Дієвідміни. Часи системи інфекта...37	
Наказовий спосіб теперішнього та майбутнього часів	45
Юридичний лексичний мінімум дієслів.....	46
Елементи синтаксису. Методика граматичного аналізу та перекладу простого поширеного речення.....	47
Вправи. <i>Apud arbitrum. De Romanorum nominibus</i>	51
Тема для самостійної роботи. Словотвір за допомогою префіксів.....	53
Дієслова, похідні від <i>esse</i> . Вправи.....	56
ЗАНЯТТЯ 4	
Прикметник. Прислівник. Прикметники 1-2 відмін.....	58
Прикметники 3 відміни. Ступені порівняння прикметників Синтаксис відмінків при ступенях порівняння. Прислівник..	
Вправи. <i>Capitis deminutio. Res mancipi et nec mancipi</i>	63
ЗАНЯТТЯ 5	
Займенник. Особові займенники і зворотний займенник.....	66
Присвійні займенники. Вказівні займенники Відносні займенники. Означальні займенники. Заперечні займенники. Займенникові прикметники	
Дієприкметники теперішнього, минулого і майбутнього часів.....	70
Вправи. <i>Res corporales et incorporates</i> Лінгвокраїнознавча інформація. Виховання, освіта та наука у Римі.....	73
ЗАНЯТТЯ 6	
Числівник. Кількісні та порядкові числівники.....	75
Синтаксис відмінків числівників Вправи. <i>De Romae descriptione</i>	
Розділові та прислівникові числівники. Римський календар.....	81
Латинські юридичні терміни.....	87
Латинські прислів'я та вислови	91
Тестові завдання	96
Завдання для контрольних робіт.....	105
Питання для підготовки до заліку.....	115
<i>Gaudeamus</i>	116
Латинсько-український словник.....	117
Список використаної літератури.....	189

ПЕРЕДМОВА

In via est iustitia via sine lingua Latīna

Шлях до юстиції без латинської мови є бездоріжжя

Курс “Латинська мова” є невід’ємною складовою системи підготовки юристів за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”. Навчальна програма дисципліни передбачає вивчення елементарного курсу граматики та найуживанішої в юридичних текстах латинської лексики як невід’ємної частини інтернаціонального словникового фонду. Крім того, все більш актуальним стає володіння навиками перекладу з латинської мови для фахівців у сфері міжнародного права.

Латинська юридична термінологія, що застосовується сьогодні в міжнародному праві, завдяки своїй універсальності стає ланкою, що єднає прогаліни, зумовлені правовими відмінностями систем. Латинська правнича лексика, незважаючи на свій уніфікований характер, є доволі гнучкою та використовується як універсальний лінгвістичний інструмент у спірних моментах.

Даний навчальний посібник укладено згідно з програмою з латинської мови за професійним спрямуванням для студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Мета його – підготовка майбутніх фахівців у галузі правознавства на основі знань латинської мови до сприйняття спеціальних юридичних курсів, читання юридичних першоджерел і розуміння міжнародної наукової та правничої термінології. Для цього студенти мають опанувати граматичну систему латинської мови; оволодіти лексичним мінімумом латинської мови; набути навиків читання та перекладу речень; ознайомитися з словотворчими моделями латини; розуміти зміст латиномовних джерел з юриспруденції; демонструвати володіння латинською юридичною термінологією та крилатими висловами

Необхідність даного посібника зумовлено впровадженням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, входженням України у Болонський процес, а відтак вирішенням проблем з цим пов’язаних, зокрема обмеженою кількістю аудиторного часу та збільшенням самостійної роботи, що відводиться на курс латинської мови у навчальних планах юридичного факультету. У зв’язку з цим, у процесі викладу граматичного матеріалу автором ставилось завдання виділити ті явища і факти, що складають основу системи латинської граматики, і свідомо випущено деякі аспекти, засвоєння яких необов’язкове в межах елементарного курсу. Разом з тим звернено увагу на найважливіші правила граматики, що дозволяють зрозуміти творення багатьох граматичних форм і забезпечують свідоме і надійне їх засвоєння. Чітко визначено термінологічну спрямованість всього процесу навчання, оскільки термін посідає особливе місце на всіх етапах правничої освіти, бо виступає і як інструмент пізнання, і як словесний знак, який закріплює результат цього пізнання. Практичний курс розрахований на комплексне оволодіння студентами латинською юридичною термінологією та охоплює довідковий матеріал з граматики, фонетики, морфології, лексики, синтаксису, лексикографії, країнознавчого та культурологічного змісту.

Основний курс включає 10 занять, кожне з яких містить теоретичну частину (елементарний курс граматики), практичну, котра складається із лексико-граматичних

вправ, лексичного мінімуму, навчальних текстів, коментарів до них, а також латинських юридичних формул, крилатих висловів. Граматичний матеріал викладено у тісному зв'язку з юридичною термінологією. Усні та письмові вправи базуються в основному на лексичному матеріалі, пов'язаному з фахом юриста чи науковця у галузі правознавства. Для самостійної роботи студентів автором пропонується окремі теми і параграфи, які тісно пов'язані з попередньою темою і є її логічним продовженням.

Читання навчальних текстів і виконання лексичних вправ передбачають закріплення нормативних граматичних правил, засвоєння синтаксису латинської фрази, аналіз та розуміння юридичного тексту, вироблення практичних навичок роботи студента зі словником.

Методичні вказівки для студентів заочної форми навчання. Робота студента заочної форми навчання юридичного факультету над курсом латинської мови за професійним спрямуванням визначається завданнями вивчення цієї дисципліни. Основною формою оволодіння навчальним матеріалом посібника є самостійна робота студента. У зв'язку з цим студент-заочник повинен організувати самостійну роботу в міжсесійний період таким чином: а) повторити вивчений на сесії теоретичний матеріал; б) виконати вправи для закріплення теоретичного матеріалу; в) вивчити лексику поданих на сесії розділів; г) вивчити новий теоретичний матеріал; д) виконати контрольну роботу. Важливою умовою засвоєння курсу латинської мови є регулярність самостійної роботи студента.

Форма контролю: виконання контрольної роботи і складання заліку.

За підсумками вивчення курсу студент повинен:

- володіти навичками читання і перекладу латиномовних текстів;
- читати з правильною вимовою та наголосом, орфографічно правильно записати латинські терміни та перекладати їх рідною мовою;
- знати граматичну систему латинської мови (основні правила утворення словоформ - відмінювання іменників, прикметників, займенників, утворення часових форм дієслова);
- опанувати основні правила та моделі словотвору;
- вивчити 100 латинських висловів з галузі юриспруденції;
- перекладати зі словником латиномовні джерела за фахом.

Для контролю отриманих знань у посібнику подано систему тестових та контрольних завдань, а також питання до заліку.

Структура посібника: вступ, основний курс, тестові та контрольні завдання, латинська юридична фразеологія, латинські прислів'я та крилаті вислови, латинсько-український словник.

Граматична та лексикографічна частини посібника ґрунтуються на україномовних підручниках латинської мови Л.П.Скорини і Л.П.Чуракової, В.В.Ставнюк, Р.М.Оленич, Н.Ревак, П.Я.Махліна та ін.

ЗАНЯТТЯ 1

Історичний контекст. Коротка історія латинської мови Мова Римського права. Латинський алфавіт. Правила вимови. Наголос

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У центрі Апеннінського півострова приблизно три тисячі років тому на узбережжі річки Тибр декілька стародавніх племен об'єдналися в одну державу. Столицею цієї держави стало місто Рим (Roma), яке, за переказами, заснували брати Ромул і Рем близько 754/753 до Р.Х. на семи горбах. Пізніше йому дали назву «Вічне місто». Спочатку латинською мовою розмовляло невелике плем'я латинів, проте в результаті військових, політичних та економічних успіхів Стародавнього Риму латинська мова поширюється по всій Італії, а, починаючи з II ст. до н.е., виходить за її межі.

Римська історія (також Стародавній Рим, Античний Рим), держава древніх римлян (8 століття до Р.Х. — 5 століття) поділяється на три основних періоди:

- **царський** (середина 8 століття до Р.Х. — 510 до Р.Х.)
- **республіканський** (510 до Р.Х. — 30 до Р.Х.)
- **імператорський** (30 до Р.Х. — 476)

У переказах згадуються 7 царів, що правили державою у 8-6 ст. до н. е. У 5-4 ст. до н. е. ця невеличка держава у середині півострова починає воювати з дванадцятьма містами етрусків. Рим являв собою поліс, керований царями. Великий культурний вплив мали на римлян сусідні народи, особливо загадкові етруски (неясне походження цього народу, ще не розшифрована його писемність). У них римляни запозичали більшість букв свого алфавіту, деякі прийоми будівництва, ряд обрядів (наприклад, гладіаторські бої). Символ Риму — бронзова статуя вовчиці — виконана етруським майстром. Накопичений культурний потенціал, політична стабільність, величезні матеріальні багатства ведуть до підйому римської культури. Завойовані Римом східні народи також вносять свій внесок, особливо їх вплив відчувається в релігійній сфері. Після вигнання останнього царя Тарквінія Гордого у Римі встановлена республіка (510 до Р.Х./509 до Р.Х.).

До середини 3 століття до Р.Х., підкоривши всю територію сучасної Італії, Рим перетворився у велику державу, що домоглася гегемонії в усьому Середземномор'ї, що привело до зіткнення з Карфагеном, конкурентом Риму. Після трьох Пунічних воєн, одержавши перемогу над Карфагеном у 146 до Р.Х., Рим стає найбільшою середземноморською державою. У зв'язку із зростанням великого землеволодіння і рабовласництва посилюються злидні серед селян, що викликало широкий повстанський рух сільського плебсу, рабів (повстання Спартака) і перші спалахи громадянської війни на вулицях Риму. З 2 ст. до н.е. Рим починає просуватися на Схід. У 168 році до н. е. він захоплює Грецію, Балканський півострів, території у Північній Африці; Рим виходить у Чорне море. У 1 ст. до н. е. Римська республіка веде переможні війни як на Сході (територія сучасної Туреччини, Близький Схід), так і на Заході (захоплення Галії). У соціально-політичному житті Риму 1 століття до Р.Х. все більшу роль стали відігравати армія і її вожді (Л. К. Сулла, Г. Марій, Г. Помпей та ін.). В ході громадянської війни (49 до Р.Х. - 45 до Р.Х.) необмеженим правителем держави став Цезар. Внутрішня криза республіканського ладу, перетворення армії в професійну, зміна ролі воєначальників

ведуть до серії громадянських воєн. Гай Юлій Цезар проголошує себе імператором. Після його вбивства змовниками новий період громадянських воєн завершився перемогою Октавіана, що отримав в 27 до Р.Х. від сенату титул Августа.

З часу правління Августа Рим став імперією. При Траяні в 2 столітті імперія досягла максимальних границь. Повстання місцевого населення в завойованих землях і вторгнення варварів привели до відділення ряду провінцій. Рим довго не знає військових невдач, але внутрішні протиріччя послаблюють його, в кінці IV с. н. е. відбувається розкол Римської імперії на Західну і Східну. В 476 році вождь германських найманців Одоакр перемиг останнього імператора Західної Римської імперії Ромула Августула. Східна Римська імперія під назвою Візантія проіснувала ще біля 1000 років. 476 рік прийнято вважати кінцем Стародавньої історії.

Коротка історія латинської мови

Кожна мова класифікує, систематизує, концептуалізує оточуючий світ властивим саме їй шляхом, відповідно до накопиченого практичного досвіду, узгодженого з традиціями та принципами, що створені століттями її існування. Латинська мова належить до тих мертвих мов, які й донині активно функціонують у книжково-письмовій сфері. Такі мови вивчаються у великій кількості навчальних закладів, при тому не у першу чергу філологічних. Цими мовами регулярно створюються нові тексти і від розмовних живих мов вони відрізняються лише тим, що для жодного не є рідними, а засвоюються лише в процесі формального навчання. Мови цієї групи після виходу з живого спілкування зберігають за собою здібність до розвитку. Висока культурна значущість таких мов має значний вплив на живі мови соціуму, у якому вони функціонують.

Латинська мова (*Lingua Latīna*), *Латина* належить до латинсько-фаліскської підгрупи італійських мов індоєвропейської мовної сім'ї. Парадокс, але на цей час це єдина мертва мова, яка постійно використовується. Статус мертвої мови зумовлений тим, що люди, для яких вона є рідною, не народжуються вже принаймні півтори тисячі років. Латинська мова є однією з найдавніших писемних індоєвропейських мов

Найдавнішими пам'ятками латинської мови є написи, фрагменти обрядових пісень, фрагментами так званих "царських законів", які датуються VII ст. до н.е. У 451- 450 рр. до н.е. в Римі за зразком грецьких законів Соломона були укладені "Закони дванадцяти таблиць" – найдавніша пам'ятка римського законодавства. В історії розвитку латинської мови виокремлюють декілька періодів.

I. Архаїчний період (254 – 81 рр. до н.е.). Історія літературної мови починається 240 р. до н.е., коли військовополонений грек Люцій Лівій Андронік приніс до Риму трагедію і комедію латинською мовою як результат перекладу грецьких творів, зокрема Гомерової «Одіссеї». Видатним представником цього періоду є римський комедіограф Плавт (254 – 184 рр. до н.е.), від якого до нас дійшли 20 комедій повністю і одна у фрагментах. Іншим представником архаїчного періоду є Теренцій (190 – 159 рр. до н.е.), автор шести комедій.

II. Класичний період (81 р. до н.е. – 120 р. н.е.). На цей період найвищого розвитку латинської мови, який у науці прийнято ділити на два віки – «золотий» і «срібний», припадає діяльність видатних поетів і прозаїків, які створили латинську літературну мову. Найвизначнішими представниками «золотого» віку (81 р. до н.е. – 14 р.

н.е.) є поети Лукрецій Кар, Вергілій Марон та Горацій Фланк, прозаїки та оратори Гай Юлій Цезар і Марк Тулій Цицерон, історик Тіт Лівій та ін. «Срібний» вік (14 – 120 рр. н.е.) представлений творчістю Сенеки, Марціала, Тацита та ін. Період формування і розквіту класичної латини був пов'язаний із перетворенням Риму в наймогутнішу державу Середземномор'я, до складу якої увійшли і території на заході та південному сході Європи, у Північній Африці і Малій Азії. До кінця II ст. до н.е. латинська мова панує не тільки на території Італії, а й як офіційна державна мова поширюється на Піренейському півострові і в Південній Франції. Через римських воїнів і купців латинська мова у своїй розмовній формі доходить до місцевого населення і стає засобом романізації завойованих територій.

III. Пізній період (пізня латина) (III—VII ст. н.е.). Епоха пізньої імперії або абсолютної монархії характеризується загальним занепадом економіки та культури, виникненням варварських держав. З того часу до нас дійшли різні кодекси (Грегоріана, Гермоніана, Феодосія), а також “П'ятикнижник Мойсея і римських законів”. Тоді прославились законодавчою творчістю імператори Діоклетіан і Константин. Після занепаду та остаточного поділу Римської імперії на Східну та Західну на роз'єднаних землях занепадала освіта, мовні розбіжності між римськими провінціями поглиблювались, поступово втрачався латинський елемент. «Вульгарна (народна) латина» стала мовою–основою для нових національних мов (романських). До романських мов належать: італійська, яка виникла на території Апеннінського півострова, французька і провансальська – у Галлії, іспанська і португальська – на Піренейському півострові, ретороманська – на території Швейцарії і Північної Італії, румунська – у Дакії (сучасна Румунія), молдавська – у Молдові та ін. Ці мови розвинулися із народної латини і зберігають у своєму словниковому складі, морфології і синтаксисі латинські ознаки.

IV. Середньовічний період (476 р. н.е.). Християнська релігія, яка зародилася у Римській державі II-III ст., і після розпаду імперії продовжує об'єднувати колишні провінції в єдину спільноту з двома мовами: варіантами розмовної латини та єдиною латиною релігійних текстів. Латина після державної мови стає мовою релігії. Після падіння західної Римської імперії латинська мова стає у країнах Європи мовою міждержавного спілкування (дипломатії), судочинства, школи й католицької церкви. Латинською мовою Григорій Турський (540–594) написав «Історію франків», а Айнгард – «Життєпис Карла Великого» (810). У Середні віки латинською мовою було укладено багато юридичних документів і трактатів, що становлять основу історії права цього періоду.

V. Період епохи Відродження. Винятковою була роль класичної латинської мови в епоху Відродження (XIV—XVI ст.), коли просвітники виявили великий інтерес до античної культури, наслідуючи античні зразки. В епоху Відродження латинською мовою пишуть свої твори Еразм Роттердамський у Голландії, Томас Мор в Англії, Джордано Бруно, Томмазо Кампанелла в Італії. Латинською писали твори такі філософи і вчені: Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза, І. Ньютон, Г. Лейбніц, К. Ліней та ін. Латинська мова стає в цей період важливим засобом міжнародного культурного і наукового спілкування.

Гуманістична література справила значний вплив і на слов'янські народи. Латинською мовою писали твори такі українські вчені й письменники: Ю. Дрогобич, П. Русин із Коросна, І. Домбровський (поч. XVII ст.), Т. Прокопович, Г. Сковорода, М. Довгалевський.

Помітну роль відігравала латинська мова на українських теренах. Нею послуговувались ще з часів Галицько–Волинського князівства. Виникають братські школи,

інші навчальні заклади (Києво-Могилянський колегіум, Слов'яно-греко-латинська академія). Вчений-просвітитель, засновник першого вищого навчального закладу в Україні і в Східній Європі, Петро Могила є автором **“Великого требника”** (**“Зведення звичаїв та обрядів”**). У першій половині XIV ст. у Галичині з'являються перші акти внутрішнього обігу, написані латинською мовою. Це так звана актова латина, яка хронологічно охоплює період від 20 -х років XIV ст. до останньої третини XVIII ст. Латинською мовою було написано важливі політичні документи, зокрема Нерчинський договір 1689 року. Б. Хмельницький, І. Мазепа та інші політичні діячі України часто листувалися з іноземцями латинською мовою. До нас дійшов текст **першої конституції Війська Запорізького 1710 р.**, написаний латинською мовою.

Латинська мова та сучасність. З XV ст. та майже до XX ст. латина залишається мовою релігії та мовою науки. Латина як мова науки формує наукову термінологію У наші дні латинська мова – це своєрідний "будівельний матеріал", з якого творяться нові терміни. Адже жодна галузь науки не може обійтися без знання основ термінології, яка формується на основі латинської мови. І донині за латинською мовою зберігається статус міжнародної мови у медицині, біології, філології, юриспруденції.

Мова Римського права

Престиж латинської мови як предмета полягає у тому, що латинь відіграла у системі освіти ту роль, яку відіграє нині рідна мова тих, хто навчається. **Адже на певному етапі латинські терміни пояснювали ті явища, яких у інших культурах не існувало, не було описано і мова не була забезпечена лексикою для пояснення певних абстрактних ідей. Щодо зв'язку з юриспруденцією, римське право, на базі якого сформувалося сучасне європейське право, розвивалося у мовному просторі латини.** На ґрунті латинської лексики римського права склалися численні поняття різних галузей права, зокрема цивільного (аліменти, віндикація, експертиза, колегія, компенсація, плебісцит, прерогатива, ратифікація, юстиція, юриспруденція тощо).

Вивчення латинської мови на юридичному факультеті пов'язане із спеціальними дисциплінами, такими як основи римського права та ін. На їхньому ґрунті склалися численні поняття цивільного права. Юридичні терміни і поняття, що набули поширення в усіх країнах (наприклад: *арбітраж, вето, прокурор, презумпція, прецедент, адвокат, процес* та багато інших), найкраще засвоюються під час вивчення римського права та читання першоджерел латинською мовою.

Римське право - правова система, що діяла у Стародавньому Римі та пізніше по всій Римській імперії. Джерелами пізнання римського права є численні археологічні, нумізматичні пам'ятки давньоримської культури, а також юридичні та літературні праці.

Основною формою права в стародавньому Римі в царський період (753—509 рр. до н. е.) був звичай. У середині V ст. до н. е. з'явилися «**Leges duodecim tabularum**» (**Закони дванадцяти таблиць**) — найдавніша пам'ятка першого писаного права і звичаїв римлян. Основи римської юриспруденції були закладені у творах багатьох римських юристів, таких як Цек, Гней Флавій, Юній Брут, Тиберій і Гай Граки, Манілій, Сцевола.

У республіканський період (509 - 30 рр. до н. е.) загальновизнаною формою права стали постанови народних зборів (плебісцити), едикти консулів, преторів та інших магістратів, що становила преторське право. За часів принципату (27 р. до н. е. - II ст. н. е.) основною формою виявлення волі рабовласників були постанови сенату і діяльність юристів. Розвивалося та удосконалювалося політичне і судове красномовство. Відомі промови Цицерона проти Катиліни “**Catilinarii**” (“**Катілінарії**”), **Вереса “In Verrem” (“Веррини”)** залишаються неперевершеним зразком римського ораторського мистецтва. Відбувалося формування римських шкіл (Прокул, Сабін). Відома ціла плеяда славетних юристів: Уельс, Гай, Лабєон, Капітон, Юліан, Помпоній та ін. У (I [I—V ст.) імператори диктували право у формі імператорських наказів.

Підсумком багатовікового історичного розвитку юриспруденції стала знаменита кодифікація римського права візантійським імператором Юстиніаном. У 528-534 рр., враховуючи умови Східної імперії, Юстиніан видає збірку римських законів та імператорських конституцій під назвою “**Codex Iustinianus**” (“**Кодекс Юстиніана**”), яка в II ст. була перейменована у “**Corpus iuris civilis**” (CIC) (“**Звід цивільного права**”) і стала основою законодавства для європейських народів. Вона складається з чотирьох основних частин: “**Institutiones**” (“**Інституції**”), “**Digesta**” (“**Дігести**”), “**Codex Iustinianus**” (“**Кодекс Юстиніана**”), “**Novellae**” (“**Новели**”).

Римське право заклало основу систем правосуддя більшості європейських країн середніх віків та ранньої нової історії. Тому часто вважається, що римське право діяло і в Європі тих часів. У середні віки римське право панувало в різних країнах Європи. Велику роль при цьому відігравала абстрактність римського права, яке в перші століття нашої ери втратило риси обмеженого, місцевого права і стало придатним для регулювання приватно-власницьких і договірних відносин різних народів. У середні віки латинською мовою було укладено багато юридичних документів і трактатів, що становлять основу історії права цього періоду. Це, наприклад, “**Lex Salica**” (“Салічна правда”) (VI ст.), “**De legibus et consuetudinibus Angliae**” (“Про закони та звичаї Англії”) (XIII ст.), “**Maiestas Carolina**” (“Каролінська величність”) (1355 р., Чехія), “**Tripartitum opus iuris consuetudinarii regni Hungariae**” (“Тричастинний твір звичаєвого права королівства Угорщини”) (1517 р., Угорщина), “**Formula processus iudicarii**” (“Формуляр судової процедури”) (1523 р., Польща) та багато інших.

У першій половині XIV ст. у Галичині з’являються перші акти внутрішнього обігу, написані латинською мовою. Латинською мовою було написано важливі політичні документи, зокрема Нерчинський договір 1689 року. Б. Хмельницький, І. Мазепа та інші політичні діячі України часто листувалися з іноземцями латинською мовою. До нас дійшов текст першої конституції Війська Запорізького 1710 р., написаний латинською мовою.

Багатовіковий досвід правосуддя, зафіксований у чеканних формах латинської мови, є багатим і невичерпним. Особливим у Римському праві є ставлення до слова. Слово оратора, як і буква закону, може підкорити собі суспільну свідомість та приборкати хаос життя. Мова адвоката-оратора чи початківця юриста може вразити суддів та слухачів не тільки цитуванням законів та постанов, а й силою доказів, яскравими порівняннями, віртуозним застосування латинських юридичних формул. Наприклад, коли вичерпано всі аргументи для захисту, можна звернутись до судді латинською мовою: **in dubio pro reo** (ін дубіо про рео) – при сумніві на користь звинуваченого. А якщо програно справу, то з гіркотою, але не без пафосу вимовити фразу: **summus ius, summa iniuria** (суммус юс, сума інюрія) – вища законність – вище беззаконня. Чи вчасно і до місця згадати формулу розлучення в римському праві: **a mensa et toro** (а менса ет торо) – від стола і ложа (відлучити). Можливо вплине на того, хто зібрався розлучитись, якщо уявить, що його чекає.

Вивчення латинської мови допомагає глибшому засвоєнню знань із спеціальних курсів, розвиває логічне мислення, підвищує комунікативну та професійну компетентність майбутнього фахівця. Тому вже стільки віків доречний вислів видатного римського оратора та юриста Цицерона: «**Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe est nescire**». – **Не настільки похвально знати латину, наскільки ганебно – не знати її.**

Оскільки для майбутніх юристів вивчення таких дисциплін, як римське право та право зарубіжних країн, міжнародне право засновується на знаннях латинської термінології, що вивчається в рамках курсу, латинь є невід’ємною частиною вищої гуманітарної освіти.

Латинський алфавіт

Написання	Назва	Вимова	Латинський приклад	Українська транскрипція
A a	а	[а]	apis	[апіс]
B b	бе	[б]	beta	[бета]
C c ¹	це	[к], [ц]	caput, cicada	[капут], [цикада]
D d	де	[д]	decem	[децем]
E e	е	[е]	enatus	[енатус]
F f	еф	[ф]	familia	[фаміліа]
G g	ге	[ґ]	gutta	[гутта]
H h	ха	[ґ] ²	homo	[гомо]
I i	і	[і]	inferus	[інферус]
K k	ка	[к]	cachia	[кахія]
L l	ель	[ль]	lamina	[ляміна]
M m	ем	[м]	magnus	[магнус]
N n	ен	[н]	nomen	[номен]
O o	о	[о]	obovatus	[обоватус]
P p	пе	[п]	penna	[пенна]
Q q	ку	[к]	quinque	[квінкве]
R r	ер	[р]	rarus	[рарус]
S s ³	ес	[с], [з]	siliquosus	[сіліквозус]
T t	те	[т]	totus	[тотус]
U u	у	[у]	unus	[унус]
V v	ве	[в]	vivus	[вівус]
X x	ікс	[кс]	simplex	[сімплекс]
Y y	іпсилон	[і]	cyaneus, amylum	[ціанеус], [амільум]
Z z	зета	[з]	zona	[зона]

¹ В античній вимові завжди [к]: cicada – [кікада].

² [ґ] вимовляється як українське [ґ].

³ В античній вимові завжди [с].

Правила вимови

Голосні (vocāles). Звуки поділяються на голосні та приголосні. У латинській мові є 12 голосних звуків: шість довгих [ā, ē, ū, ō, ī, ?] та шість коротких [ă, ě, ŷ, ɔ̄, ĭ, ŷ̄], які відповідають шістьом буквам **Aa, Ee, Ii, Oo, Uu, Yu.** Для позначення довготи і короткості прийнято надрядкові знаки: ˉ (знак довготи), ˘ (знак короткості). За свідченням римських граматикив, на вимову довгого голосного потрібно вдвоє більше часу, ніж для короткого.

Латинські голосні вимовляються, як відповідні українські а, е, і, о, у: arbiter [арбітер] – суддя, арбітр; amor [амор] – кохання, пристрась; imperator [імператор] – імператор, полководець, structura [структура] – будова, розташування.

Ii перед наступним голосним йотується і вимовляється як українські я, ю, є, йо: ius [юс] – право; patria [патрія] – батьківщина, родина; maior [майор] – старший.

Yu вимовляється як українське і: Iuga [ліра] – ліра, пісня, pyramis [піраміс]- піраміда.

Сполучення голосних. Крім одиночних голосних звуків – монофтонгів у латинській мові існують дифтонги, т. б. сполучення двох голосних звуків, що становлять один склад. Дифтонгів є чотири: **ae, oe, au, eu.**

Ae, oe – монодифтонги, що вимовляються як один звук [e]: foedus [федус] – договір; aequus [еквус] – рівний, poena [пена] – покарання.

Проте ae та **oe** належать до різних складів і вимовляються окремо, якщо над **e** ставляться знаки роздільного читання - дві крапки **aë, oë**, або знак довготи - горизонтальна риска **aē, oē**. Наприклад: poëma [поема] - поема, вірш; aër [аер] - повітря.

Au, eu вимовляються відповідно як [ав], [ев]: Augustus [Августус] серпень, aurum [аврум] – золото, Europa [Європа] - Європа.

Приголосні (consonantes). У латинській мові є 18 приголосних. Більшість приголосних вимовляється як відповідні звуки українського алфавіту: *verum* [верум] - правда, істина; *bonum* [бонум] - добро, благо; *domus* [домус] - дім; *fama* [фама] - погос, чутка; тощо. Зупинимось на тих, які мають різне звучання залежно від позиції у слові.

Cc перед голосними звуками *e, i, u* та перед дифтонгами *ae, oe* вимовляється як українське [ц], а в усіх інших випадках - як [к]: *ceterus* [цетерус] - інший; *cyclus* [ціклюс] - цикл, *cito* [ціто] - швидко; *cedes* [цедес] - вбивство, загибель *causa* [кауза] - привід, причина, справа; *codex* [кодекс] - кодекс, стовбур; *cupra* [кульпа] - провина, вина.

Gg вимовляється як українське [г]: *gloria* [гльорія] – слава, *Gaius* [гаюс] – Гай.

Hh вимовляється як українське [г]: *homo* [гомо] – людина.

Ll завжди вимовляється м'яко [ль]: *labor* [лябор] – праця, *vulgus* [вультус] – народ, натовп; *liber* [лібер] – книга.

Ss між голосними вимовляється, за пізньою традицією, як українське [з], а в усіх інших випадках як [с]: *usus* [узус] - використання, звичай; *casus* [казус] - крах, загибель, випадок; *sensus* [сенсус] - відчуття, розум, *res* [рес] - річ.

Qq вживається в сполученні з *u* і вимовляється як [кв]: *quaesitor* [квезитор] - слідчий; *quoque* [квокве] - також, теж; *aqua* [аква] - вода.

Xx вимовляється як українське [кс], а між голосними - як [гз]: *vindex* [віндекс] - захисник; *exemplum* [егземплум] – приклад.

У XI ст. латинський алфавіт для передачі звука *Vv* у власних іменах, прізвищах, географічних назвах був доповнений літерою **Ww**: *Wajsberg* [вайсберг].

Буквосполучення. Поряд з простими приголосними в латинській мові є сполучення приголосних з приголосними і голосними:

ch читається як [х]: *charta* [харта] - угода, папір; *schola* [схоля] - школа;

ph – [ф]: *philosophia* [фільософія] - філософія;

rh – [р]: *arha* [ара] - завдаток; *rhetor* [ретор] - оратор;

th – [т]: *hypotheca* [гіпотека] - гіпотека;

ngu - [нгв]: *lingua* [лінгва] - мова ;

qu - [кв]: quattuor [кватуор] - чотири;

su - [св] на початку і в середині слова перед голосними: suadeo [свадео] - раджу; consuetudo [консвуетудо] - звичка; але, як виняток, suus, sua, suum [суус, суа, суум] - свій, своя, своє.

ti – [ці] перед голосними в ненаголошеному складі: actio [акціо] -дія; але в сполученнях **sti, xti, tti** у наголошеному складі і в словах грецького походження **ti** читається як [т]: bestia [бестіа] - тварина, quaestio [квестіо] - питання.

У папірусових згортках, книгах римляни писали великими буквами; в записах, листах – малими. З великої літери починаються власні імена, прізвища, назви народів, географічні назви, назви місяців, прикметники та прислівники, які походять від власних назв: lingua Latīna - латинська мова, Latīne - по-латині, populus Romānus - римський народ, Galli - гали, November - листопад.

Наголос (Accentus)

Правило наголосу. *Наголос у латинській мові падає на другий склад від кінця слова, якщо голосний цього складу довгий, якщо ж він короткий, то наголос переходить на третій склад від кінця слова, незалежно від довготи чи короткості третього складу від кінця слова.*

Таким чином, для визначення місця наголосу важливо знати кількість (довготу чи короткість) тільки другого складу від кінця слова.

Поділ на склади

У латинських словах склади рахують від кінця слова, наприклад: pru-den-ti-a – знання.

4 - 3 – 2 – 1

У латинському слові стільки складів, скільки в ньому голосних (дифтонги не розриваються і становлять лише один склад).

Склад буває довгим якщо:

- над голосним стоїть позначка довготи: nā-tū-rā (природа), an-tī-quus (древній);
- містить дифтонги **ae, oe, au, eu**: prae-ro-ga-tī-va, praetor, **rau**-per-tas;
- голосний стоїть перед двома чи групою приголосних: u-ni-ver-sum, fun-da-men-tum;
- стоїть перед **x** і **z**: prae-tex-tus, o-ry-za.

Склад вважається коротким, якщо:

- над голосним стоїть позначка короткості: **dǎ-re**, **se-llŭ-la**;
- голосний стоїть перед іншими голосними: **ra-ti-o**, **ob-li-ga-ti-o**;
- голосний стоїть перед **h** та перед сполученнями **bl, br, pi, di, dr, pr, ti, tr**: **a-rat-rum**, **te-neb-rae**.

Розрізнити довготу та короткість складу необхідно для правильної постановки наголосу в трьох- і більше складових словах. Наприклад, у словах: **ho-nés-tus**; **fru-mén-tum** наголос падає на другий склад від кінця слова, так як він довгий, тому що стоїть перед двома приголосними. У словах: **ca-lúm-ni-a**, **prea-si-di-um**, **po-tén-ti-a** другий склад від кінця слова короткий, тому що стоїть перед іншим голосним, отже наголос переноситься на третій склад від кінця слова.

ВПРАВИ

1. Прочитайте слова, звертаючи увагу на вимову голосних [i], [y] та дифтонгів, поясніть наголос у словах:

ius – право, *iurisdictio* – судова компетенція, *iustitia* – справедливість, правосуддя, *erudītus* - освічений, *ecclēsia* – церква, *aurōra* – рання зірка, *oeconomia* - економія, *Augustus* – серпневий, *Europa* – Європа, *Iustiniānus* - Юстиніан, *audientia* – судовий розгляд, *bibliotheca* - бібліотека, *aureum* - золотий, *auditorium* – зал для судових засідань.

2. Прочитайте слова, звертаючи увагу на вимову приголосних

а) *c*:

kozācus (= *cosācus*), *erubesco*, *calceus*, *caesus*, *cyaneus*, *sensor*, *Celsus*, *cura*, *receptum*, *carcer*, *Suecus*, *suesco*, *successor*, *subiectus*, *nocturnes*, *objectīvus*, *parco*, *pactio*, *oblitio*, *lacēro*, *lacrima*, *lector*;

б) *s, x*:

paх, *pacis*, *lex*, *passim*, *ossis*, *oscŭlum*, *Xenodochium*, *vox*, *merx*, *fascis*, *praesidium*, *vexillum*, *plus*, *expertus*, *excellentia*, *esse*, *pensio*, *glossa*, *extra*, *gens*, *exemplum*, *sensus*;

в) *f, v*:

fortūna, *ferox*, *fiducia*, *falx*, *pavor*, *vix*, *virga*, *volvo*, *vidua*, *vindicta*, *nefas*, *fas*, *vas*, *forum*, *forensis*, *facinus*, *fossa*, *foedus*, *fors*.

3. Прочитайте слова, звертаючи увагу на вимову буквосполучень:

а) *qu, ngu*:

quota, lingua, liquet, bilinguis, quinque, quasi, quod, quaerimonia, quintus, quaestus, singulāris, singŭli, siquis, unguis;

б) *rh, th, ch, ph, sch*:

mentha, thea, schola, schema, theologia, philosophia, charta, Christianus, thesaurus, theatrum, Rhenus, rhetor, rhombŭcus, thesis;

в) *ti*:

committitur, obligatio, petitio, actio, sanctio, natio, inspectio, iurisdictio, donatio, cognatio, adeuntium, potestati, redentium, itinerariorum, extenuatio, retineo, satio.

4. Перепишіть слова, поставте наголос у словах:

Iustiniānus, iuridīci, audientia, cyaneus, iracundia, iuvēnis, cosācus, calceus, caesus, receptum, obligatio, petitio, auditorium, schola, schema, collēga, audio, taceo, consentio, gladius, servītus, tutēla, decemvīri, testamentum, littēra.

5. Перепишіть терміни, поясніть довготу або короткість складу від кінця слова і поставте наголос:

advocātus – захисник	iurisdictio – судова
coemptio – фіктивний шлюб	компетентність
commodātum – позика, договір кредиту	iustitia – правосуддя (юстиція)
convictus – доказ	legālis – законний, правовий
iudicium – суд, процес	legitimatio – узаконення
	licentia – право, ліцензія

6. Вивчіть юридичну фразеологію:

1. **De iure.** Юридично. **De facto.** Фактично.
2. **Curricŭlum vitae (CV).** Опис життя (автобіографія).
3. **A priori.** Із попереднього, незалежно від досвіду.
4. **A posteriori.** Із наступного, на основі досвіду.

7. Прочитайте і выпишіть імена юристів, письменників, діячів та назви їхніх творів латинською:

Marcus Tullius Cicerō (106—43 pp. до н. е.) **Марк Туллій Цицерон** - давньоримський політичний діяч, філософ і оратор, письменник і відомий адвокат. До нас дійшло 58 промов (по-

літичних і судових), 12 філософських трактатів, 7 трактатів з риторики і більше 800 листів, що є джерелом римського права II— I ст. до н. е. Як пропагандист грецької філософії, Цицерон захищав стоїчне вчення натурального права (**De officiis**). Як ідеолог республіканського часу, він прославляв велич Риму в творах (**De re publica, De legibus**).

Корифей римського красномовства, «другий Демосфен», він створив теорію ораторського мистецтва — риторику. У трилогії (**De oratore, Orator, Brutus**) подав довершений зразок судово-політичного оратора. Відомі промови Цицерона: **“In Catilinam”**, **“In Verrem”**, читали й вивчали в римських школах.

Titus Livius (59 р. до н.е.-17 р. н. е.) Тит Лівій - великий римський історик і талановитий письменник. Він створив монументальну працю **«Ab urbe condita»** в 142-х книжках (збереглося 35), в якій повно відображені основні події історії римського народу, починаючи від стародавніх часів заснування Риму і до 9 р. н.е. Це класичний історик античності, з яким після Геродота ніхто не міг зрівнятися.

Iustinianus (6 ст. н. е.) візантійський імператор Юстиніан видав збірку римських законів та імператорських конституцій, яка складається з чотирьох частин: **Codex Iustinianus, Institutiones, Digesta, Novellae**.

Gai (7 ст. н.е.) Гай — знаменитий римський юрист класичної юриспруденції, вчитель і письменник. Серед численних праць Гая найбільше значення мають **«Institutiones»**. Це елементарний посібник з цивільного права, який поділяється на три основні частини: вчення про особи (**personae**), вчення про угоди (**res**), вчення про позови (**actiones**).

Bogdanus Chmielnicki (1595-1657) Богдан (Зіновій) Михайлович Хмельницький — видатний державний діяч і полководець, гетьман України. Він володів українською, польською, російською, латинською, турецькою й татарською мовами.

Дипломатичні документи — це листи Хмельницького українською, польською та латинською мовами (інструкції послам, листи до урядів Росії, Польщі, Німеччини, Швеції, Туреччини та ін.).

Pacta et Constituta Libertatumque Exercitus Zaporoviensis - «Пакти й конституції законів та вільностей

Війська Запорізького» - оригінальний документ, перший конституційний акт в Україні, складений 1710 року гетьманом Пилипом Орликом та його старшинами у вигнанні. Він проголошує головні принципи побудови гетьманської держави. Текст було складено російською (діловою) й латинською мовами.

«Конституція» П. Орлика до 1714 року діяла на частині території Правобережної України. Цей документ є історичною пам'яткою суспільно-політичної думки України початку XVIII ст.

ЗАНЯТТЯ 2

ІМЕННИК (NOMEN SUBSTANTIVUM) ПРИКМЕТНИК (NOMEN ADIJECTIVUM)

Відміни іменників	Прийменник
Відміна I	Лексичний мінімум іменників
Відміна II	Вправи
Відміна III	Тема для самостійної роботи
Відміна IV	Словотвір.
Відміна V	Значення іменникових суфіксів
Таблиця відмінкових закінчень усіх відмін	Лінгвокраїнознавча інформація. Релігія Стародавнього Риму

Латинська мова за граматичною структурою належить до індоєвропейських мов синтетичного (флексивного) типу. На відміну від мов аналітичного складу, граматичні зв'язки виражаються в ній головним чином зміною форми слова – додаванням до основи суфіксів та флексій.

Іменник у латинській, як і в українській мові, має такі граматичні категорії: відміну, рід, число, відмінок.

Рід (genus): чоловічий - **masculinum (m)**, жіночий - **femininum (f)**, середній - **neutrum (n)**.

Число (numerus): однина – **singulāris (sing.)**, множина – **plurālis (plur.)**.

Відмінки (casus):

nominativus (Nom.) - номінатив, називний (хто? що?) - відмінок підмета та іменної частини присудка;

genetivus (Gen.) - генетив, родовий (кого? чого? чий?) - відмінок неузгодженого означення;

dativus (Dat.) - датив, давальний (кому? чому?) - відмінок непрямого додатка;

accusativus (Acc.) - акусатив, знахідний (кого? що?) - відмінок прямого додатка;

ablativus (Abl.) - аблатив, орудно - місцевий (ким? чим? де? куди? звідки? коли? чому? як?) - відмінок обставини;

vocativus (Voc.) - вокатив, кличний - відмінок звертання.

Відмінювання іменника здійснюється за допомогою його практичної основи, до якої додаються відмінкові закінчення,

Практичну основу іменника (тобто його незмінювану частину) отримаємо, якщо від форми *Gen. sing.* (родового відмінка однини) відкинемо відмінкове закінчення. Отже,

необхідно завжди знати форму не тільки називного, але й родового відмінків.

Словникова форма іменника містить форму називного відмінка (Nom. sing.) повністю, закінчення родового відмінка (Gen. sing.) і скорочене позначення роду іменника: culpa, ae *f* провина, вина, adversarius, і *m* супротивник, civis, is *m*, *f* громадянин, casus, us *m* випадок, казус, dies, eī *m*, *f* день.

Відміни іменників (declinatio):

Латинські іменники поділяються на 5 відмін: *prima* (I), *secunda* (II), *tertia* (III), *quarta* (IV), *quinta* (V). Приналежність іменника до однієї з п'яти відмін визначається закінченням родового відмінка (*Gen.sing.*).

Відміна	Закінчення родового відмінка	Рід	Словникова форма
I	-ae	<i>f</i>	aqua, ae <i>f</i> вода, persōna, ae <i>f</i> людина
II	-i	<i>m, n</i>	magister, tri <i>m</i> учитель, verbum, i <i>n</i> слово
III	-is	<i>m, f, n</i>	lex, legis <i>f</i> закон, homo, īnis <i>m</i> людина, iudex, īcis <i>m</i> суддя
IV	-us	<i>m, n</i>	casus, ūs <i>m</i> випадок, senātus, ūs <i>m</i> сенат
V	-ei	<i>f</i>	rēs, rei <i>f</i> справа, майно, dies, diēi <i>f</i> день

Перша відміна

До I відміни належать **іменники жіночого роду**, які в *Nom. sing.* мають закінчення **-a**, в *Gen.sing.* **-ae**: iustitia, ae *f* юстиція, pecunia, ae *f* гроші, майно, querēla, ae *f* скарга, terra, ae *f* земля, victoria, ae *f* перемога, via, ae *f* дорога, sententia, ae *f* вислів, вирок, рішення суду.

До I відміни належить також група іменників чоловічого роду, які мають закінчення *Nom.sing.* **-a**, *Gen.sing.* **-ae** і означають здебільшого назву професій: agricōla, ae *m* землероб, nauta, ae *m* моряк, scriba, ae *m* писар, collega, ae *m* колега.

**Зразок відмінювання
іменника *persōna, ae f* особа
людина:**

<i>Singulāris</i>			<i>Plurālis</i>	
Nom.	-a	persōna	-ae	persōn-ae
Gen.	-ae	persōn-ae	-arum	persōn-arum
Dat.	-ae	persōn-ae	-is	persōn-is
Acc.	-am	persōn-am	-as	persōn-as
Abl.	-a	persōn-a	-is	persōn-is
Voc.	-a	persōn-a	-ae	persōn-ae

За зразками іменників, які закінчуються на **-a**, відмінюються також прикметники, числівники і займенники, які ставляться після іменників, і узгоджуються з ними у роді, числі й відмінку.

Прикметники: grata (f) бажана, вдячна; magna (f) велика; clara (f) славна.

Присвійні займенники: mea (f) моя; tua (f) твоя; sua (f) своя, nostra (f) наша.

Порядкові числівники: prima (f) перша, secunda (f) друга, tertia (f) третя, quarta (f) четверта.

Словосполучення: persōna grata – бажана особа, дипломат, iusta victoria – справедлива перемога, prima causa – перша справа, mea culpa – моя провина, sua vita – своя дорога.

**Зразок відмінювання словосполучення *persōna grata* –
бажана особа, дипломат:**

<i>Singulāris</i>		<i>Plurālis</i>
Nom.	persōna grata	persōnae gratae
Gen.	persōnae gratae	personārum gratarum
Dat.	persōnae gratae	persōnis gratis
Acc.	persōnam gratam	persōnas gratas
Abl.	persōna grata	persōnis gratis
Voc.	persōna grata	persōnae gratae

Друга відміна

До другої відміни належать іменники, а також прикметники, числівники та займенники **чоловічого роду**, які в *Nom.gen.* закінчуються на **-us, -er, -ir** і **середнього роду** із закінченням **-um**. У *Gen.sing.* вони мають спільне закінчення **-i**:

p̄r̄p̄ulus, і *m* народ, arb̄iter, tri *m* суддя, vir, і *m* муж, чоловік, argumentum, і *n* доказ, pactum, і *n* договір.

**Зразок відмінювання в однині і множині
словосполучень іменників з прикметниками II відміни:
minister bonus хороший слуга, *argumentum malum* поганий
доказ:**

<i>Casus</i>	<i>m</i> <i>sing.</i>	<i>n</i> <i>sing.</i>
Nom.	minist- er bon- us <i>хороший слуга</i>	argument- um mal- um <i>поганий доказ</i>
Gen.	ministr- i bon- i	argument- i mal- i
Dat.	ministr- o bon- o	argument- o mal- o
Acc.	ministr- um bon- um	argument- um mal- um
Abl.	ministr- o bon- o	argument- o mal- o
Voc.	minist- er bon- e	argument- um mal- um
	<i>m</i> <i>plur.</i>	<i>n</i> <i>plur.</i>
Nom.	ministr- i bon- i	argument- a mal- a
Gen.	ministr- ōrum bon- orum	argument- ōrum mal- orum
Dat.	ministr- is bon- is	argumen- is mal- is
Acc.	ministr- os bon- os	argument- a mal- a
Abl.	ministr- is bon- is	argument- is mal- is
Voc.	ministr- i bon- i	argument- a mal- a

Особливості відмінювання іменників і прикметників чоловічого роду на **-er**:

1) більшість з них мають випадне **-e** яке зберігається лише в *n.sg.*, а в усіх інших відмінках випадає: *minister*, *stri m* слуга, *magister*, *stri m* вчитель, *arb̄iter*, *tri m* суддя;

2) 4 іменники і 4 прикметники мають **-e** в основі, яке зберігається в усіх відмінках: *puer*, *er̄i m* хлопчик, *socer*, *ser̄i m* тесть, *vesper*, *er̄i m* вечір, *gener*, *er̄i m* зять; *liber (m)*, вільний, *miser (m)* нещасний, *asper (m)* тернистий, *tener (m)* ніжний.

Відмінкові закінчення іменників середнього роду такі ж, як і для чоловічого роду, крім двох відмінків - **Nom.** і **Acc. sing.** і **plur.**; для цих відмінків вступає в дію **правило середнього роду.**

1. **Nom.** і **Acc. sing.** і **plur.** завжди співпадають;
2. **Nom.** і **Acc. plur.** завжди закінчуються на **-a**.

Третя відміна

До третьої відміни належать іменники (і прикметники) **всіх трьох родів**, які в *Gen.sing.* закінчуються на **-is**.

Як правило, основа в *Nom.sing.* непомітна і проступає лише у наступному відмінку, тобто в *Gen.sing.* Тому у словниках закінчення *Gen.sing.* часто подається з останнім складом, основи: *capitale*, *ālis n* кримінальний злочин, *civis*, *is m* громадянин, *homo*, *inīs m* людина, *lex*, *legis f* закон, *nomen*, *inīs n* ім'я, *iudex*, *īcis m* суддя.

Слова чоловічого і середнього родів відмінюються однаково. Слова середнього роду відмінюються з урахуванням "**правила середнього роду**" (див. вище).

За закінченням основи III відміна поділяється на три типи: **приголосний, голосний і мішаний**.

До **приголосного типу** належать нерівноскладові (тобто такі, що мають різну кількість складів у називному і родовому відмінках однини) іменники **чоловічого, жіночого і середнього родів**, з основою на одну приголосну: *iudex*, *iudīcis m* суддя, *lex*, *legis f* закон, *nomen*, *nominis n* ім'я, *homo*, *hominis, m* людина.

До **голосного типу** належать іменники **середнього роду** із закінченнями **-e, -al, -ar**: *capitale*, *ālis n* кримінальний злочин, *vectīgal*, *ālis n* податок, *tribūnal*, *is n* суд, трибуна, *exemplar*, *āris n* екземпляр.

До **мішаного типу** належать нерівноскладові іменники **чоловічого і жіночого роду** з основою на дві або більше приголосних: *urbs*, *urbis f* місто, *fons*, *fontis m* джерело; а також із закінченням на **-es, -is**: *civis*, *civis m, f* громадянин, *sedes*, *sedes f* житло, *vis*, *vis f* сила.

Зразок відмінювання в однині та множині іменників III відміни приголосного, голосного та мішаного типів: *iudex*, *iudīcis m* суддя, *lex*, *legis f* закон, *corpus*, *ōris n* звід(законів), *vectīgal*, *ālis n* податок, *civis*, *civis m/f* громадянин:

<i>Casus</i>	<i>Singulāris</i>				
	<i>приголосний</i>			<i>голосний</i>	<i>мішаний</i>
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>m/f</i>
Nom.	iudex <i>суддя</i>	lex <i>закон</i>	corpus <i>звід</i>	vectīgal <i>податок</i>	civis <i>громадянин</i>
Gen.	iudic- is	leg- is	corpōr- is	vectigāl- is	civ- is
Dat.	iudic- i	leg- i	corpōr- i	vectigāl- i	civ- i
Acc.	iudic- em	leg- em	corpus	vectīgal (Nom)	civ- em
Abl.	iudic- e	leg- e	corpōr- e	vectigāl- ī	civ- e
Voc.	iudex	lex	corpus	vectīgal	civis

<i>Casus</i>	<i>Plurālis</i>				
	<i>приголосний</i>			<i>голосний</i>	<i>мішаний</i>
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>m/f</i>
Nom.	iudic- es	leg- es	corpōr- a <i>звід</i>	vectīgal- ia	civ- es
Gen.	iudic- um	leg- um	corpōr- um	vectīgal- ium	civ- ium
Dat.	iudic- ibus	leg- ibus	corpōr- ibus	vectīgal- ibus	civ- ibus
Acc.	iudic- es	leg- es	corpōr- a	vectīgal- ia	civ- es
Abl.	iudic- ibus	leg- ibus	corpōr- ibus	vectīgal- ibus	civ- ibus
Voc.	iudic- es	leg- es	corpōr- a	vectīgal- ia	cives

Як виняток, за приголосним типом відмінюються назви членів родини з основою на дві приголосні: pater, patris *m* батько, mater, matris *f* мати, frater, fratris *m* брат, parens, parentis *f* батьки.

Четверта відміна

До IV відміни належать іменники **чоловічого роду**, які в *Nom. sing.*, закінчуються на **-us** і **середнього роду** на **-u**. Родовий відмінок обох родів має закінчення **-us**: *casus, us m* випадок, випадкова дія, *sensus, us m* відчуття, розум, *status, us m* становище, *magistratus, us m* посада, *gradus, us m* ступінь.

Як виняток, до IV відміни належать іменники **жіночого роду**: *domus, us f* дім, *manus, us f* рука, влада. Всі вони відмінюються за типом іменників чоловічого роду, а іменник *domus* має ряд паралельних форм, утворених за 2 відміною.

Зразок відмінювання в однині і множині іменників IV відміни *casus, us m* випадок, *manus, us f* рука, влада, *genū, us n* коліно:

Casus	Singularis			Plurālis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom	cas- us	man- us	gen- u	cas- us	man- us	gen- ua
Gen.	cas- us	man- us	gen- us	cas- uum	man- uum	gen- uum
Dat.	cas- ui	man- ui	gen- u	cas- ibus	man- ibus	gen- ibus
Acc.	cas- um	man- um	gen- u	cas- us	man- us	gen- ua
Abl.	cas- ū	man- ū	gen- ū	cas- ibus	man- ibus	gen- ibus
Voc.	cas- us		gen- u	cas- us		gen- ua

П'ята відміна

До V відміни належить невелика кількість іменників **жіночого роду**, які в *Nom. sing.*, мають закінчення **-es**, а в *Gen. sing.*, **-ei**: *fides, ei f* віра, довіра, *rēs, rei f* справа, річ, майно. Тільки слово *diēs, diēi m* день і похідне від нього *meridiēs, eī m* полудень – чоловічого роду (хоча може бути й жіночого - у значенні - термін, строк: *diēs certa* – певний день).

Тільки два слова *diēs, rēs* вживаються повністю в усіх відмінках обох чисел; всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають лише називний і знахідний відмінки. Множину мають слова: *speciēs, diēs, rēs, seriēs*.

Зразок відмінювання в однині і множині іменників V відміни: *rēs, rei f* справа, річ, майно *diēs, diēi m* день:

Casus	Singulāris		Plurālis	
Nom.	di-ēs	r-ēs	di-ēs	r-ēs
Gen.	di-eī	r-eī	di-ērum	r-ērum
Dat.	di-eī	r-eī	di-ēbūs	r-ēbūs
Acc.	di-ēm	r-ēm	di-ēs	r-ēs
Abl.	di-ē	r-ē	di-ēbūs	r-ēbūs
Voc.	di-ēs	r-ēs	di-ēs	r-ēs

Словосполучення з іменником **rēs**:

rēs publīca – справа народна, республіка; порівняйте: Річ Посполита

rēs Romāna – Римська держава

rēs familiāris – домашнє господарство

rēs rustīca – сільське господарство

rēs militāris – військова справа

Таблиця відмінкових закінчень іменників усіх відмін

Casus	Відміни				
	I	II	III	IV	V
	Singulāris				
Nom.	-ā	-us, -er(m), -um(n)	різні (m, f, n,)	-us (m), -u (n)	-es
Gen.	-ae	-i	-is	-us (m, n)	-ei
Dat.	-ae	-o	-i	-ui (m), -u (n)	-ei
Acc.	-am	-um	-em (m, f), = N. (n)	-um, -u (n)	-em
Abl.	-ā	-ō	-ē (ī)	-ū (m, n)	-e
Voc.	-ā	-ě, -er, -um	= N.	= N.	= N.
Plurālis					
N.V.	-ae	-i (m), -a (n)	-es (m, f), -a(-ia) (n)	-us (m), -ua(n)	-es
Gen.	-ārum	-ōrum	-um (-ium)	-uum (m, n)	-ērum
Dat.	-is	-is	-ībus	-ībus	-ēbus
Acc.	-as	-os (m), -a (n)	-es, -a (-ia)	-us, -ua	-es
Abl.	-īs	-is	-ībus	-ībus	-ēbus

Прийменник (Praepositio)

Прийменники у латинській мові вживаються з двома відмінками: **accusatīvus** і **ablatīvus**.

З ablatīvus вживаються:

a, ab, abs - від; **de** - згідно, із, про; **e, ex** - із, від; **cum** - з; **sine** - без; **pro** - замість; **prae** - перед. **ab initiō** – спочатку;

З accusatīvus вживаються:

ad – до; **ante** – перед; **inter** – між; **post** – після; **contra** – проти; **trans** – через; **extra** – поза, крім. **ad acta** – до діла; **ad iudicium** – до суду; **ad notam** – до відома; **coram popūlō** – перед народом; **pro et contra** – за і проти; **ex mandato** – за дорученням.

Прийменники **in** - в, на, **sub** - під вживаються з *accusatīvus* для позначення місця, і відповідають на питання куди?, і з *ablatīvus*, якщо відповідають на питання де?

Два іменники - **causa** та **gratia**, які виступають у ролі прийменників, вимагають родового відмінка іменника: **exempli gratia** (e. g.) - наприклад; **amicitiae gratia** – заради дружби; **honoris causa** – заради пошани.

Nota bene! Запам'ятайте!

Юридичний лексичний мінімум іменників

I відміна

arrha, ae *f* завдаток

calumnia, ae *f* наклеп

causa, ae *f* причина, справа

concordia, ae, *f* згода

controversia, ae *f* суперечка

culpa, ae *f* провина

ignorantia, ae *f* незнання

iurisprudentia, ae *f*

юриспруденція

iustitia, ae *f* справедливість, правосуддя

poena, ae *f* покарання

querēla, ae *f* скарга

tutela, ae *f* опіка над майном

sententia, ae *f* вирок, рішення суду

II відміна

argumentum, i *n* доказ

advocatus, i *m* адвокат

arbiter, tri *m* третейський суддя

reus, i *m* відповідач

decrētum, i *n* постанова, декрет

officium, i *n* обов'язок

dolus, i *m* намір

subsidium, i *n* допомога

testamentum, i *n* заповіт

libellus, i *m* письмова заява

mandātum, *i n* доручення

matrimonium, *i n* шлюб

III відміна

abolitio, *onis m* відміна (закону, кари)

actio, *ōnis m* позов

actor, *oris m* позивач

capitale, *ālis n* кримінальний злочин

civis, *is m* громадянин

civitas, *ātis f* держава

crimen, *īnis, n* злочин

condemnatio, *onis f* засудження

lex, *legis f* закон

iudex, *īcis m* суддя.

IV відміна

contractus, *ūs m* договір

principatus, *us m* вища влада

status, *us m* становище

V відміна

fides, *ei f* віра, довіра

res, *rei f* справа, річ, майно

res publicae держава

res nec mancipi неманципні речі

res mancipi манципні речі

res immobiles нерухомість

res mobiles рухомість

res rustica сільське господарство

mutuum, *i n* позика

sigillum, *i n* печатка

obligatio, *ōnis f* обов'язок

probatio, *ōnis f* доказ

procurator, *oris m* керуючий, намісник (прокуратор),

ius, *iuris n* право

mos, *moris m* звичай

nox, *neis f* вбивство, смерть

testis, *is m* свідок

tribūnal, *is n* суд, трибуна

vectīgal, *ālis n* податок

veritas, *ātis f* істина

magistratus, *us m* посада

casus, *us m* випадок

senātus, *ūs m* сенат, збори

res corporāles тілесні речі

res incorporāles безтілесні речі

res indivīsae неподільні речі

res divīsae подільні речі

res privātae приватні речі

res militaris військова справа

res divini iuris святі речі

ВПРАВИ

1. Прочитайте, визначте відміну іменників за словниковою формою:

procurator, oris *m* – керуючий,

довірена особа, намісник

(прокуратор)

scientia, ae *f* – знання

scelus, ěris *n* – злочин, кара

senātus, ūs *m* – сенат, збори

iustitia, ae *f* – юстиція,

правосуддя

principatus, us *m* – вища влада

nuntius, i *m* – посланець

(нунцій)

decrētum, i *n* – постанова,

декрет

ius, iuris *n* – право

ratio, ōnis *f* – розум

mos, moris *m* – звичай

contractus, ūs *m* – договір

casus, us *m* – випадок

honor, oris *m* – честь, пошана

ars, artis *f* – вміння, ремесло,

мистецтво

2. Визначте відміну та провідніайте іменники:

fides, ěi *f* – віра, довіра; signum, i *n* – ознака; magister, tri *m* –

учитель, керівник; magistra, ae *f* – учителька; lapsus, us *m* – помилка;

homo, ĩnis *m* – людина; actio, ōnis *f* – позов; tempus, ōris *n* – час,

contractus, ūs *m* – договір.

3. Утворіть *nominativus pluralis* таких словосполучень:

magister bonus – хороший вчитель; persona grata – дипломат,

libellus bonus – хороша заява, ager publĭcus – державна земля,

dolus malus – злий намір, res publica – справа народна,

республіка.

4. Випишіть, від яких латинських слів походять українські:

аудиторія, санкція, овація, професор, нація, квота, колега, магістр,

цензор, фортуна, копія, майор, академія, легітимний, гуманний,

інститут, віза, аліменти, декрет, міліція, арбітр, філіал, імперія,

юрист, мораль, конституція, традиція, федерація, трибунал,

адвокат.

5. Перекладіть українською мовою:

А.1. Terra incognĭta. 2. Ibi concordia, ubi victoria. 3. Post festum. 4.

Persona (non) grata. 5. De iure (de jure). 6. Pro forma. 7. Cum

privilegiō. 8. Extra ordinem. 9. Post mortem. 10. Res publĭca Romāna.

11. Patris domus. 12. Tabŭla rasa. 13. Fructus naturāles. 14. Ambĭtus.

15. Lex mosque. 16. Ius Romanum. 17. Rubrica. 18. Per aspera ad astra!
19. Sub hasta. 20. Exempli gratia (e.g.). 21. Lapsus linguae. 22. Cursus honorum. 23. Quaesitor. 24. Ex libris.

V. Europa est terra. Patria nostra Ucraina (Roxolania) est terra Eurōpae. Ucraina in Europa sita est. Italia est terra Europae et patria linguae Latīnae. Lingua Latīna est lingua antiqua. Roma est in Italia. Italia est patria iurisprudentiae.

6. Вивчіть латинську юридичну фразеологію:

1. **Dura lex, sed lex.** Суворий закон, але закон.
2. **Contra factum non est argumentum.** Проти факту немає доказу.
3. **Ignorantia non est argumentum.** Незнання не є доказ.
4. **A mensa et toro.** Від стола і ложа (відлучити). – Формула розлучення у римському праві.
5. **Persōna de factō.** Особа без громадянства.
6. **Locus sigilli (L.S.).** Місце для печатки.
7. **In dubio pro reo.** При сумніві – на користь підсудного

7. Запам'ятайте латинські прислів'я та крилаті вирази.

1. **Scientia est potentia.** Знання – сила.
2. **Alma mater.** Мати-годувальниця (так студенти шанобливо називають свій навчальний заклад).
3. **Tabula rasa.** Чиста дошка. (Древні греки і римляни писали на навощених дощечках, стираючи потім написане.) Такий вираз вживається в переносному значенні і означає пусте місце, на якому можна писати, що завгодно. Таким терміном англійський філософ Джон Лок характеризував стан свідомості людини, душі дитини.
4. **Ab ovo. (Ab ovo usque ad mala).** З яйця. (Від яйця до яблук). За традицією у римлян яйця подавалися на початку обіду, а фрукти - у кінці). Від початку. Від початку до кінця.
5. **O tempora, o mores!** О часи, о звичаї!
6. **Et cetera (Etc.).** Та інше.

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

СЛОВОТВОРЕННЯ ІМЕННИКІВ ТА ПРИКМЕТНИКІВ

Латинській мові не властиве словоскладання. Найпоширенішим способом словотвору є афіксальний (за

допомогою суфіксів та префіксів): mitto (посилаю) – remitto (посилаю назад), scribo (пишу) – scriptio (писання) – scriptor (письменник).

Більшість іменників та прикметників утворюються за допомогою формантів (сполучення суфікса із закінченням).

Словотворення іменників I відміни

Словотвірний формант (суфікс+закінчення)	Грам. рід	Значення	Приклади
-ia	<i>f</i>	властивість, прикмета	superbia – гордість
	<i>f</i>	якість	scientia – знання
	<i>f</i>		constantia – незмінність, постійність
-ia	<i>f</i>	властивість, прикмета	laetitia – радість iustitia - справедливість
-ur-	<i>f</i>	дія або результат	structūra – структура
	<i>f</i>		mensūra – вимір, величина
-in-	<i>f</i>	мистецтво або заняття	medicīna – медицина, медичний засіб
-ul-	<i>f</i>	зменшувальні іменники (deminutiva)	mensula – столик
-ola	<i>f</i>		filiola – донечка
-cula	<i>f</i>		particula – частинка
-ella	<i>f</i>		capella – кізонька
-ista	<i>m</i>	діюча особа	grammatista – вчитель граматики, грамоти

Словотворення іменників II відміни

Словотвірний формант	Грам. рід	Значення	Приклади
-ulus	<i>m</i>	зменшувальні слова	regŭlus – царьок
-olus	<i>m</i>		filiŭlus – синочок
-culus	<i>m</i>		floſcŭlus – квіточка
-ellus	<i>m</i>		libellus – книжечка
-arius	<i>m</i>	професійно	bibliothecarius - бібліотекар

		діюча особа	
-ium	<i>n</i>	дія або стан	studium – вивчення odium – ненависть
-mentum	<i>n</i>	засіб або знаряддя	ornamentum - прикраса
-torium	<i>n</i>	місце дії	laboratorium – лабораторія
-bulum	<i>n</i>	знаряддя, іноді місце	vocabulum – назва, найменування
-c(u)lum	<i>n</i>	знаряддя, іноді місце	vehiculum – візок
-crum	<i>n</i>		sepucrum – гриб
-trum	<i>n</i>		aratrum – плуг
-arium	<i>n</i>	сховище або місце дії	granarium – хлібний амбар
-etum	<i>n</i>		quercetum – дубовий гай
-ulum	<i>n</i>	зменшення, місце дії	oppidulum – містечко
-ellum	<i>n</i>		castellum – укріплення

Словотворення іменників III відміни

Слово-твірний формант	Грам. Рід	Значення	Приклади
-or, gen. (oris)	<i>m</i>	діяльність або стан	orator (oris) – оратор error (ōris) – помилка
-io (ionis)	<i>f</i>	результат дії	obsidio (ōnis) – оточення oblivio (ōnis) – забуття
-tor (toris)	<i>m</i>	діюча особа	arator (ōris) – орач victor (ōris) – переможець
-sor (soris)	<i>m</i>		defensor (ōris) – захисник
-trix (tricis)	<i>f</i>		sensor (ōris) – цензор victrix (īcis) – переможниця
-t-io	<i>f</i>	назва дії	laudatio (ōnis) – похвала
-s-io	<i>f</i>		defensio (ōnis) – оборона

-tas (tatis)	<i>f</i>		pietas (ātis) – благочестя, справедливість qualitas (tātis) – якість
-tus (tutis)	<i>f</i>	властивість (якість) або стан	virtus (tutis) – хоробрість senectus (ūtis) – старість
-tudo (tudinis)	<i>f</i>	засіб або носій дії	magnitūdo (inis) – величина valetūdo (inis) – здоров'я
-men (minis)	<i>n</i>		volūmen (inis) – згорток

Словотворення іменників IV—V відмін

Слово- твірний формант	Грам. рід	Значення	Приклади
-tus (tus)	<i>m</i>	назва дії	reditus (us) – повернення
-sus (sus)	<i>m</i>	(nomen actiōnis)	audītus (us) – слух cursus (us) – біг visus (us) – зір
-atus (atus)	<i>m</i>	посада	magistrātus (us) – державна посада, урядовець
-ies (ei) ities (ei)	<i>f</i> <i>f</i>	якість	pauperies (ei) – бідність amarities (ei) – гіркість durities (ei) – твердість

Словотворення прикметників

Слово- твірний формант	Значення	Приклади
-eus	матеріал	ligneus – дерев'яний ferreus – залізний
-osus -lentus	багатий на щось	gloriōsus – багатий на славу, слав- ний opulentus – багатий
-tivus -sivus	властивість	actīvus – діяльний passīvus – пасивний

-atus -itus -utus	багатий на щось, має ознаку	barbātus – бородатий cornūtus – рогатий
-ius -nus -inus -anus	приналежність походження, властивість або приналежність	patrius – батьківський paternus – батьківський marīnus – морський montānus – гірський
idus -ellus -ulus	тривала прикмета зменшуваність або здрібнілість	frigidus – холодний misellus – бідненький, слабенький parvulus – маленький
-icus -icius -arius	властивість або приналежність	civicus – громадянський tribunicius – трибунський agrarius – земельний, аграрний
-estus -ustus		honestus – почесний iustus – справедливий
-uus	ознака	vacuus – порожній continuus – безперервний
-cundus	постійна властивість	iucundus – приємний iracundus – гнівний
-bundus	підсилення	vagabundus – мандрівний venerabundus – сповнений поваги
-ax (gen. - acis)	здібність, нахил	rapax – поривчастий, стрімкий audax – зухвалий
-ilis -bīlis	можливість, здібність	facīlis – легкий utilis – корисний credibīlis – імовірний laudabīlis – гідний похвали
-īlis -ālis -elis -āris	властивість, приналежність	fragīlis – ламкий hostīlis – ворожий regālis – королівський finālis – кінцевий crudēlis – жорстокий militāris – військовий populāris – народний
-ensis -iensis ester	характеристика за місцем знаходження	forensis – ринковий Atheniensis – афінський campester – польовий

ВПРАВИ

1. Виділіть словотвірні форманти та визначте їх значення:

militāris, iustitia, medicīna, paternus, passīvus, magistrātus, qualitas, constantia, structūra, grammata, bibliothecaris, laboratorum, vocabulum, populāris.

2. Визначте, від яких латинських слів походять подані нижче українські слова та поясніть значення словотвірних формантів:

консенсус, цензор, оратор, медицина, структура, фігура, юстиція, активний, пасивний, концепція, потенціальний, популярний, вакуум.

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧА ІНФОРМАЦІЯ

Релігія Стародавнього Риму

Релігія римлян древнішого часу засновувалася головним чином на уявленні про внутрішні сили, властиві окремим предметам і людям, на вірі у духів — охоронців і заступників місць, дій, станів. До них відносилися генії (добрі духи, що охороняли людину протягом його життя), пенати (охоронці і заступники рідного будинку, а потім — усього римського народу, звідси бере свій початок відомий вислів — «повернутися до рідних пенатів», тобто повернутися на батьківщину, додому). Вірили і в божества гір, джерел, лісів. Ці духи і божества були спочатку безособові і бесполі, нерідко іменувалися і в чоловічому, і в жіночому роді (Янус і Яна, Фавн і Фавна). Їм приносилися жертви, присвячувалися релігійні церемонії. Під впливом вірувань італійських племен з'явилися бог Сатурн, верховний бог Юпітер, Юнона і Мінерва. У плебеїв (нижчого прошарку громадян) була своя трійця божеств: Церера (богиня злаків), Лібер (бог виноградарів) і Лібера (дружина Лібера, інколи ототожнювалася з Прозерпіною (рим. ім'я Персефона) богинею родючості та володаркою небіжчиків). Загальноіталійськими богами стали Марс (бог війни), Діана (богиня Місяця), Фортуна (богиня щастя, успіху), Венера (богиня весни і садів, потім — любові і краси). Деякі боги шанувалися головним чином представниками одного стану або професії (торговці шанували Меркурія, ремісники — Мінерву). З посиленням грецького впливу відбувається певне зближення римських богів з грецькими і запозичення грецької міфології (Зевс - Юпітер, Гера - Юнона, Афіна - Мінерва, Асклепій - Ескулап). Проникали у Рим і східні культури — Ісиди, Осіріса, Кібелі, вмираючого і воскресяючого бога Мітра. Не без східного впливу на етапі імперії оформився культ імператора як живого бога. Римський народ вважав себе обраним, а свою державу — як одну з вищих цінностей.

ЗАНЯТТЯ 3 ДІЄСЛОВО (VERBUM)

Граматичні категорії дієслова

Дієвідміни

Часи системи інфекта

Юридичний лексичний мінімум дієслів

Елементи синтаксису

Методика граматичного аналізу та перекладу простого поширеного речення

Вправи

Тема для самостійної роботи

Словотвір за допомогою префіксів

Дієслова, похідні від *esse*

Граматичні категорії дієслова

Час (Tempus)

1. Теперішній – *praesens*;

2. Минулий – *praeteritum*:

a) минулий недоконаного виду – *imperfectum*;

b) минулий доконаного виду – *perfectum*;

c) давноминулий - *plusquamperfectum*;

3. Майбутній - *fūturum*:

d) майбутній недоконаного виду – *fūturum primum*;

e) майбутній доконаного виду – *fūturum secundum*.

Особа (Personae):

Перша – *prima persona*; друга – *secunda persona*; третя – *tertia persona*.

Число (Numērus):

Однина – *numērus singulāris*; множина - *numērus plurālis*.

Спосіб (Modus):

Дійсний – *modus indicatīvus*; наказовий- *modus imperatīvus*; умовний – *modus coniunctīvus*.

Стан (Genus):

Активний – *actīvum*; пасивний – *passīvum*.

Неособові форми дієслова

Неозначена форма – *infinitīvus*.

Дієприкметник – *participium*.

Віддієслівний іменник – *gerundium*.

Віддієслівний прикметник – *gerundīvum*.

Віддієслівний іменник із значенням мети при дієсловах руху – *surīnum*.

Усі граматичні категорії дієслова утворюються від трьох різних основ - основи інфекта, основи перфекта і основи супіна. Ці три основи проявляються в основних формах дієслова, що наводяться у словнику.

Основні форми дієслова

У словнику подаються звичайно **4 основні форми дієслова**: *iudīco, iudicāvi, iudicātum, iudicāre* – оголошувати вирок, судити:

Перша форма - перша особа однини теперішнього часу із закінченням **-o**;

друга - перша особа однини минулого часу доконаного виду із закінченням **-i**;

третя - супін (віддієслівний іменник) із закінченням **-um**;

четверта - інфінітив теперішнього часу із закінченням **-re**.

Як правило, у словнику для збереження місця всі форми не подаються повністю, а лише закінчення (*iudīco, āvi, ātum, are*).

Дієвідміни

Відповідно від закінчення основи інфекта латинські дієслова поділяються на **чотири дієвідміни**. Основа інфекта закінчується:

у **I** дієвідміні на - **ā**; у **II** - на - **ē**;

у **III** - на приголосну, - **ŭ**, - **ī**; у **IV** дієвідміні на - **ī**.

Основу інфекта отримаємо, якщо від четвертої словникової форми, тобто від інфінітива, відкинемо закінчення **-re** або - **ĕre** (-ĕre тільки в тому випадку, якщо - **ĕ** буде коротким!).

Дієвідміни	Приклади дієслів в Infinitivi	Закінчення основи
I	<i>iudicā-re, accusā-re</i>	-a-
II	<i>docē-re, habē-re</i>	-e-
III	<i>intend-ĕre, statu- ĕre</i>	приголосна, -u-
IV	<i>audī-re, punī-re</i>	-i-

Дієвідміна латинських дієслів зазначається в словнику: *libĕro, āvi, ātum 1* – звільняти

accūso, āvi, ātum 1 – звинувачувати
 possideo, sēdi, sessum 2 – володіти
 noceo, ui, cītum 2 – шкодити
 absolvo, solvi, solūtum 3 - виправдовувати
 vivo, vixi, victum 3 – жити
 audio, ivi, itum 4 – слухати
 punio, īvi, ītum 4 – карати

Часи системи інфекта

Від основи інфекта утворюються часи системи інфекта: теперішній – **praesens**; минулий недоконаного виду – **imperfectum**; майбутній недоконаний – **futurum primum**. Усі вони означають дію в її незавершеності і утворюються від основи інфекта шляхом приєднання до неї **однакових особових закінчень**.

Особові закінчення активного і пасивного станів часів системи інфекта

	особа	<i>actīvum</i>	<i>passīvum</i>
singulāris	1 я	-o (-m)*	-or (-r)*
	2 ти	-s	-ris
	3 він/вона	-t	-tur
plurālis	1 ми	-mus	-mur
	2 ви	-tis	-mini
	3 вони	-nt	-ntur

*Закінчення **-m, -r** називаються вторинними і ставляться у минулих часах, в умовному способі та частині форм майбутнього.

Теперішній час дійсного способу активного і пасивного станів (**Praesens indicatīvi actīvi et passīvi**)

Теперішній час дійсного способу активного і пасивного станів утворюється шляхом приєднання до основи інфекта особових закінчень активного і пасивного стану. У III дієвідміні між приголосною основи і приголосними особових закінчень з'являються єднальні голосні: перед **s, t, m** – **ī** (обов'язково коротке), перед **-nt** – **-u-**, перед іншими

приголосними **-e-**. У IV дієвідміні перед **-nt** також з'являється єднальний голосний **-u-**. У першій особі однини кінцеве **-a** основи зливається з **-o** закінченням: accusa+o=accuso; accusa+or=accusor; da+o=do; da+or=do

У латинській мові, як і в англійській, німецькій, французькій мовах, форми дієслова **sum, fui, esse - бути** розрізняються за особами і числами.

Зразки відмінювання дієслів чотирьох відмін
libĕro, āvi, ātum, 1 звільняти, possideo, sēdi, sessum 2 володіти,
займати, absolvo, solvi, solutum, 3 виправдовувати, punīo, īvi,
ītum, 4 карати, а також форми дієслова sum, fui, esse бути в
Praesens indicatīvi actīvi et passīvi

Activum

Singularis					
	I	II	III	IV	
1	libĕr-o <i>я звільняю</i>	posside-o <i>я володію</i>	absolv-o <i>я виправдовую</i>	puni-o <i>я караю</i>	sum <i>я є</i>
2	libĕra-s <i>ти звільняєш</i>	posside-s	absolv-i-s	puni-s	es <i>ти є</i>
3	libĕra-t <i>він звільняє</i>	posside-t	absolv-i-t	puni-t	est <i>він є</i>
Pluralis					
1	libĕrā-mus <i>ми звільняєм</i>	possidē-mus	absolv-ĭ-mus	punī-mus	sumus <i>ми є</i>
2	libĕrā-tis <i>ви звільняєте</i>	possidē-tis	absolv-ĭ-tis	punī-tis	estis <i>ви є</i>
3	libĕra-nt <i>вони звільняють</i>	posside-nt	absolv-u-nt	puni-u-nt	sunt <i>вони є</i>

Passivum

Singularis				
1	liber-or <i>мене звільняють</i>	posside-or <i>мною володіють</i>	absolv-or <i>мене виправдовують</i>	puni-or <i>мене карають</i>
2	libera-ris <i>тебе звільняють</i>	possidē-ris	absolv-ē-ris	punī-ris
3	libera-tur <i>його/її звільняють</i>	possidē-tur	absolv-ī-tur	punī-tur
Plurālis				
1	libera-mur <i>нас звільняють</i>	possidē-mur	absolv-ī-mur	punī-mur
2	libera-mīni <i>вас звільняють</i>	possidē-mīni	absolv-i-mīni	puni-mīni
3	libera-ntur <i>їх звільняють</i>	possidē-ntur	absolv-u-ntur	punī-u-ntur

У латинській мові, на відміну від української, особові займенники при дієсловах не вживаються - на особу вказує особове закінчення дієслова; отже, при перекладі слід пам'ятати про необхідність вживання відповідного українського займенника: **libĕro** - я звільняю; **libĕras** - ти звільняєш і т.д.

Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного станів (Imperfectum indicatīvi actīvi et passīvi)

Минулий час недоконаного виду утворюється від основи інфекта до якої додаються суфікси (для 1, 2 дієвідміни **-ba-**, для 3, 4 дієвідміни **-ēba-**) та особові закінчення актива і пасива. Особове закінчення у першій особі однини актива **-m**, пасива **-r**.

Зразки відмінювання дієслів чотирьох відмін
libĕro, āvi, ātum, 1 звільняти, **possideo, sēdi, sessum 2**
володіти, займати, **absolvo, solvi, solutum, 3** виправдовувати,
punīo, īvi, ītum, 4 карати, а також форми дієслова **sum, fui, esse**
бути в

Imperfectum indicatīvi actīvi et passīvi

Activum

singulāris					
1	libĕrā-ba-m <i>я звільнював</i>	possidē-ba-m <i>я володів</i>	absolv-ēba-m <i>я виправдовував</i>	puni-ēba-m <i>я карав</i>	eram <i>я був</i>
2	libĕrā-ba-s	possidē-ba-s	absolv-ēba-s	puni-ēba-s	eras
3	libĕrā-ba-t	possidē-ba-t	absolv-ēba-t	puni-ēba-t	erat
plurālis					
1	libĕra-bā-mus	possidē-bā-mus	absolv-ebā-mus	puni-ebā-mus	erāmus
2	libĕra-bā-tis	possidē-bā-tis	absolv-ebā-tis	puni-ebā-tis	erātis
3	libĕrā-ba-nt	possidē-ba-nt	absolv-ēba-nt	puni-ēba-nt	erant

Passivum

singulāris				
1	liberā-ba-r <i>мене звільнювали</i>	possidē-ba-r <i>мною володіли</i>	absolv-ēba-r <i>мене виправдовували</i>	puni-ēba-r <i>мене карали</i>
2	libera-bā-ris	possidē-bā-ris	absolv-ebā-ris	puni-ebā-ris
3	libera-bā-tur	possidē-bā-tur	absolv-ebā-tur	puni-ebā-tur
plurālis				
1	libera-bā-mur	posside-bā-mur	absolv-ebā-mur	puni-ebā-mur
2	libera-bā-mīni	posside-ba-mīni	absolv-eba-mīni	puni-eba-mīni
3	libera-ba-ntur	posside-ba-ntur	absolv-eba-ntur	puni-eba-ntur

Майбутній час (перший) дійсного способу активного і пасивного станів

(Futūrum I indicatīvi actīvi et passīvi)

Майбутній час утворюється від основи інфекта, до якої додаються **суфікси** (для 1, 2 дієвідмін - **b-**, для 3, 4 дієвідміни в першій особі однини -**a-**, в інших особах -**e-**) та особові закінчення актива і пасива.

Між суфіксом -**b-** та особовими закінченнями, які починаються з приголосного, з'являються єднальні голосні.

Зразки відмінювання дієслів чотирьох відмін *libĕro, āvi, ātum, 1* звільняти, *possideo, sēdi, sessum 2* володіти, займати, *absolvo, solvi, solutum, 3* виправдовувати, *puniō, īvi, ītum, 4* карати, а також форми дієслова *sum, fui, esse* бути в Futūrum I indicatīvi actīvi et passīvi

Activum

singulāris					
1	liberā-b-o <i>я визволя- тиму</i>	possidē-b-o <i>я буду володіти</i>	absolv-a-m <i>я виправдо- вуватиму</i>	puni-a-m <i>я буду карати</i>	ero <i>я буду</i>
	liberā-b-i-s	possidē-b-i-s	absolv-e-s	puni-e-s	eris
3	liberā-b-i-t	possidē-b-i-t	absolv-e-t	puni-e-t	erit
plurālis					
1	libera-b-ī-mus	possidē-b-ī-mus	absolv-ē-mus	puni-ē-mus	erīmus
2	libera-b-ī-tis	possidē-b-ī-tis	absolv-ē-tis	puni-ē-tis	erītis
3	liberā-b-u-nt	possidē-b-u-nt	absolv-e-nt	puni-e-nt	erunt

Passivum

singulāris				
1	liberā-b-or <i>мене звільнятимуть</i>	possidē-b-or <i>мною будуть володіти</i>	absolv-a-r <i>мене виправдову- ватимуть</i>	puni-a-r <i>мене будуть карати</i>
2	libera-b-ĕ-ris	posside-b-ĕ-ris	absolv-ē-ris	puni-ē-ris
3	libera-b-ī-tur	posside-b-ī-tur	absolv-ē-tur	puni-ē-tur
plurālis				
1	libera-b-ī-mur	possidē-b-ī-mur	absolv-ē-mur	puni-ē-mur
2	libera-b-i-mīni	possidē-b-i-mīni	absolv-e-mīni	puni-e-mīni
3	libera-b-u-ntur	possidē-b-u-ntur	absolv-e-ntur	puni-e-ntur

Наказовий спосіб теперішнього і майбутнього часів (*Imperatīvus praesentis et futūri actīvi*)

Наказовий спосіб теперішнього часу утворюється від основи інфекта і має форми другої особи однини і множини. Друга особа однини дієслів 1, 2, 4 дієвідмін співпадає з основою інфекта, а до основи інфекта дієслів 3 дієвідміни додається закінчення **-e**.

Форма другої особи множини утворюється шляхом приєднання до основи інфекта дієслів 1, 2, 4 дієвідмін закінчення **-te**, а 3 дієвідміни **-ite**.

<i>Infinitives</i>	<i>Singulāris</i>	<i>Plurālis</i>
Liberāre	Libēra!	Liberāte!
Accusare	Accūsa!	Accusāte!
Punīre	Puni!	Punīte!
Defendēre	Defende!	Defendīte!
Esse	Es!	Este!

Заперечна форма наказового способу утворюється за допомогою слова **noli** для однини і **nolite** для множини:

noli accusāre! - не звинувачуй!, **nolite accusāre!**- не звинувачуйте!

У чотирьох дієсловах 3-ої дієвідміни **dicere** *говорити*, **ducere** *вести*, **facere** *робити*, **fette** *нести*, **terpiti** *терпіти* форма наказового способу однини співпадає з основою дієслів:

Dic, duc, fac, fer! – *Говори (правду), веди (справу чесно), виконуй (свої обов'язки), перенеси (стійко труднощі).* – Чотири заповіді юриста.

Наказовий спосіб майбутнього часу має форми другої і третьої особи однини і множини. Вони утворюються від основи інфекта: у 2 і 3 особах однини шляхом приєднання закінчення **-to**; у 2 особі множини **-tōte**; у 3 особі множини **-nto**. При цьому: у III дієвідміні ці закінчення приєднуються за допомогою голосних **-i**, **-u**:

Sg. 2. liberā-to! *ти повинен звільняти*;

3. liberā-to! *він повинен звільняти*;

Pl. 2. libera- tōte! *ви повинні звільняти*;

3. libera-**nto!** вони повинні звільняти.

Sg. 2. esto! *Хай ти будеш!*

3. esto! *Хай він буде!*

Pl. 2. estote! *Будьте!*

3. sunt! *Хай вони будуть!*

Наказова форма часто вживається в джерелах римського права:

Testes estote! *Будьте свідками!* **Testamentum fac!** *Склади заповіт!*

Nota bene! **Юридичний лексичний мінімум дієслів**

I відміна

accūso, āvi, ātum, 1 звинувачувати

approbo, āvi, ātum, 1 одобряти

cito, āvi, ātum, 1 викликати свідків

condemno, āvi, ātum, 1 засуджувати

derōgo, āvi, ātum, 1 відміняти

do, dedi, datum, 1 давати

erro, āvi, ātum, 1 помилятися

imp̄ero, āvi, ātum, 1 панувати

interrōgo, āvi, ātum, 1 питати

iudico, āvi, ātum, 1 судити

libero, āvi, ātum, 1 звільняти

mito, āvi, ātum, 1 боротися

nego, āvi, ātum, 1 відмовляти

noto, āvi, ātum, 1 помічати

salvo, āvi, ātum, 1 спасати

veto, vetui, vetitum, 1 забороняти

vindico, āvi, ātum, 1 заявляти претензію

II відміна

debo, debui, debitum, 2 бути боржником

iubeo, iussi, iustum, 2 наказувати

posco, cui, itum, 2 шкодити

habeo, ui, itum, 2 мати

possideo, sedi, sessum, 2 володіти

respondeo, ndi, nsum, 2 відповідати

spondeo, spondi, sponsum, 2 обіцяти

video, vidi, visum, 2 дивитися

III відміна

absolvo, solvi, solutum, 3 виправдовувати

ago, egi, actum, 3 діяти, виступати в суді

defendo, ndi, nsum, 3 захищати
consulo, sului, sultum, 3 радитися
credo, dīdi, dītum, 3 вірити
dico, dixi, dictum, 3 говорити
lego, lēgo, lectum, 3 читати
meto, messui, messum, 3 жати
permitto, mīsi, missum, 3 дозволяти
pono, posui, positum, 3 видавати закони
scribo, scripsi, scriptum, 3 писати
quaero, quaesīvi, quaesītum, 3 шукати

IV відміна

audio, īvi, ītum, 4 слухати
consentio, sensi, sensum, 4 погоджуватися
convenio, vēni, ventum, 4 подавати позов
finio, īvi, ītum, 4 закінчувати
punio, īvi, ītum, 4 карати
reperio, reperī, repertum, 4 знаходити
servio, īvi, ītum, 4 служити

ЕЛЕМЕНТИ СИНТАКСИСУ

Методика граматичного аналізу та перекладу простого поширеного речення

У латинській мові порядок слів вільний, тобто такий при якому місце слова у реченні не завжди виражається на його синтаксичній функції. Місце членів речення значною мірою залежить від логічного наголосу. Проте існує найбільш характерний для розповідного речення порядок слів.

- 1) Група підмета стоїть на першому місці. У групі підмета на перше місце ставиться сам підмет, далі його додаток. Прямий додаток стоїть тільки в акузативі без прийменника перед присудком. Узгоджене означення стоїть переважно після означуваного слова. Наприклад: **Homini omnes agri et maria omnia serviunt**. Людині служать всі поля та всі моря.
- 2) Група присудка стоїть переважно на останньому місці. У групі присудка спочатку стоять додатки, а потім присудок. Наприклад: **Magister discipulis fabulam narrat**. Вчитель розповідає учням казку.
- 3) У латинському реченні може бути тільки одне заперечення. Якщо в реченні є два заперечення, то все висловлювання набуває позитивного змісту.

Переклад будь-якого речення повинен бути тісно пов'язаним з його граматичним аналізом. Не варто перекладати латинське речення слово за словом. Тому при перекладі латинського речення на українську мову треба:

- а) з'ясувати за словником значення слів у реченні; виписати їх у словниковій формі;
- б) знайти присудок, тобто дієслово в особовій формі;
- в) виходячи з форми присудка, відшукати підмет; необхідно пам'ятати, що він завжди буває в називному відмінку;
- г) перекласти підмет і присудок, щоб скласти загальне уявлення про зміст речення;
- д) якщо в реченні знаходиться слово у знахідному відмінку (найчастіше це - прямий додаток), то перекласти спочатку його, а після - всі інші слова, зважаючи на їх значення та форму в тексті;
- є) на перших порах, працюючи над перекладами, корисно мати перед собою зведену таблицю відмінкових закінчень іменника і зразки відмінювання дієслова в усіх часах, способах та станах.

Розглянемо кілька прикладів.

1. Convenio. Найпростіше латинське речення може складатися з одного слова – дієслова в особовій формі з особовим займенником у функції підмета, яке мається на увазі. Щоб правильно перекласти таке речення українською мовою, треба перш за все визначити особу, число, час, спосіб та стан дієслова. Відкинувши закінчення **-o**, знаходимо основу дієслова **conveni-**, кінцеве **-i** вказує на його приналежність до 4 дієвідміни. У словнику знаходимо дієслово 4 дієвідміни: **convenio, vēni, ventum, 4** - *подавати позов*. Закінчення **-o** вказує на 1-у ос. одн., теперішнього часу, дійсного способу, активного стану, тому переклад треба починати з особового займенника – *я*. Переклад: *Я подаю позов*.

2. Scientia potentia est. У латинських реченнях дієслово **esse** (бути) в ролі простого присудка чи зв'язки у складному присудку не пропускається, і стоїть, як правило, на останньому місці у групі присудка. При перекладі українською мовою воно пропускається, якщо виступає зв'язкою в складеному присудку, але не пропускається, якщо виступає простим присудком: **Scientia potentia est**. Знання – сила; **Cogito, ergo sum**. Я мислю, отже я є (існую).

3. Semper bene discere debemus. Особова форма дієслова ставиться звичайно у кінці латинського речення, після

другорядних членів. Це правило поширюється і на складний дієслівний присудок з інфінітивом. У даному латинському реченні інфінітив **discere** (словникова форма **disco, didīci, - , ěre, 3** вчитися, навчатися) стоїть перед особовою формою **debemus** (словникова форма **debeo, debui, debītum, ěre, 2** бути зобов'язаним, 1-а ос. мн. теперішнього часу дійсного способу активного стану). При дієслові-присудку вживаються обставини, виражені прислівниками: обставиною часу **semper** - *завжди* та обставиною способу дії **bene** – *добре*. При перекладі треба поставити їх, згідно з нормами українського синтаксису, між особовим займенником-підметом і дієсловом-присудком. Переклад: *Ми повинні завжди добре вчитися.*

4. При заміні активної конструкції на пасивну дієслово-присудок активної конструкції переводиться у пасивний стан і узгоджується з новим підметом; прямий додаток перетворюється на підмет і ставиться в називному відмінку, а підмет - на непрямий додаток і ставиться в **ablativus**; при цьому: якщо непрямий додаток виражений іменником, що означає живу істоту, то він ставиться в аблатив з прийменником **a (ab)** – **ablativus auctōris**, якщо мова йде про предмет, то непрямий додаток вживається без прийменника – **ablativus instrumenti**.

Advocātus reum defendit. Адвокат захищає обвинуваченого.

Reus ab advocato defenditur. Обвинувачений захищається адвокатом.

Amicitia vitam ornat. Дружба прикрашає життя.

Vita amicitia ornatur. Життя прикрашається дружбою.

При перекладі пасивних конструкцій треба мати на увазі, що українській мові не притаманні пасивні конструкції. Тому переклад латинського речення з присудком, вираженим у пасивному стані, часто звучить нескладно українською мовою, тому в деяких випадках він може бути замінений активною конструкцією:

Patria nostra a poētis laudatur - Поети прославляють нашу батьківщину. = Наша батьківщина прославляється поетами.

Зразок граматичного аналізу та перекладу речення

Agricola agrum colit. – Селянин обробляє землю.

agricola – підмет, виражений іменником, словникова форма **agricola, ae m** селянин, землероб, 1 відміна, чоловічий рід,

називний відмінок однини (nomen substantivum, declinatio prima, genus masculinum, casus nominativus, numerus singularis);

agrum – прямий додаток, виражений іменником, словникова форма ager, agri m поле, земля, 2 відміна, чоловічий рід, знахідний відмінок однини (nomen substantivum, declinatio secunda, genus masculinum, casus accusativus, numerus singularis);

colit – присудок, виражений дієсловом, словникова форма colo, colui, cultum 3 обробляти землю, 3 дієвідміна, теперішній час дійсного способу активного стану, 3-а особа однини (verbum, conjugatio tertia, persona tertia, numerus singularis).

ВПРАВИ

1. Поставте наголос у словах:

accusāre, audīre, interrogāre, ligitāre, dicere, defendere, iudicāre, facere; audīmus, credīmus, accusāmus; audīte, scribīte, credīte, defendīte, accusāte; audio, accūso, iudico, interrogo, scribo.

2. Утворіть за формою першої особи однини інфінітив таких дієслів:

1 дієв. veto, vindico, saluto, cogito, interrogo, erro, impero, amo, clamo;

2 дієв. iubeo, debeo, video, taceo, possideo, caveo, habeo, studeo;

3 дієв. lego, defendo, destruo, pono, credo, emo, vivo, vendo, credo;

4 дієв. consentio, audio, finio, punio, solvo, servio.

3. Утворіть за формою інфінітива першу особу однини таких дієслів:

1 дієв. portāre, negāre, accusāre, dare, militāre, numerāre, errāre;

2 дієв. monēre, respondēre, valēre, sedēre, florēre;

3 дієв. discere, tradere, tangere, dividere, constituere, facere, statuere;

4 дієв. munire, venire, dormire, scire, finire.

4. Визначте за формою інфінітива до якої дієвідмини належить кожний із дієслів і напишіть його основу та першу особу однини теперішнього часу.

Зразок: accusāre 1; accusa-; accūso.

Debēre – бути повинним, demonstrāre – доводити, citāre – викликати свідків, convenire – подавати позов, amāre – любити, audire – слухати, condere – створювати, credere – вірити, debere –

бути винним (гроші), dicēre – говорити, docēre – вчити, errāre – помилятися, finīre – закінчувати, habēre – мати, legēre – читати, movēre – рухати, scribēre – писати, sentīre – відчувати, servīre – служити, vidēre – бачити, vincēre – перемагати.

5. Провідмініайте в preasens indicatīvi actīvi et passīvi дієслова, утворіть від них наказовий спосіб однини та множини у стверджувальній та заперечній формах:

saluto, 1 вітати, поздоровляти; iubeo, 2 наказувати; scribo, 3 писати; venio, 4 приходити.

6. Перекладіть українською мовою:

A. 1. Salve! 2. Contra spem spero. 3. Veto. 4. Credo. 5. Cogito, ergo sum. 6. Culpam negant. 7. Vivere est cogitare. 8. Vivere est militare. 9. Dicere non est facere. 10. Bene discere! 11. Audi, scribe, lege! 12. Es! 13. Este! 14. Erit et esto. 15. Servio. 16. Servi! 17. Agricola agrum colit. 18. Nolite tacere! 19. Noli nocere! 20. Noli errare! 21. Nota bene (NB). 22. Divide et impera! 23. Ego respondeo, tu interrogas. 24. Dicere pro et contra. 25. Defendere et vindicare. 26. Tutela testamentaria et legitima est. 27. Vendere et emere. 28. Ut salutas, ita salutaberis. 29. Patriam amare et defendere debemus. 30. Qui honeste vivit, bene vivit. 31. Arbitrarius causam audit. 32. Charta (episutula) non erubescit. 33. Pecunia non olet! 34. Fama volat. 35. Quod nocet, docet. 36. Victoria concordia gignitur. 37. Honeste vivite! 38. Agricola villam possidet.

B. Apud arbitrum

Arbitrarius noster Marcus Tullius est vir laboriosus et iustus. Hodie apud arbitrum multae causae privatae sunt: de debitis pecuniariis; de testamentis et de mandatis. Primus reus iam in iudicio est, ceteri rei etiam in iudicio sunt. In numero causarum prima est causa mea de mandato et debito pecuniario. Adversarius meus est Gaius Sempronius.

Коментар до тексту. Apud (+acc.) – у; noster, a, um – наш; laboriosus, a, um – працьовитий; iustus, a, um – справедливий; hodie – сьогодні; multus, a, um – численний; de (+abl.) – борг; pecuniarius, a, um – грошовий; mandatum, i n – доручення; primus, a, um – перший; iam – вже; ceteri, orum – інші; etiam – також; adversarius, i m – противник.

C. De Romanōrum nominibus

Viris Romānis tria nomīna erant: praenōmen, nomen gentile et cognōmen. Exempli gratia claro oratōri Romāno nomīna erant: Marcus Tullius Cicero, Marcus praenōmen est, Tullius – nomen gentile, Cicero – cognōmen. Marci Tullii Cicerōnis filiae nomen Tullia erat.

7. Вивчіть юридичну фразеологію.

1. **Libero (L.).** Я звільняю. **Condemno (C.).** Я засуджую. **Absolvo (A.)** Я виправдовую.
2. **Respondere, cavere, agere.** Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
3. **Dic, duc, fac, fer!** Говори (правду), веди (справу чесно), виконуй (свої обов'язки), переноси (стійко труднощі). – Чотири заповіді юриста.
4. **Dare, facere, praestare.** Давати, робити, виконувати.
5. **Audiatur et altera pars!** Нехай буде вислухана й інша сторона! (Клятва суддів).
6. **Testamentum fac!** Склади заповіт.

8. Запам'ятайте латинські прислів'я та крилаті вислови.

1. **Ut seres, ita metes.** Що посієш, те й пожнеш.
2. **Veni, vidi, vici.** Прийшов, побачив, переміг. (Вислів приписують Гаю Юлію Цезарю після перемоги над понтійським царем).
3. **Carpe diem.** Лови день.
4. **Finis coronat opus.** Кінець – ділу вінець.
5. **Errare humanum est.** Людині властиво помилятися.
6. **Quod licet Iovi, non licet bovi.** Що дозволено Юпітерові, те не дозволено бикові.
7. **Feci, quod potui, faciant meliora potentes.** Я зробив (зробила) все, що міг (могла), нехай краще зроблять ті, котрі можуть. (Заключні слова промови римського консула при передачі повноважень новообраному консулу).

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

СЛОВОТВІР ЗА ДОПОМОГОЮ ПРЕФІКСІВ

Для дієслів найбільш важливим засобом словотвору служать префікси. Значення префіксів переважно збігається із значенням прийменників. Дієслівний префікс або зберігає своє первісне значення, або надає дієслову видовий відтінок.

Префікс	Значення	Приклади
a-, ab-	віддалення	abstraho – виділяти absolvĕre – звільняти, виправдовувати abolitio – відміна abrogare – відмінити (закон) absentia – відсутність avocare - приховувати
ad-	наближення, приєднання	adversarius – супротивник advocātus – захисник accusatio – звинувачення adoptio (adrogatio) – усиновлення assessor – судовий засідателъ adiudicatio – присудження
con- (co-)	сукупність дії	competentia – підсудність condominium – спільна власність commodātum – позика compromissum – взаємна згода condemnatio – кондемнація (частина процесуальної формули) conductor – орендатор cohĕres – співспадкоємець collegium – корпорація condicio – умова confessio – зізнання (в суді) constitutio – постанова commōdum – вигода, перевага compensatio – договірний залік concessio – поступка conditōres – творці (права) commercium – торгівля
de-	відділення	debĕre – бути повинним decoctor – банкрут decrētum – рішення (декрет)

		<p>defensio – захист</p> <p>defunctus – померлий</p> <p>delegatio – зміна кредитора</p> <p>delictum – правопорушення</p> <p>demonstratio – показ</p> <p>depositum – зберігання або відкладення</p> <p>deportatio – депортація</p> <p>derogatio (legis) – відміна (частини закову)</p> <p>detentio – detenція (додержання)</p> <p>descendentes – спроби;</p> <p>родичі по крові: діти, онуки, правнуки, праправнуки</p>
dis- (di-)	розділення	<p>disiuncte – роздільно</p> <p>divortium – розлучення</p> <p>Digesta – Дігести</p> <p>dilatio – відстрочка</p> <p>diligentia – старанність</p> <p>divisio – розподіл</p>
ex- (e-)	рух назовні	<p>exceptio – ексцепція (позивача)</p> <p>exemplar – зразок</p> <p>exemplum – приклад</p> <p>exhereditatio – позбавлення спадщини</p> <p>expromissio – експромісія (з метою новації)</p> <p>exregegi – довідуватися</p> <p>executio – екзакуція</p> <p>evictio – евікція</p> <p>edictum – едикт</p> <p>emancipatio – звільнення дітей (онуки) від влади батька</p>
in- (im-)	рух всередину або на предмет, з іменниками і прикметниками = не	<p>innocens – невинний</p> <p>impune – безкарно</p> <p>iniuria – несправедливість (non + iure)</p> <p>integere – недоторканий</p> <p>intestato – без свідків</p> <p>immunitas – звільнення від податків</p>

		<p>imperitia – недосвідченість</p> <p>instrumentum – знаряддя</p> <p>ingenui – вільнонароджені</p> <p>impubēres – недорослі</p> <p>imperāre – наказувати</p>
inter-	положення між	<p>interdictum – інтердикт</p> <p>interest – важливо</p> <p>interpretare – тлумачити</p> <p>interrogare – запитувати</p> <p>interrex – інтеррекс</p> <p>intellectus – розум</p>
ne-	заперечення	nescīre – не знати
ob-	рух назустріч, протидія	<p>obligatio – зобов’язання</p> <p>obrogāre (legem) – замінити частину закону</p> <p>occasio – випадок</p> <p>occupatio – захоплення</p> <p>officium – обов’язок</p>
per-	рух через щось, доведення до кінця	<p>permutatio – договір обміну</p> <p>perfectus – досконалий</p> <p>peregrīni – перегрїни</p> <p>perfūga – дезертир</p>
prae-	положення попереду	<p>praescriptio – вступ (до закону)</p> <p>praefectus – префект</p> <p>praetor – претор (суддя)</p> <p>praerogātīva – прерогатива</p> <p>praeses – намісник</p> <p>praesumptio – презумпція</p> <p>praesens – присутній</p>
pro-	рух уперед, з іменниками і прикметниками = за, замість	<p>probatio – доказ, судове слідство</p> <p>proscriptio – публічне оголошення (список)</p> <p>propositio – пропозиція</p> <p>prorogatio – продовження <</p> <p>prorogare</p> <p>provocatio – провокація</p> <p>prudens – розсудливий</p> <p>proconsul – проконсул</p> <p>procurātor – прокуратор</p> <p>profitēri – оголошувати, викладати</p> <p>propraetor – пропретор</p>

		promulgāre – обнародувати provincia – діяльність магістрату, спосіб управління, провінція
частка re-	рух назад, повторюваність дії	recipere – приймати receptum – обов'язок repudium – розлучення restituere – відновлювати reverential – пошана religio – благочестя, культ
se-	відділення	sequestrare – охороняти securitas – небезпека separatim – окремо
sub- sus- su-	знаходження під чимось	substantia – сутність subscriptio – підпис subsellium – крісло судді substitutio – заміна successor – наступник suspicio – підозра
super-	рух зверху	supremus – найвищий superficies – поверхня
trans-	рух через	translatio – перенесення traditio – передача transfuga – перебіжчик
Грецькі префікси в юридичних термінах		
an(a)-	рух знизу вгору	analogia – аналогія (уподібнення) anathema – анафема (прокляття) anonymus – анонім
anti-	перед, проти	antichresis – антихреза (форма закладу) antinomia – антиномія (суперечність між двома законами)
amphy-	з обох боків від	emphyteusis – емфітевзис (оренда)

(emphy-)		
ap(o)-		apokeryxis – апокерикс (зречення дитини) apõcha – квитанція (лат. accertilatio)
cata-	зверху вниз	catarõda – катапода (переклад) (лат. interpretatio)
epi-	на, над	epibolē – оренда (лат. peraequatio) epitomē – вилучення
hyper-	зверх	hyperocha – залишок
hypo-	під	hypothēsa – іпотека (заклад)
para-	біля, коло	parapherna – параферна (посаг)
pro-	за	proxenēta – проксенет (маклер)
syn-	з, разом	syndīcus – синдик (помічник) syngrapha – синграфа (розписка) synallagma – синалагма (договір)

Дієслова, похідні від esse

Від дієслова **sum, fui, esse** - бути за допомогою префіксів утворюється ряд похідних дієслів: **absum, abfui, abesse** - бути відсутнім, **adsum, adfui, adesse** - бути присутнім, **desum, defui, deesse** - не вистачати, бракувати, **intersum, interfui, interesse** - перебувати серед когось, брати участь, **obsum, obfui, obesse** - шкодити, **prae-sum, prae-fui, pra-esse** - бути попереду, очолювати, **prosum, profui, prodesse** - бути корисним, допомагати.

При їх відмінюванні змінюється лише сама дієслівна основа (тобто **sum, fui, esse**), а префікси залишаються без змін. Наприклад: **absum, abes, abest, absūmus, abestis, absunt** і т. д.

Дієслово **possum, potui, posse** - **могти** утворилося від прикметника **potis** і дієслова **esse**. Воно має особливості у відмінюванні, а саме: перед формами дієслова **esse**, що починаються з голосної, зберігається основа **pot-**, перед формами, що починаються з приголосної, з'являється основа **pos-**: **possum, potes, potest, possūmus, potestis, possunt** і т.д.

ВПРАВИ

1. Назвіть префікси, визначте їх значення:

collegium, substitutio, imperāre, analogia, traditio, hypothēca, restituere, propositio, obligatio, interest, instrumentum, exemplar, divisio, deportatio, absentia, advocātus.

2. Провідмініяйте дієслова **adsum, adfui, adesse** *бути присутнім* в **preasens indicatīvi actīvi**.

ЗАНЯТТЯ 4 ПРИКМЕТНИК ПРИСЛІВНИК

Прикметники 1-2 відмін
Прикметники 3 відміни
Ступені порівняння
прикметників
Прислівник

Суплетивні ступені
порівняння
прислівників
Описові ступені порівняння
прислівників
Лексичний мінімум прикметників
Вправи

Латинські прикметники поділяються на дві групи: 1) прикметники 1-2 відмін; 2) прикметники 3 відміни.

Прикметники 1-2 відмін

До першої групи належать прикметники **першої і другої відмін**, які в **чоловічому роді** мають закінчення **-us** або **-er**, **жіночому -a**, **середньому -um**. Прикметники чоловічого і середнього родів відмінюються за другою відміною іменників, жіночого – за першою. У словнику прикметники 1-2 відмін записуються у скороченій формі і перекладаються тільки в **чоловічому роді**: *iustus, a, um - справедливий, liber, era, erum - вільний, niger, gra, grum – чорний*.

Прикметники 3 відміни

До другої групи належать прикметники **третьої відміни трьох, двох і одного закінчень усіх трьох родів**.

Прикметники **трьох закінчень** мають окрему форму для кожного роду: **-er** для **чоловічого**, **-is** – **жіночого**, **-e** - **середнього**: *celer, ěris, ěre - швидкий, acer, acris, acre - гострий*.

Прикметники **двох закінчень** мають спільну форму **-is** для **чоловічого та жіночого родів** і окрему **-e** для **середнього**: *gravis, e - тяжкий, levis, e - легкий*.

Прикметники **одного закінчення** мають **спільну форму для всіх трьох родів**. За формою називного відмінка однини визначити основу прикметників одного закінчення неможливо, тому у словнику вони подаються, як і іменники, у формах називного і родового відмінків однини: *felix, felĭcis - щасливий, sapiens, sapientis - мудрий*.

Усі вони відмінюються за голосним типом третьої відміни іменників.

Винятки: *vetus, vetēris* – старий, *pauper, paupēris* – бідний, *princeps, princīpis* – головний, *dives, divītis* – багатий, вживаються стосовно людини і не мають форм середнього роду множини та відмінюються за приголосним типом третьої відміни іменників.

Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку та ставляться після іменників:

homo sapiens – розумна
людина
homo felix – щаслива людина
alma mater – мати-
годувальниця (про університет)
tabula rasa – чиста дошка
terra incognita – невідома
земля

iniuria atrox – жахлива
несправедливість
culpa lata – груба провина
culpa levis – незначна
провина
testes muti – німі свідки,
речові докази
falsa accusatio – фальшиве
звинувачення

Зразки відмінювання прикметників третьої відміни

а) трьох закінчень: *acer, acris, acre* гострий

число	singulāris			plurālis	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	acer	acrīs	acrē	acrēs	acriā
<i>Gen.</i>	acrīs	acris	acris	acrium	acrium
<i>Dat.</i>	acrī	acri	acri	acrībus	acrībūs
<i>Acc.</i>	acrēm	acrem	acre	acres	acriā
<i>Abl.</i>	acri	acri	acri	acrībus	acrībūs

б) двох закінчень: *brevis, breve* короткий

	singulāris		plurālis	
рід відмінки	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	brevīs	brevĕ	brevēs	breviā
<i>Gen.</i>	brevīs	brevīs	brevium	brevium
<i>Dat.</i>	brevī	brevī	brevībūs	brevībūs
<i>Acc.</i>	brevĕm	brevĕ	brevēs	breviā
<i>Abl.</i>	brevī	brevī	brevībūs	brevībūs

в) одного закінчення: *ingens, ingentis* великий

	singulāris		plurālis	
рід відмінк и	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	ingens	ingens	ingentēs	ingentiā
<i>Gen.</i>	ingentīs	ingentīs	ingentium	ingentium
<i>Dat.</i>	ingentī	ingentī	ingentībūs	ingentībūs
<i>Acc.</i>	ingentĕm	ingens	ingentēs	ingentiā
<i>Abl.</i>	ingentī	ingentī	ingentībūs	ingentībūs

Ступені порівняння прикметників

У латинській мові є три ступені порівняння: **звичайний** (*gradus positīvus*), **вищий** (*gradus comparatīvus*) і **найвищий** (*gradus superlatīvus*).

Вищий ступінь утворюється від основи прикметника шляхом додавання суфіксів **-ior-** (для чоловічого та жіночого родів), **-ius-** (для середнього роду). Відмінюються прикметники у вищому ступені порівняння як іменники третьої відміни приголосної групи, причому основою для усіх трьох родів, служить форма на **-ior**, що проявляється в усіх непрямих відмінках (тобто, крім номінатива однини).

Найвищий ступінь утворюється від основи прикметника шляхом додавання спільного для всіх трьох родів суфікса **-issim-** та родових закінчень: **-us (m), -a (f), -um (n)**.

Прикметники, що закінчуються на **-er**, утворюють найвищий ступінь за допомогою закінчень **-rīmus (m)**, **-rīma (f)**, **-rīmum (n)**, які приєднуються безпосередньо до повної форми чоловічого роду. Прикметники у найвищому ступені порівняння відмінюються як іменники 1-2 відмін.

Зразок утворення ступенів порівняння прикметників

Звичайна ступінь	Вища ступінь	Найвища ступінь
<i>m, f, n</i>	<i>m, f</i> <i>n</i>	<i>m, f, n</i>
iustus, a, um <i>справедливий, а, е</i>	iustior, iustius <i>справедливіший, більш справедливий</i>	iustissimus, a, um <i>найсправедливіший, найбільш справедливий</i>
liber, era, erum <i>вільний, а, е</i>	liberior, liberius	liberrimus, a, um
altus, a, um <i>високий, а, е</i>	altior altius	altissimus, a, um
miser, a, um <i>нещасний, а, е</i>	miserior miserius	miserrimus, a, um
acer, a, um <i>гострий, а, е</i>	acrior acrius	accerrimus, a, um

Суплетивні ступені порівняння прикметників

У латинській мові є прикметники, що мають суплетивні ступені порівняння, тобто утворені від різних основ. Їх слід вивчити напам'ять.

Nota bene!

Звичайний	Вищий	Найвищий
	<i>m, f</i> <i>n</i>	
bonus, a, um <i>хороший, а, е</i>	melior melius <i>кращий, а, краще</i>	optimus, a, um <i>найкращий, а, е</i>
malus, a, um <i>поганий, а, е</i>	peior peius <i>гірший, а гірше</i>	pessimus, a, um <i>найгірший, а, е</i>
magnus, a, um <i>великий, а, е</i>	maior, maius <i>більший, а більше</i>	maximus, a, um <i>найбільший, а, е</i>
parvus, a, um <i>малий, а, е</i>	minor, minus <i>менший, а менше</i>	minus, a, um <i>найменший, а, е</i>

multi, a, um численні	plures, численніші	plura	plurīmi, ae, a найчисленніші
---------------------------------	------------------------------	--------------	--

Описові ступені порівняння

Деякі прикметники 1 і 2 відмін, які у родовому відмінку мають закінчення **-eus, -ius, -uus**, утворюють ступені порівняння описово, тобто за допомогою прислівників вищого ступеня **magis** – більше, та найвищого ступеня **maxime** – найбільше. Напр.: **necessarius** (необхідний) – **magis necessarius, -a, -um** (необхідніший) – **maxime necessarius, -a, -um** (найнеобхідніший).

Синтаксис відмінків при ступенях порівняння прикметників

У латинській мові після прикметників у вищому ступені можливі дві конструкції.

1. Предмети, які порівнюють, з'єднуються сполучником **quam** (ніж) і ставляться у тому ж відмінку, що і прикметник (здебільшого у називному):

Aqua levior (n.sg.) est, quam ferrum (n. sg.). Вода легша, ніж залізо.
Nihil est celerius, quam mens humana. Ніщо не швидше, ніж людська думка.

2. Предмети, що порівнюють, ставляться в **ablativus comparationis** (в українській мові йому відповідає родовий відмінок) без прийменника:

Nihil mente humanā celerius est. Ніщо не є швидше за людську думку.

Aqua levior ferro (abl.comparationis) Вода легша заліза.

Mos antiquior est legē. Звичай давніший від закону.

При найвищому ступені порівняння прикметників вживається **genetivus partitivus (частково родовий)** для позначення ряду предметів, з яких виділяється один. Українською мовою перекладається родовим відмінком множини з прийменником з (**із**):

Cicero optimus omnium oratorum Romanorum est. Цицерон – найкращий з усіх римських ораторів.

ПРИСЛІВНИК (ADVERBIUM)

У латинській мові існує дві категорії прислівників.

1. Самостійні прислівники, напр.: **fere** – майже, **ubi** – де, коли і т. д.
2. Прислівники, похідні від прикметників.

Прислівники утворюються від прикметників шляхом заміни відповідними суфіксами закінчень gen. sg. (**-ae**, **-i** у 1 і 2 відм. **-is** у 3 відм.).

Від прикметників 1 і 2 відм. прислівники утворюються за допомогою суфікса **-ē**:

altus (високий) – **altē** (високо)

latus (широкий) – **latē** (широко)

liber (вільний) – **libērē** (вільно)

pulcher (красивий) – **pulchrē** (красиво).

Від прикметників 3 відміни прислівники утворюються за допомогою суфікса **-īter**, а від прикметників, які закінчуються на **-ns (-ntis)**, за допомогою суфікса **-er**: celer (швидкий) – **celerīter** (швидко)

fortis (мужній) – **fortīter** (мужньо)

felix (щасливий) – **felicīter** (щасливо)

sapiens (мудрий) – **sapienter** (мудро)

Прикметники середнього роду у формі **acc.** чи **abl. sg.** також використовуються як прислівники: **multum** – багато, **primum** – спочатку, вперше, **facile** – легко, **cito** – швидко, **brevi** – незабаром.

Вищий ступінь прислівників утворюють від форми **acc.sg.** відповідних прикметників середнього роду (із закінченням **-ius**): **iustē** (справедливо) – **iustus** (справедливіший), **prudenter** (розсудливо) – **prudētius** (розсудливіший).

Найвищий ступінь прислівників утворюється від основи найвищого ступеня порівняння прикметників за допомогою суфікса **-ē**: **fortissimē** (від fortissimus), **celerimē**, **minimē** (від celerimus, minimus).

Суплетивні ступені порівняння прислівників

bene – **melius** – **optime** добре – краще – найкраще

male – peius – pessime погано – гірше – найгірше
multum – plus – plurimum багато – більше – найбільше
parum – minus – minime мало – менше – найменше

Лексичний мінімум прикметників

acer, acris, acre гострий	misēr, a, um нещасний
altus, a, um високий	nefastus, a, um беззаконний, неслужбовий
bonus, a, um хороший	officiālis, e службовий
bene добре	parvus, a, um малий
celēber, bris, bre відомий, знаменитий	periculōsus, a, um небезпечний
celer, ēris, ēre швидкий	princeps, principis головний
certus, a, um надійний, вірний	prudens, entis розумний
cito швидко	optīme якнайкраще
constans, antis постійний	publicus, a, um офіційний
dives, divītis багатий	sapiens, entis мудрий
durus, a, um твердий	suprēmus, a, um найвищий, верховний
falsus, a, um фальшивий	tacītus, a, um таємний
fastus, a, um службовий	unīcus, a, um єдиний, унікальний
felix, licis щасливий	verus, a, um справжній, істинний
generālis, e загальний, родовий	verē істинно, вірно
gravis, e тяжкий	vice versa навпаки
humānus, a, us людський	vetus, vetēris старий
impurius, a, um безкарний	
innōcens, entis невинний	
iustus, a, um справедливий	
latens, entis скритний	
legālis, e правовий, законний	
legitīmus, a, um законний	
levis, e легкий	
liber, era, erum вільний	
litterālis, e письмовий	
magnus, a, um великий	
malefīcus, a, um злочинний	
malus, a, um поганий	

ВПРАВИ

1. Узгодьте прикметники з іменниками в роді, числі й відмінку:

lex (durus, a, um) – суворий закон, ius (strictus, a, um) — суворе право; accusatio (falsus, a, um) – фальшиве обвинувачення; persona (liber, era, erum) — вільна особа; mater (almus, a, um) – благодатна матір (назва університету); domus (Romanus, a, um) — римський дім.

2. Провідміняйте прикметники:

absolūtus, a, um завершений, досконалий;
absens, entis відсутній;
miser, misera, miserum нащасний;
felix *m, f, n* (felīcis) щасливий;
bonus, bona, bonum добрий;
malus, mala, malum поганий.

3. Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння прикметників:

verus, a, um справжній, істинний; nefastus, a, um беззаконний, неслужбовий; maleficus, a, um злочинний; unicus, a, um єдиний, унікальний; bonus, bona, bonum добрий; malus, mala, malum поганий.

4. Утворіть прислівники від таких прикметників:

а) із закінченням **-e**: publicus, a, um офіційний; tacitus, a, um таємний; impurius, a, um безкарний;

б) із закінченням **-o**: perpetuus, a, um вічний; incognitus, a, um невідомий;

в) із закінченням **-iter**: celer, is, e швидкий, levis, e легкий, civilis, e громадянський;

г) із закінченням **-er**: prudens, entis розумний, latens, entis скритний, constans, antis постійний, elegans, antis дотепний.

5. Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння прислівників:

prospere щасливо, sapienter мудро, multum багато, parum мало.

6. Перекладіть українською мовою:

A. 1. Lingua celēris est, mens celerior. 2. Iniuria atrox. Iniuria atrocissīma. 3. Poena gravissīma. Poena gravis. 4. Exilio multari gravis poena est, gravior est poena carcēre inclūdi, sed capitis condemnatio poena gravissīma est. 5. Melior tutiorque est certa pax, quam sperāta victoria. 6. Culpam negant. 7. In dubio melior est causa possidentis. 8. Lex posterior derōgat priōri. 9. Signa Olympiāca: citius, altius, fortius. 10. Vanitas vanitātis. 11. Dies diem docet. 20. Ubi lex, ibi poena. 12. Ubi ius, ibi remedium. 13. Lex semper est certa. 14. Metus est malus magister. 15. Lex retro non agit. 16. Fortuna caeca est.

B. Capitis deminutio

Capitis deminutiōnis tria genēra sunt: maxīma, media, minīma. Nam tria habēmus: libertātem, civitātem, familiam. Si libertātem amittimus, maxīma est capitis deminutio. Si libertātem retinēmus, sed civitātem amittimus, media est capitis deminutio. Si et libertas et civitas retinentur, familia tantum mutātur, minima est capitis deminutio.

Коментар до тексту: caput, itis n - голова, правоздатність; deminutio, onis f - обмеження; capitis deminutio – обмеження правоздатності; tria genēra – три види, категорії, статуси; libertas, atis f - свобода; civitas, atis f громадянство; familia, ae f – тут: сімейний стан; amitto, 3 - втрачати; retineo, 3 – зберігати; tuto, 1 міняти; tantum – тільки.

C. Res mancipi et nec mancipi

Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi. Mancipi res sunt omnia praedia in Italīcō solō, tam rustica – qualis est fundus, quam urbana – qualis est domus, item iura praediōrum rusticōrum (servitūltes), velut via, iter, actus, aquaeductus, item servi et quadrupedes, velut boves, muli, equi, asīni. Cetērae res nec mancipi sunt.

Magna autem differentia est rerum mancipi et nec mancipi. Nam res nec mancipi ipsa traditiōne plenō iure alterius fiunt, si corporāte sunt et ob id recipiunt traditiōnem. Itāque si tibi vestem vel aurum vel argentum trado sive ex venditionis causa sive ex donatiōnis sive alia ex causa, statim tua fit ea res.

Коментар до тексту: mancipium, i n - манципій, юридично оформлена купівля, власність, res mancipi – особиста власність / прийнято вважати, що до манципних речей належали речі переважно сільськогосподарського призначення, до неманципних (res nec mancipi) – всі інші, на які право власності передається

самою передачею речі; *preadium, i n* - земельна ділянка, помістя; *tam ... quam* – так ...як; *rusticus, a, um* сільський; *qualis, e* – який; *urbanus, a, um*- міський; *velut* – як, як наприклад; *via, ae f* - дорога, тут право проходу і проїзд; *actus, us m* - тут: право прогону худоби; *aquaeductus, us m* – право проводу води / всі ці права на чужі ділянки називались *servitūtes*; *item* - також; *quadrupeds (quattuor+ pes, pedis m)* – чотиринога тварина, худоба; *autem*-однак; *nam* – бо так як; *traditio, onis f* – передача; *plenus, a, um* – повний; *alterius fieri* ставати чужою власністю; *corporalis, e* - тілесний, речовий; *ob (+acc.)* – внаслідок чого-небудь; *recipio, 3* – приймати, допускати; *itaque* – таким чином; *vestis, is f* - одяг; *alia ex causa* – по іншій причині; *statim* - негайно, постійно; *donatio, onis f* – дарування; *fit* – стає.

7. Вивчіть юридичну фразеологію.

1. **Lex posterior derogat priōri.** Наступний закон відмінє попередній.
2. **Prima lex iustitiae, ne quid falsi dicat.** Перший принцип правосуддя - не допустити неправди.
3. **In via iuris.** Законним шляхом.
4. **Nulla lex satis commōda omnībus est.** Немає закону, котрий був би зручним для всіх (людей).
5. **Par in parem non habet iurisdictionem.** Рівний проти рівного не має юрисдикції (принцип судового імунітету іноземної держави).
6. **Poenā ultīma.** Вища міра.

8. Запам'ятайте латинські прислів'я та крилаті вислови.

1. **Salus popūli suprema lex est.** Благо народу – найвищий закон.
2. **Citius, altius, fortius.** Швидше, вище, сильніше (девіз олімпійського руху).
3. **Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.** Щасливий, хто пізнав причину речей (Вергілій).
4. **Consuetūdo est altēra natūra.** Звичка – друга натура.
5. **Amīcus Plato, sed magis amīca veritas est.** Платон мені друг, але істина дорожча.

ЗАНЯТТЯ 5 ЗАЙМЕННИК (PRONOMEN)

Особові займенники і зворотний займенник

Присвійні займенники

Вказівні займенники

Відносні займенники

Означальні займенники

Заперечні займенники

Займенникові прикметники

Дієприкметники теперішнього, минулого і майбутнього часів

Вправи

Лінгвокраїнознавча інформація. Виховання, освіта та наука у Римі

Особові займенники і зворотний займенник

Особових займенників у латинській мові чотири: **ego** - я, **tu** - ти, **nos** - ми, **vos** - ви. Особового займенника третьої особи у латинській мові немає; замість нього вживаються вказівні займенники або займенник зворотний. Зворотний займенник **sui** - себе не має форм множини і називного відмінка однини.

Зразок відмінювання особових займенників та зворотнього займенника:

<i>Not.</i>	<i>ego-я</i>	<i>tu-ти</i>	<i>nos-ми</i>	<i>vos-ви</i>	<i>немає</i>
<i>Gen.</i>	<i>mei- мене</i>	<i>tui- тебе</i>	<i>nostrum-з нас</i>	<i>vestri-вас vestrum-з вас</i>	<i>sui-себе</i>
<i>Dat.</i>	<i>mihi- мені</i>	<i>tibi- тобі</i>	<i>nobis-нам</i>	<i>vobis-вам</i>	<i>sibi-собі</i>
<i>Acc.</i>	<i>me-мене</i>	<i>te-тебе</i>	<i>nos-нас</i>	<i>vos-вас</i>	<i>se-себе</i>
<i>Abl.</i>	<i>me- мною</i>	<i>te- тобою</i>	<i>nobis-нами</i>	<i>vobis-вами</i>	<i>se-собою</i>

Nota bene!

mecum – зі мною

nobiscum – з нами

tecum – з тобою

vobiscum – з вами

Присвійні займенники

У латинській мові – п'ять присвійних займенників. Як і прикметники, у словнику вони записуються у формі всіх трьох

родів, а перекладаються тільки в чоловічому роді: **meus, a, um** - мій; **tuus, a, um** - твій; **suus, a, um** - свій; **noster, stra, strum** - наш; **vester, stra, strum** - ваш.

Відмінювання присвійних займенників здійснюється подібно до іменників і прикметників 1-2 відмін: форми жіночого роду відмінюються за першою відміною; форми чоловічого та середнього родів - за другою.

Вказівні займенники

Вказівних займенників у латинській є мові декілька: **is, ea, id** - той, та, те, які можуть вживатися у значенні - він, вона, воно; похідні від нього **idem, eadem, idem** - той самий, та сама, те саме; **iste, ista, istud** - цей, ця, це; той, та, те; **ille, illa, illud** - той, та, те; він, вона, воно; **hic, haec, hoc** - цей, ця, це.

Особливістю відмінювання вказівних займенників (точніше, усіх, крім особових і зворотного!) є наявність так званих займенникових закінчень, спільних для всіх трьох родів: в **Gen. Sing., -ius, Dat.sing. -i**. В інших відмінках вони відмінюються подібно до іменників і прикметників I відміни форми жіночого роду, та II – чоловічого та середнього. Відмінювання займенника **is, ea, id** обов'язково треба знати напам'ять, оскільки за непрямыми відмінками в словнику його знайти важко. Те ж саме стосується і особових займенників.

Зразки відмінювання в однині і множині вказівних займенників is, ea, id той, та, те, він він, вона, воно; hic, haec, hoc цей, ця, це; ille, illa, illud той, та, те:

Singularis									
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	is	ea	id	hic	haec	hoc	ille	ilia	illud
<i>Gen.</i>	eius	eius	eius	huīus	huīus	huīus	illīus	illīus	illīus
<i>Dat.</i>	ei	ei	ei	huic	huic	huic	illi	illi	illi
<i>Acc.</i>	eum	eam	id	hunc	hanc	hoc	illum	illam	illud
<i>Abl.</i>	eō	eā	eō	hoc	hac	hoc	illō	illā	illō

Plurālis									
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	ii (ei)	eae	ea	hi	hae	haec	illi	illae	illa
<i>Gen.</i>	eōrum	eārum	eōrum	horum	harum	horum	illōrum	illārum	illōrum
<i>Dat.</i>	eis	eis	eis	his	his	his	illis	illis	illis
<i>Acc.</i>	eos	eas	ea	hos	has	haec	illos	illas	illa
<i>Abl.</i>	eis	eis	eis	his	his	his	illis	illis	illis

Відносні займенники

Відмінювання відносних займенників: **qui, quae, quod** - *хто, що* (стосовно іменника); або - *який, яка, яке* (стосовно прикметника) бажано знати напам'ять:

Casus	Singulāris	Plurālis
<i>Nom.</i>	qui (<i>m</i>) quae (<i>f</i>) quod (<i>n</i>)	qui (<i>m</i>) quae (<i>f</i>) quae (<i>n</i>)
<i>Gen.</i>	quius (<i>m, f, n</i>)	quorum quarum quorum
<i>Dat.</i>	qui (<i>m, f, n</i>)	quibus (<i>m, f, n</i>)
<i>Acc.</i>	quem quam quod	quos quas quae
<i>Abl.</i>	quo qua quo	quibus (<i>m, f, n</i>)

Відносний займенник узгоджується зі словом, до якого відноситься, в роді, числі і відмінку. Узагальнюючий відносний займенник **quicumque, quaecumque, quodcumque** - *хто-небудь, який-небудь* утворюється шляхом додавання до відносного займенника **-cumque**. При відмінюванні змінюється тільки перша частина.

Подібним же чином відмінюються і питальні займенники: **qui? quae? quod?** *який? яка? яке?, котрий? котра? котре?*; питальний займенник **quis?, quid?** - *хто?, що?* відрізняється формою середнього роду в п. sg, і вживається тільки в однині.

Означальні займенники

Означальний займенник **ipse, ipsa, ipsum** *сам, -а, -е, самий, -а, -е* відмінюється як вказівний займенник **ille, illa, illud**, але в середньому роді має закінчення **-um**.

Займенник **talīs, tale такий**, -a, -e відмінюється як прикметник двох закінчень, за голосною групою.

Заперечні займенники

Nemo ніхто, **nihil** ніщо, **nullus, a, um** ніякий, **nemo** ніхто, **nihil** ніщо – відмінюються тільки в однині.

Casus	Singularis			Pluralis
<i>Nom.</i>	nemo	nihil	nullus, a, um	nulli, ae, a
<i>Gen.</i>	nullius	nullius	nullius (m, f, n)	nullorum, arum, orum
<i>Dat.</i>	nemini	nulli	nulli (m, f, n)	nullis (m, f, n)
<i>Acc.</i>	neminem	nihil	nullum, am, um	nullos, as, a
<i>Abl.</i>	nullō	nulla	nullo, a, o	nullis (m, f, n)

Займенникові прикметники

Займенникові прикметники: **unus, una, unum** один, -a, -e; **solus, sola, solum** єдиний, -a, -e, тільки один, -a, -e; **alter, altera, alterum** один, -a, -e (з двох), інший, -a, -e; **alius, alia, aliud** інший, -a, -e (з багатьох); **uter, utra, utrum** будь-який, -a, -e (з двох); **neuter, tra, trum** ні той, ні другий; **ullus, ulla, ullum** який-небудь, яка-, яке-; **nullus, nulla, nullum** жоден, -a, -e; **totus, tota, totum** весь, вся, все, цілий, ціла, ціле.

Усі займенникові прикметники відмінюються подібно до прикметників (і іменників) 1-2 відмін, але в двох відмінках мають особливі займенникові закінчення: в *Gen. sing.* -**ius**, а в *d. sg.* -**i**.

Дієприкметники теперішнього, минулого і майбутнього часів

Дієприкметник теперішнього часу активного стану (**Participium praesentis actīvi**) утворюється шляхом приєднання до **основи інфекта** суфікса **-ns** для дієслів I, II дієвідмін і суфікса **-ens-** для дієслів III, IV дієвідмін. Подібно до прикметників III відміни з одним закінченням, він має спільну форму для всіх родів і відмінюється за голосною групою третьої відміни іменників. Практична основа проявляється, починаючи з *Gen. sing.*, і завжди закінчується на **-nt**.

Зразок відмінювання *accusans* – той, хто звинувачує (звинувачуючи); *puniens* – той, хто карає (караючи)

Casus	Singularis	
<i>Nom.</i>	accusa-ns <i>m, f, n</i>	puni-ens <i>m, f, n</i>
<i>Gen.</i>	accusa-ntis	puni-entis
<i>Dat.</i>	accusa-nti	puni-enti
<i>Acc.</i>	accusa-ntem <i>m, f</i> accusa-ns <i>n</i>	puni-entem <i>m, f</i> puniens <i>n</i>
<i>Abl</i>	accusa-nti	puni-ente
	Plurālis	
<i>Nom.</i>	accusa-ntes <i>m, f</i> accusa-ntia <i>n</i>	punientes <i>m, f</i> punientia <i>n</i>
<i>Gen.</i>	accusa-ntium	puni-entium
<i>Dat.</i>	accusa-ntibus	puni-entibus
<i>Acc.</i>	accusa-ntes <i>m, f</i> accusantia <i>n</i>	punientes <i>m, f</i> punientia <i>n</i>
<i>Abl</i>	accusa-ntibus	puni-entibus

Інші два дієприкметники утворюються від **основи супіна**, яку отримуємо, якщо від супіна (тобто 3 основної форми дієслова) відкинемо закінчення **-um**: liberat-um, accusat-um, nocit-um, absolut-um, punit-um.

Дієприкметник минулого часу пасивного стану (Participium perfecti passivi) утворюється шляхом приєднання до основи супіна родових закінчень **-us, -a, -um**: **accusātus, a, um** звинувачений, а, е; **nocītus, a, um** пошкоджений, а, е; **absolūtus, a, um** виправданий, а, е; **punītus, a, um** покараний, а, е.

Дієприкметник майбутнього часу активного стану (Participium futuri activi) утворюється шляхом приєднання до основи супіна суфікса **-ur-** і родових закінчень **-us, -a, -um**: **accusat-ūr-us, a, um** той, що має намір звинувачувати, означає намір і вживається майже виключно з дієсловом **esse** (бути). Дієприкметники минулого часу пасивного стану і майбутнього часу активного стану відмінюються як прикметники I-II відмін.

ВПРАВИ

1. Узгодьте займенники з іменниками:

domus, us f (meus, a, um) – мій дім; solum, i n (totus, a, um) – вся земля; hereditas, ātis f (vester, stra, strum) – ваш спадок; munus, ěris n (hic, haec, hoc) – цей борг.

2. Провідмініяйте словосполучення:

ille poēta clarus, is magister iustus, illud pericūlum magnum, eādem famīna pulchra, haec urbs illustris.

3. Перекладіть займенники, визначте їх відмінок і число:

me, mei, nemīnem, huic, haec, idem, sibi, nobis, horum, nulli, quosdam, nullius, his, tibi, horum, nos.

4. Визначте від яких латинських слів походять українські:

аббревіатура, фортеця, мізерний, бонітарний, плюралізм, античний, мінімум, максимальний, оптиміст, песиміст, позитивний, персона, магнат, латифундія, плюс, мінус, утилітарний, юриспруденція, бенефіс, екстремізм, інтерполяція, натуральний, сума, пріоритет.

5. Перекладіть на українську мову.

A. 1. Culpa est tua. 2. Tutēla testamentaria et legītīma est. 3. Consuetūdo est altēra natūra. 4. Omne initium difficīle est. 5. Furiōsus absentis loco est. 6. Consūles Romāni quotannis creabantur. 7. Quid esset difficīle? – Se ipsum noscēre. 8. Vox clamantis in deserto. 9. Mos erat Spartānis brevīter respondēre. 10. Sera nunquam est ad bonos mores via. 11. Errant, qui affirmant: «Ibi patria, ubi bene». 12. Res omnium commūnes sunt: aqua fluens, aer, sacra, arae, viae publicae, theātra, moenia, sepulcra, carcēres, castella. 13. Nullum patris delictum innocenti filio poena est. 14. Quod princīpi placuit, legis habet vigōrem. 15. Res nullīus cedit primo occupanti. 16. Ubi lex, ibi poena.

B. Res corporāles et incorporātes

Quaedam res corporāles sunt, quaedam incorporātes. Corporāles hae sunt, quae tangi possunt, velut fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabīles. Incorporātes sunt, quae tangi non

possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, velut ius hereditatis, usufructus, obligatiōnes.

Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam ei fructus, qui ex fundo percipiuntur corporales sunt, et id quod ex aliqua obligatiōne nobis debetur, plerumque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia.

Nam ipsum ius successiōnis et ipsum ius utendi-fruendi et ipsum ius obligatiōnis incorporale est. Eodem numero sunt iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur.

Коментар до тексту. Римські юристи розрізняли *res corporales* (*corporalis, e* – тілесний, матеріальний) – матеріальну власність, наприклад, земельні володіння, рабів і т.д. і *res incorporates*, до яких відносили різні види права: право спадщини, торгівлі і т.д.; *quaedam... quaedam* – деякі ...деякі; *tango, 3* – торкатися (тут: бути доторканим); *denique* – нарешті; *velut* – наприклад; *innumerabilis, e* – незлічений; *quae in iure consistunt* – які містяться в праві; *usufructus, us t* – узуфрукт, право користування річчю і її плодами; *hereditas, atis f* – спадщина; *nec pertinet* – і не відносяться; *continentur* – містяться; *is, ea, id* – той (ei=ii pl до is); *percipio, 3* – отримувати (в pass.); *debeo, 3* – належати (в pass.); *plerumque* – в більшості випадків, звичайно; *ius utendi-fruendi* – право користування та отримання прибутку, право необмеженого користування; *eodem numero sunt* – сюди відноситись, бути в тому числі; *iura praediorum* – право на земельні ділянки; *etiam* – також; *servitutes* – обмежені права на чужу власність (*servio, 4* – служити, мати повинності (сервітути)).

6. Вивчіть юридичну фразеологію:

1. **Nulla regula sine exceptiōne.** Немає правила без винятку.
2. **Prior tempore potentior iure.** Перший за часом, сильніший за правом.
3. **Lex non scripta.** Неписаний закон.
4. **Qui nimium probat, nihil probat.** Хто доказує дуже багато, той нічого не доказує.

7. Запам'ятайте латинські прислів'я та крилаті вислови

1. **Omnia mutantur, nihil interit.** Все змінюється, ніщо не зникає.
2. **Nosce te ipsum.** Пізнай самого себе.

3. **Omnia mea mecum porto.** Все своє ношу з собою.
4. **Mala herba cito crescit.** Погана трава швидко росте.
5. **Scio me nihil scire.** Я знаю, що нічого не знаю (Сократ).

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧА ІНФОРМАЦІЯ Виховання, освіта та наука у Римі

Виховання та освіта. Сімейне виховання відіграло особливу роль у римлян. Діти виховувалися у дусі поваги до вірувань і звичаїв предків, беззаперечного підкорення батьківській владі. Хороший громадянин у римлян – це слухняний син і дисциплінований воїн. Древнє законодавство передбачало суворі покарання за порушення батьківської волі, в цьому ж напрямі діяла державна релігія з її обожнюванням цивільної і військової доброчесності.

У V ст. до н.е. з'явилися елементарні («елементарний» в перекладі з латині – основний) школи, де навчалися головним чином діти вільних. Предмети – латинська і грецька мови, читання і рахунок. Пізніше серед знатних сімей поширилась домашня освіта. У II ст. до н.е. виникли граматичні і риторські школи, які також були доступні для дітей багатих римлян. Риторські школи були своєрідними вищими учбовими закладами (ораторське мистецтво, право, філософія, поезія). Поступово юристи-учителі утворили досить стійкі групи, які отримали назву «кафедр». За таким же принципом оформляються кафедри риторики і філософії, медицини і архітектури. Декілька вищих шкіл виникає у Римі та Афінах.

У період Республіки навчання було приватним, і держава в нього не втручалася. Однак у часи імперії держава поставила навчання під свій контроль. Учителі стали оплачуваними державними службовцями. Було встановлене число риторів і граматиків для кожного міста, в залежності від кількості жителів. Учителі користувалися рядом привілеїв, а в IV ст. н.е. всі кандидатури викладачів підлягали затвердженню імператором.

Наука. Римляни зуміли засвоїти і переробити накопичений наукою різних країн потенціал і, розвиваючи його, досягнути найвизначніших результатів, особливо у тих науках, де можливе практичне застосування наукових досягнень.

У римській філософії найбільше відчувався грецький вплив, тут не склалося жодного оригінального філософського напряму.

Популярність отримали насамперед морально-етичні вчення. Майже офіційною доктриною римської держави став стоїцизм, який бачив мету філософії в тому, щоб указати шлях до щастя. Великим представником цього напрямку був Сенека. Він насамперед розробляв проблеми практичної моралі: подолання страху смерті, важливість стриманості, етична рівність людей, існування зумовлення. Філософська розробка такого кола ідей дозволяє вважати вчення Сенеки одним з джерел християнської етики.

Помітним внеском римської науки було створення цілого ряду енциклопедичних робіт для систематизації знань, накопичених у різних сферах. Так, основні ідеї античної матеріалістичної думки про атоми, про смертність душі, незалежність природи від волі богів викладає Тіт Лукрецій Кар в науково-просвітницькій поемі «Про природу речей».

Класична праця з географії належить Страбону, що зібрав в своїй «Географії» всі відомі тоді зведення про країни і народи - від Британії до Індії. Птолемей, узагальнюючи астрономічні спостереження, розробив геоцентричну модель світу, згідно з якою навколо кулеподібної Землі обертаються Сонце й інші планети. Ця модель залишалася панівною аж до Нового часу.

Найбільшою фігурою античної медицини і незаперечним авторитетом протягом подальшого тисячоліття був Клавдій Гален, праці котрого з питань анатомії, етіології і лікування різних захворювань були вершиною післягіпократівської медицини і мали значний вплив на покоління лікарів пізніших часів. Галену належить перша в історії науки концепція кровообігу.

Враховуючи особливе відношення римлян до своєї держави, зрозумілою стає та виняткова роль, яку грала історична наука. У Стародавньому Римі історики, як правило, займали високе суспільне положення і активно брали участь у політичному житті. Історичні твори належать перу Юлія Цезаря («Записки про галльську війну»). Твори Тіта Лівія є чи не єдиним джерелом для вивчення цілих періодів в історії раннього Риму. Публій Корнелій Тацит, історик і політик, намалював картину римської історії часів імперії, приділивши значне місце опису варварських племен, що нападали на Рим, згадавши серед інших і венедів (одна із старовинних назв слов'янських племен). І сьогодні істориком, якого найбільше читають та видають, залишається Плутарх, який обрав морально-філософський жанр історичного портрету. У своїх

«Порівняльних життєписах» він відшукує паралелі у грецькій і римській історії, описуючи біографії відомих людей.

ЗАНЯТТЯ 6

ЧИСЛІВНИК (NOMEN NUMERĀLE)

Кількісні та порядкові числівники
 Утворення кількісних числівників
 Утворення порядкових числівників
 Відмінювання числівників
 Синтаксис відмінків числівників
 Вправи

Тема для самостійної роботи

Розділові та прислівникові числівники

Римський календар

Римські міри і грошові одиниці

У латинській мові є чотири розряди числівників:

1. Кількісні (**numeralia cardinalia**) – відповідають на питання скільки?
2. Порядкові (**numeralia ordinalia**) – відповідають на питання який, а, е?
3. Розділові (**numeralia distributiva**) – відповідають на питання по скільки?
4. Прислівникові (**numeralia adverbialia**) – відповідають на питання скільки разів?

Кількісні та порядкові числівники

Арабські цифри	Римські цифри	Cardinalia Кількісні	Ordinalia Порядкові
1	I	unus, una, unum	primus, prima, primum
2	II	duo, duae, duo	secundus, a, um
3	III	tres, tria	tertius, a, um
4	IV	quattuor	quartus, a, um
5	V	quinque	quintus, a, um
6	VI	sex	sextus, a, um
7	VII	septem	septimus, a, um
8	VIII	octo	octavus, a, um

9	IX	novem	nonus, a, um
10	X	decem	decimus, a, um
11	XI	undecim	undecimus, a, um
12	XII	duodecim	duodecimus, a, um
13	XIII	tredecim	tertius decimus, a, um
14	XIV	quattuordecim	quartus decimus, a, um
15	XV	quindecim	quintus decimus, a, um
16	XVI	sedecim	sextus decimus, a, um
17	XVII	septendecim	septimus decimus, a, um
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesimus, a, um
19	XIX	undeviginti	undevicesimus, a, um
20	XX	viginti	vicesimus, a, um
21	XXI	unus et viginti; viginti unus	unus et vicesimus, a, um;
22	XXII	duo et viginti; viginti duo	alter et vicesimus, a, um;
28	XXVII	duodetriginta	duodetricesimus, a, um
29	XXIX	undetri ginta	undetricesimus, a, um
30	XXX	triginta	tricesimus, a, um
40	XL	quadraginta	quadragesimus, a, um
50	L	quingenta	quingagesimus, a, um
60	LX	sexaginta	sexagesimus, a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesimus, a, um
80	LXXX	octoginta	octogesimus, a, um
90	XC	nonaginta	nonagesimus, a, um
98	XCVIII	octo et nonaginta;	octavus et nonagesimus, a, um;
99	XCIX	novem et nonaginta;	nonus et nonagesimus, a, um;
100	C	centum	centesimus, a, um
200	CC	ducenti, ae, a	ducentesimus, a, um
300	ccc	trecenti, ae, a	trecentesimus, a, um
400	CD	quadringenti, ae, a	quadringentesimus, a,
500	D	quingenti, ae, a	quingentesimus, a, um
600	DC	sescenti, ae, a	sescentesimus, a, um
700	DCC	septingenti, ae, a	septingentesimus, a,
800	DCCC	octingenti, ae, a	octingentesimus, a, um
900	CM	nongenti, ae, a	nongentesimus, a, um
1000	M	mille	millesimus, a, um
2000	MM	duo milia	bis millesimus, a, um

3000	III	tria milia	ter millesĭmus, a, um
4000	IV	quattuor milia	quater millesĭmus, a,
5000	V	quinque milia	quinq̄ies millesĭmus,
10000	IXI	decem milia	decies millesĭmus, a,
10000	C	centum milia	centies millesĭmus, a,

Утворення кількісних числівників

Кількісні числівники від 1 до 10, 20 (**viginti**), 100 (**centum**) і 1000 (**mille**) – основні. Назви десятків і сотень – похідні, утворені від основних числівників із деякими фонетичними змінами. Назви десятків з одиницями, сотень із десятками і одиницями і т.д. – складені похідні.

1) Числівники від 11 до 17 утворюються додаванням до основного числівника слова – **dĕcim** (із **decem**), що означає десять: undĕcim, duodĕcim і т.д.

2) Складені числівники з останньою цифрою 8 або 9 утворюються відніманням від наступного десятка відповідно 2 або 1: 18 – duodeviginti, 19 – undeviginti, 28 – duodetriginta, 29 – undetriginta.

Числівники від 30 до 90 утворюються додаванням до основного числівника слова – **ginta**, що означає десяток: triginta, quinquaginta і т.д.

3) Двозначні числівники від 21 до 99 можна позначати двояко: або спочатку називаються десятки, а потім одиниці, або спочатку одиниці, далі сполучник **et**, а тоді десятки: 22 – viginti duo або duo et viginti.

4) Числівники від 200 до 900 утворюються додаванням до основного числівника – **centi** (із **centum**): sescenti або – **genti**: octingenti.

5) Числівники більше 100 позначаються так: спочатку йдуть сотні, далі десятки, потім одиниці: 847 – octingenti quadraginta septem.

Утворення порядкових числівників

Порядкові числівники, крім **primus, a, um, secundus, a, um** або **alter, ĕra, ĕrum** утворюються від відповідних кількісних

числівників за допомогою родових закінчень **us (m), a (f), um (n): tertius, a, um.**

Порядкові числівники, починаючи з 18, утворюються за допомогою суфікса **-esim-**: *vicesimus, a, um* (від *viginti* – 20). У складених порядкових числівниках усі частини є порядковими (в українській мові – тільки остання).

435 – *quadringentesimus tricesimus quintus* – чотириста тридцять п'ятий.

Відмінювання числівників

Із кількісних числівників відмінюються 1, 2, 3, сотні від 200 до 900 і тисячі.

а) Зразок відмінювання кількісних числівників **unus, a, um; duo, duae, duo:**

<i>Casus</i>	<i>Singulāris</i>			<i>Plurālis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	<i>unus</i>	<i>una</i>	<i>unum</i>	<i>duo</i>	<i>duae</i>	<i>duo</i>
<i>Gen.</i>	<i>unīus</i>	<i>unīus</i>	<i>unīus</i>	<i>duōrum</i>	<i>duārum</i>	<i>duōrum</i>
<i>Dat.</i>	<i>uni</i>	<i>uni</i>	<i>uni</i>	<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>
<i>Acc.</i>	<i>unum</i>	<i>unam</i>	<i>unum</i>	<i>duos</i>	<i>duas</i>	<i>duo</i>
<i>Abl.</i>	<i>unō</i>	<i>unā</i>	<i>unō</i>	<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>
<i>Voc.</i>	<i>une</i>	<i>una</i>	<i>unum</i>	<i>duo</i>	<i>duae</i>	<i>duo</i>

б) Числівники **tres (m, f), tria (n)** відмінюються за третьою відміною голосного типу у множині:

<i>Casus</i>	<i>Plurālis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	<i>tres</i>	<i>tres</i>	<i>tria</i>
<i>Gen.</i>	<i>trium</i>	<i>trium</i>	<i>trium</i>
<i>Dat.</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>
<i>Acc.</i>	<i>tres</i>	<i>tres</i>	<i>tria</i>
<i>Abl.</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>
<i>Voc.</i>	<i>tres</i>	<i>tres</i>	<i>tria</i>

в) Сотні від 200 до 900 відмінюються за першою і другою відміною іменників у множині:

<i>Casus</i>	<i>Plurālis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nom.</i>	<i>quingenti</i>	<i>quingentae</i>	<i>quingenta</i>
<i>Gen.</i>	<i>quingentōrum</i>	<i>quingentārum</i>	<i>quingentōrum</i>

<i>Dat.</i>	quingentis	quingentis	quingentis
<i>Acc.</i>	quingentos	quingentas	quingenta
<i>Abl.</i>	quingentis	quingentis	quingentis
<i>Voc.</i>	quingenti	quingentae	quingenta

г) Числівник **mille** (тисяча) не відмінюється; для множини служить слово **milia** (тисячі) і відмінюється за третьою голосною відміною:

<i>Casus</i>	<i>plurālis</i>
<i>Nom.</i>	milia
<i>Gen.</i>	miliūm
<i>Dat.</i>	milibus
<i>Acc.</i>	milia
<i>Abl.</i>	milibus
<i>Voc.</i>	milia

д) Порядкові числівники відмінюються, як прикметники першої і другої відміни в однині та множині.

Синтаксис відмінків числівників

1. Відмінювані кількісні числівники 1, 2, 3 і назви сотень є означеннями іменника і узгоджуються з ними у роді, числі та відмінку:

unam feminam (acc. sg.) video – я бачу одну жінку

duo viri (m) – два чоловіки

tres regiōnes (f) – три райони

ducenti libri (m) – 200 книжок

tria oppīda (n) – три міста.

Невідмінювані числівники від 4 до 100 і 1000 також є означеннями і, на відміну від української мови, не впливають на відмінок іменника:

Centum libros (acc. pl.) habeo – я маю сто книг

2. Кількісні числівники до **mille** (тільки в однині у значенні одна тисяча) у латинській мові виступають означенням до іменника.

3. Порядкові числівники узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку, як і в українській мові. У багатозначних числівниках в латинській мові кожне із складених чисел є порядковим (тоді як в українській – тільки останнє): **annus millesīmus nongentesīmus octogesīmus septīmus** (MCMLXXXVII) – тисяча дев'ятсот вісімдесят сьомий рік, **annus millesīmus**

nongentesimus nonagesimus nonus – 1999 рік, annus bis millesimus secundus – 2002 рік.

4. При числівниках у латинській мові вживаються відмінки з такими значеннями:

Ablatīvus temporis (аблятив часу) вказує на час виконання дії, відповідаючи на запитання *коли?, у який час?* Вживається без прийменника при словах: **annus** – рік; **tempus** – час; **aetas** – вік; **aera** – епоха; **saeculum** – сторіччя; **mensis** – місяць; **dies** – день; **hora** – година; **ver** – весна; **nox** – ніч та ін.

Roma anno septingentesimo quinquagesimo tertio ante aeram nostram condita est. – Рим був заснований 753 р. до н.е.

Accusatīvus tempōris (знахідний часу) вказує на час тривалості дії, а також вік, відповідаючи на питання *як довго?, протягом якого часу?* Інколи **accusatīvus tempōris** вживається з прийменником **per** (протягом):

Per paucas aetates erant domini et servi. - Протягом декількох віків були рабовласники і раби.

Graeci decern annos Troiam expugnabant. – Греки здобували Трою протягом десяти років.

ВПРАВИ

1. Перекладіть українською мовою та провідмінійте: unus annus, tres partes, quattuor homines.

2. Визначте граматичну форму дієслів і перекладіть на українську мову: divido, veto, narro, appello.

3. Напишіть повністю значення аббревіатур: XL, LX, CC, IXI, N.V., L.S., Dig., A.

4. Визначте, від яких латинських числівників походять слова: тріо, сантиметр, процент, унія, квартет, октава, дециметр, секстет, квінтет.

5. Перекладіть українською мовою:

De Romae descriptione

In antiqua descriptione urbis Romae, orbis terrarum capit, omnia aedificia enumerantur. Romae erant octo pontes, duodecim fora, octo campi, triginta septem portae, inter quas clarissima Porta Appia, quadringenti viginti tres vici, mille nongentae domus, multae insulae, duo

macella in Coelio et Esquilino sita, ducenta horrea, decern thermae, viginti aquaeductus, octoginta balnea, mille putei, duo Capitolia, alterum in monte Capitolio, alterum in colle Quirināli, quadraginta templa, duo amphitheatra, tria theatra, duo circi, quinque naumachiae, triginta arcus e marmore.

6. Вивчіть юридичну фразеологію

1. **Testis unus – testis nullus.** Один свідок – не свідок.
2. **Non bis in idem.** Не двічі про те саме. Формула римського права – не може бути двох висловлювань стосовно однієї провини.
3. **Nemo debet bis puniri pro uno delicto.** Нікого не повинні двічі карати за один злочин.

7. Запам'ятайте латинські прислів'я та крилаті вислови:

1. **Una hirundo non facit ver.** – *Одна ластівка не робить весни.* Езоп (VI ст. до н.е.), грецький байкар, розповідає про молодого марнотратника і ластівку. Легковажний юнак прогуляв усі гроші, що отримав від батька. Якось, ідучи вулицею, побачив високо в небі першу ластівку. Зрадивши, що скоро настане літо, юнак продав свій теплий плащ. Проте невдовзі стало ще холодніше, ластівка замерзла, а хлопець почав її лаяти, нібито вона його обдурила.

2. **Conscientia – mille testes.** – *Совість – тисяча свідків.*

3. **Vox unius, vox nullius.** – *Один голос – не голос.*

ТЕМА ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ РОЗДІЛОВІ ТА ПРИСЛІВНИКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Розділові числівники відповідають на питання по скільки? (**quotēni?**), прислівникові – на питання скільки разів? (**quotiens?**). Розділові та прислівникові числівники утворюються від відповідних кількісних, за винятком перших двох. Розділові числівники мають родові закінчення множини першої і другої відмін.

Розділові числівники утворюються за допомогою суфікса **-n**, а прислівникові, починаючи від п'яти, – за допомогою суфікса **-ies**.

Розділові числівники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку.

Розділові числівники (<i>Numeralia distributiva</i>)		Прислівникові числівники	
singŭli, ae, a	<i>по одному</i>	semel	<i>раз</i>
bini, ae, a	<i>по два</i>	bis	<i>два рази, двічі</i>
terni, ae, a	<i>по три</i>	ter	<i>тричі</i>
quaterni, ae,	<i>по чотири</i>	quater	<i>чотири рази</i>
quini, ae, a	<i>по п'ять</i>	quinq̄ies	<i>п'ять разів</i>
seni, ae, a	<i>по шість</i>	sexies	<i>шість разів</i>
septēni, ae, a	<i>по сім</i>	septies	<i>сім разів</i>
octōni, ae, a	<i>по вісім</i>	octies	<i>вісім разів</i>
novēni, ae, a	<i>по дев'ять</i>	novies	<i>дев'ять разів</i>
deni, ae, a	<i>по десять</i>	decies	<i>десять разів</i>
undēni, ae, a	<i>по одинадцять</i>	undecies	<i>одинадцять</i>
vicēni, ae, a	<i>по двадцять</i>	vicies	<i>двадцять разів</i>
centēni, ae, a	<i>по сто</i>	centies	<i>сто разів</i>
singŭla milia	<i>по одній тисячі</i>	milies	<i>тисяча разів</i>

Римський календар

У Стародавньому Римі з початку республіки (510 – 509 рр. до н.е.) аж до часу Октавіана Августа (16 р. до н.е.) літочислення велося за списками консулів – **fasti consulāges**. З епохи Августа (16 р. до н.е.) поряд з датуванням за вибраними консулами, приймається літочислення від часу заснування Риму (**ab Urbe condita**), тобто від 753 р. до н.е.

Після падіння Римської імперії, з поширенням християнства в Європі, церква запровадила літочислення від народження Христа. Так виникло поняття наша ера – **aera nostra** у християнському світі.

Рік, місяці

Спочатку римляни ділили рік на десять місяців, і першим місяцем року був березень (**mensis Martius**), присвячений Марсові, богові війни. Свідченням того, що Martius був першим місяцем року, є назви місяців, які походять від числівників: вересень – **September** (від **septem** – сім), жовтень – **Octōber** (від **octo** – вісім), листопад – **November** (від **novem** – дев'ять), грудень – **December** (від **decem** – десять). З кінця VII – початку VI ст. до н.е. з Етрурії був запозичений календар, в якому рік ділився на 12 місяців. У 46 р. до н.е. Юлій Цезар з допомогою грецьких і єгипетських астрономів та александрійського

математика Сосігена провів реформу календаря. Це так званий юліанський календар. В основу реформи був покладений чотирирічний цикл (365–365–365–366 = 1461 день). Кількість днів кожного місяця збереглася досі (30 і 31 день, у лютому – 28 днів протягом трьох років і 29 – у високосному). Ця система почала діяти з 1 січня 45 р. до н.е. Першим місяцем року став січень. Початок року Цезар переніс на 1 січня тому, що з цього дня консули вступали на свою посаду і починався римський господарський рік. У римокатолицькій церкві 1582 року юліанський календар був витіснений григоріанським календарем папи Григорія XIII. У Російській державі він був введений з 14 лютого 1918 року. У 20 ст. різниця між юліанським та григоріанським календарями становить 13 днів. Православна церква ще й понині дотримується юліанського календаря, і її прихожани відзначають Різдво Христове не 25 грудня, а 7 січня.

Назви перших шести місяців походять від імен богів або релігійних обрядів, а далі – від назв числівників:

1. **Mensis Ianuarius** – січень, від імені бога початку і входу Януса.
2. **Mensis Februarius** – лютий, від **februa** – Очищення, релігійного свята.
3. **Mensis Martius** – березень, від імені бога війни Марса.
4. **Mensis Aprīlis** – квітень, місяць Венери.
5. **Mensis Maius** – травень, від імені богині родючості Майї.
6. **Mensis Iunius** – червень, від імені Юнони.
7. **Mensis Quintīlis** – липень, п'ятий, а з 44 р. до н.е. **Iulius**, від імені Гая Юлія Цезаря.
8. **Mensis Sextīlis** – серпень, шостий, з 8 р. до н.е. – **Augustus**, від імені імператора Августа.
9. **Mensis September** – вересень, сьомий місяць.
10. **Mensis Octōber** – жовтень, восьмий місяць.
11. **Mensis November** – листопад, дев'ятий місяць.
12. **Mensis December** – грудень, десятий місяць.

У кожному місяці римляни виділяли три головні дні, які були встановлені відповідно до фаз місяця:

1. **Kalendae, ārum, f** – Календи, перше число місяця, «день плати».

2. **Nonae, ārum, f** – Нони, 5 або 7-е число місяця (сьомий день – у березні, травні, липні, жовтні і п'ятий день в інших місяцях). Свою назву цей день одержав від порядкового числівника **nonus, a, um** – дев'ятий, тому що Нони були дев'ятим днем перед наступною основною датою.

3. **Idus, uum, f** – Іди, «повний місяць», тринадцяте або п'ятнадцяте число місяця (15– й день у березні, травні, липні, жовтні і 13 – й день в інших місяцях).

Для визначення головної дати назви днів ставили в **ablativus tempōris**:

Kalendis Ianuariis – 1 січня; **Nonis Februariis** – 5 лютого;

День, який передував Календам, Нонам, Ідам, позначався за допомогою слова **pridie** (напередодні) з **accusativus tempōris** цих дат:

pridie Kalendas Ianuarias – 31 грудня;

pridie Nonas Martias – 6 березня;

pridie Idus Aprīes – 12 квітня.

Інші дати визначались залежно від того, скільки днів залишалось до найближчої головної дати. Ставилось словосполучення **ante diem** з порядковим числівником і **accusativus tempōris** головного дня.

Відповідний порядковий числівник рахувався від головного дня назад, причому зараховувався головний день і день, який визначався:

21 січня $(31-21+2)=12$ -й день перед лютневими Календами – **ante diem duodecimum Kalendas Februarias**.

3 березня $(7-3+1)=5$ -й день перед березневими Нонами – **ante diem quintum Nonas Martias**.

11 травня $(15-11+1)=5$ -й день перед травневими Ідами – **ante diem quintum Idus Maias**.

Дати позначались скорочено: a.d.V.Id.Mai, тобто 11 травня.

Високосного року, коли у лютому 29 днів, після 24 лютого (a.d.VI. Kal. Mart.) вставляли ще один день (**bis sextus**) і позначали так: **ante diem bissextum Kalendas Martias** – повторний день перед березневими Календами.

Дні тижня

Староримський тиждень налічував вісім днів. Дев'ятий день називався **nundīnae, ārum, f**. Цього дня відбувався торг, налагоджувались урядові справи. З часів Августа було запроваджено семиденний, так званий планетний тиждень, його узаконив імператор Константин 321 р. Імператор Константин Великий узаконив вільний від праці день – **dies Solis** (неділя).

Назви днів тижня.

Dies Solis – день Сонця, неділя. Неділю за часів християнства називали *dies dominica*, що означає «господній день».

Dies Lunae – день Місяця, понеділок.

Dies Martis – день Марса, вівторок.

Dies Mercurii – день Меркурія, середа.

Dies Iovis – день Юпітера, четвер.

Dies Venēris – день Венери, п'ятниця.

Dies Saturni – день Сатурна, субота.

Доба ділилась на 24 години (**hora**): 12 годин день і 12 годин ніч. Тривалість години була різною, залежно від пори року, тому що день вважався від сходу і до заходу сонця, а ніч – відповідно від заходу до сходу сонця.

Ніч ділилась на чотири варти (**vigilia**). Кожна варта складалась із трьох годин:

prima vigilia – з 6 до 9 години вечора

secunda vigilia – з 9 до 12 години ночі

tertia vigilia – з 12 години ночі до 3 години ранку

quarta vigilia – з 3 до 6 години ранку.

Римські міри і грошові одиниці

Міри

а) міри довжини:

pes (римський фут, стопа) $\approx 29,57$ см

cubitus (лікоть) = 44,4 см

passus (подвійний крок) = 5 стоп $\approx 147,85$ см

mille passus (римська миля) = 1478,5 м.

Основною одиницею довжини була стопа (римський фут).

б) міри поверхні:

pes quadrātus (квадратний фут) = 0,087 м²

scrupulum (скрупул) = 8,75 м²

actus (акт) = 1259,44 м²

iugerum (югер) = 2519 м²

Найменшою одиницею виміру площі був квадратний фут. Часто вживаною одиницею виміру площі був скрупул, що дорівнював 100 квадратним футам; акт = 144 скрупулам, а югер = 2 актам.

в) міри об'єму:

congius (конгій) = 3,275 л

sextarius (секстарій) = 0,547 л
quartarius (квартарій) = 0,137 л
urna (урна) = 13,13 л
modius (модій) = 8,754 л

Одиницею об'єму був конгій. Його шоста частина називалась секстарій, а четверта – квартарій, 24 секстарії становили урну, що використовувалися для виміру рідин. 16 секстаріїв дорівнювали одному модієві, який використовувався для сипучих речовин.

Ваги

scrupulum (скрупул) = 1,137 г
drachma (драхма) = 3,411 г
uncia (унція) = 27,3 г
libra (фунт) = 327,45 г.

Часто вживаною одиницею ваги був фунт, який ділився на 12 унцій.

Найменшою ваговою одиницею був скрупул.

Libra (лібра), **pondus** (римський фунт), **as** (ас) дорівнювали \approx 327,45 г. Половина цієї ваги називалась **semis**. Кратні унції мали назву **sextans**, **antis, m** = 1/6 аса або 2 унції;

triens, entis, m = 1/3 аса або 4 унції

quadrans, antis, m = 1/4 аса або 3 унції.

Монети

а) мідні монети:

as (ас), фунт міді = 327,45 г
1/6 фунта = 54,575 г
1/12 фунта = 27,287 г
1/24 фунта = 13,643 г;

б) срібні монети:

denarius (денарій), спочатку = 10 асів, пізніше = 16 асів = 218,28 г (1 ас = 13,643 г)

quinarius (квінарій, південарія), спочатку = 5 асів, пізніше = 8 асів
sestertius (сестерцій, чверть денарія), спочатку = 2,5 аса, а пізніше = 4 аси;

в) золоті монети:

aureus (золотий) = 25 денаріїв = 100 сестерціїв = 5457 г.

ЛАТИНСЬКІ ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ТА ВИСЛОВИ

Absolvo. Я виправдовую.

A mensa et toro. Від стола і ложа (відлучити). Формула розлучення у римському праві.

A posteriori. Із наступного, на основі досвіду.

A priori. Із попереднього, незалежно від досвіду.

Actum est, illicet. Справу зроблено (судове засідання закінчено), можна розходитися (процесуальна формула).

Ad hoc. Для того, спеціально для цього питання.

Ad notanda. До відома

Alibi. Алібі. Непричетність. В іншому місці.

Appellatiōnem interponere. Подати апеляцію.

Audiatur et altera pars! Нехай буде вислухана й інша сторона! (Клятва суддів).

Avisatio de periurio. Попередження про відповідальність за неправдиві свідчення.

Capitis deminutio. Обмеження правоздатності.

Causa privata. Приватна справа.

Causa, dies, conditio, pendentia. Мета (договору), строк, умова, невизначеність.

Causam cadere. Програти справу.

Causam discere. Вивчати справу.

Causam vincere. Виграти справу.

Condemno (C.). Я засуджую.

Contra factum non est argumentum. Проти факту немає доказу.

Contra legem. Проти закону.

Convenire. Подавати позов.

Corpus delicti. Склад злочину.

Corpus iuris. Звід законів.

Credo. Я вірю.

Cui bono? Cui prodest? В чиїх інтересах? Кому вигідно?

Culpa lata. Важка провина.

Culpa levis. Легка провина.

Cum manu. Шлюб з владою.

Curricūlum vitae (CV). Опис життя (автобіографія).
Dare, facere, praestare. Давати, робити, виконувати.
De facto. Фактично.
De iure. Юридично.
De legē latā. З точки зору виданого закону.
De recipiendo appellatiōnes. Про прийняття апеляцій.
Dictum – factum. Сказано – зроблено.
Dic, duc, fac, fer! Говори (правду), веди (справу чесно), виконуй (свої обов'язки), перенеси (стійко труднощі). – Чотири заповіді юриста.
Dura lex, sed lex. Суворий закон, але закон.
Error in eligendo. Помилка у виборі.
Error iuris. Незнання закону.
Ex lege. По закону.
Ex officio. Згідно обов'язку.
Facta concludentia. Факти, достатні для висновку.
Factum notorium. Загальновідомий факт.
Fiducia, pignus et hypothēca. Угода, заклад, застава під нерухомість.
Hancegorem ex iurē Quiritium meam esse, aio, sicut dixi, ecce tibi vindictam imposui. Я стверджую, що цей раб за квіритським правом належить мені, як я сказав, так ось я наклав віндикту перед тобою (формула манципації).
Heres ab intestāto. Спадкоємець за законом (= проти заповіту).
Ibidem. (Ib.) Там саме.
Id quod actum est. Те, що зроблено.
Id quod dictum est. Те, що сказано.
Ignorantia non est argumentum. Незнання не є доказ
Incognito. Таємно.
In dubio pro reo. При сумніві – на користь підсудного.
In toto. В цілому.
In via iuris. Законним шляхом.
Iurisprudens. Юрист.
Ius civile. Цивільне право.
Ius est ars boni et aequi. **Право є мистецтво добра та справедливості.**
Ius gentium. **Право народів.**
Ius possidendi. Право володіння.
Ius respondendi. Право публічних консультацій.

lustae nuptiae. Законний шлюб.

Ius utendi et abutendi. Право користування і зловживання.

Legibus omnes servimus, ut liberi esse possimus. Ми всі служимо законам, щоб бути вільними.

Lex non scripta. Неписаний закон.

Lex posterior derogat priōri. Наступний закон відміняє попередній.

Libero (L.). Я звільняю.

Libellus accusatorius. **Обвинувачувальний вирок.**

Locus sigili (L.S.). Місце для печатки.

Locus standi. Точка зору.

Magna charta libertatum. Велика хартія вольностей .

Manifestum non eget probatione. Очевидне не потребує доказу.

Matrimonium iustus. Дійсний шлюб.

Medicina forensis. Судова медицина.

Modus prosedendi. Спосіб дії.

Modus vivendi. Спосіб життя.

Mutatis mutandis. Із змінами, із застереженням.

Mutuus consensus. Взаємна згода (сторін).

Nemo debet bis puniri pro uno delicto. Ніхто не має бути двічі покараним за один і той самий злочин (за одне й те саме правопорушення).

Nemo iudex in propria causa est. Ніхто не може бути суддею в своїй власній справі.

Ne varietur. Змінити не можна.

Non bis ad eadem rem sit actio. Не можна двічі порушувати одну й ту саму справу.

Non possumus! Не можемо. (Категорична відмова).

Nulla regula sine exceptione. Немає правила без винятку.

Nuptiae facit consensus. Шлюб народжується за згодою.

Obligatio ex contractu. Зобов'язання за договором.

Opus citatum (O.c.). Цитований твір.

Pacta sunt servanda. Договори слід виконувати.

Par in parem non habet iurisdictionem. Рівний проти рівного не має юрисдикції (принцип судового імунітету іноземної держави).

Periculum est in mora. **Небезпека у затримці.**

Persōna de factō. **Особа без громадянства.**

Persona (non) grata. Особа, яка не користується довірою.

Poena ultima. Вища міра.

Post factum. Після зробленого.

Post scriptum. Після написаного.

Prima lex iustitiae, ne quid falsi dicat. Перший принцип правосуддя – не допустити неправди.

Prior tempore potentior iure. Перший за часом, сильніший за правом.

Pro bono publico. Заради суспільного блага.

Qui nimium probat, nihil probat. Хто доказує дуже багато, той нічого не доказує.

Querēla. Скарга.

Repetundae. Хабар (те, що належить повернути).

Res iudicāta pro veritate habetur. Судове рішення має прийматися за істину.

Res quae usus non consumāntur. Неспоживні речі (земля, одяг, будови).

Respondēre, cavēre, agēre. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).

Salus rei publicae nostrae suprema lex. Благополуччя нашої держави – вищий закон.

Sanctio. Санкція (як частина правової норми).

Sententia absolutoria. Виправдання.

Si patrōnus fraudem fecērit, sacer esse iubebātur. Якщо патрон завдавав шкоди (клієнтові), існував закон про його прокляття.

Sine manu. Шлюб без влади.

Species facti. Обставини справи.

Status quo (ante bellum). Положення, яке було до війни.

Suum cuique. Кожному своє.

Tabella questiōnis. Протокол допиту.

Testamentum fac! Склади заповіт.

Testes citāre. Викликати свідків.

Testis unus – testis nullus. Один свідок – не свідок.

Ut ait lex.. Як проголошує закон.

Veto. Я забороняю.

Veto vim fiēri. Забороняю застосовувати силу (формула преторського інтердикту).

ЛАТИНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА КРИЛАТІ ВИСЛОВИ

- AB JOVE PRINCIPIUM – «початок від Юпітера»; починати з найважливішого (Вергілій).
- ABSENS CARENS – відсутній втрачає; відсутній сам собі шкодить.
- ALEA JACTA EST- «жереб кинуто»; рішення прийнято (Юлій Цезар).
- AMICUS PLATO, SED MAGIS AMICA (EST) VERITAS – Платон - приятель, але істина - більший друг; правда - найцінніший скарб (Аммоній Сакс).
- AMOR OMNIA VINCIT - кохання усе здолає (Вергілій).
- ARGUMENTA PONDERANTUR, NON NUMERANTUR - докази оцінюють за їхнім значенням, а не за кількістю.
- ARS LONGA, VITA BREVIS - мистецтво довговічне, а життя (людини) коротке (Гіппократ).
- AQUILA NON CAPTAT MUSCAS – орел не ловить мух
- AUDI, VIDE, TACE, SI VIS VIVERE IN PACE – слухай, дивись, мовчи, якщо хочеш жити спокійно
- AUDIATUR ET ALTERA PARS - слід вислухати і другу (протилежну) сторону.
- AUT CEASAR, AUT NIHIL - «або Цезар, або нічого»; все, або нічого.
- AUT VINCERE, AUT MORI - перемогти або вмерти; або пан, або пропав.
- AVARI PERPETUO EGENT – жадібні постійно потребують.
- AVE CAESAR, MORITURI TE SALUTANT! - «Живи, Цезарю, на страту приречені вітають тебе!» (цими словами вітали римського імператора глдіатори, виходячи на арену).
- CARPE DIEM – лови день (не відкладай на завтра, те що можна зробити сьогодні)
- CAVE, QUID DICAS, QUANDO ET CUI – остерігайся, що говориш, коли і кому
- CEDO MAIORI – уступаю старшому (компетентному).
- CITIUS, ALTIUS, FORTIUS - швидше, вище, сильніше.
- CHARTA NON ERUBESCIT – папір не червоніє з сорому.
- COGITO, ERGO SUM - я мислю, отже, я існую (Декарт).
- COGNOSCE TE IPSUM - пізнай самого себе.
- CONSUETUDO EST ALTERA NATURA - звичка - друга натура (Ціцерон).
- CONTRA SPEM SPERO - без (всупереч) надії сподіваюсь.
- CORAM POPULO - прилюдно.
- CORPUS JURIS CIVILIS - зведення римських законів, видане за часів візантійського імператора Юстиніана (6 ст.).
- CUI BONO? - кому на користь? у чийх інтересах?
- CUM TACENT, CLAMANT - «коли мовчать, кричать»; красномовне мовчання (Ціцерон).
- CURRICULUM VITAE - життєпис.
- DDD (DAT, DICAT, DEDICAT) – дарує, присвячує, шанує (дарчий напис)

DA LOCUM MELIORIBUS – звільни місце кращим
DE GUSTIBUS NON (EST) DISPUTANDUM - про смаки не сперечаються.
DE FACTO – фактично, на основі факту.
DE IURE – юридично, на основі закону.
DE MORTUIS AUT BENE AUT NIHIL - про мертвих або говорити добре, або мовчати.
DICTUM – FACTUM – сказано – зроблено.
DIES DIEM DOCET- день навчає день
DO UT DES – даю, щоб ти дав (з римського права).
DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI - солодко і почесно вмерти за батьківщину (Горацій).
DUM SPIRO, SPERO - доки дихаю - сподіваюсь (Овідій).
DURA LEX, SED LEX - суворий закон, та все ж закон.
DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI – приємно і почесно вмерти за Батьківщину (такими словами почали промову на похоронах студентів, що полягли під Крутами за Україну)
EDIMUS, UT VIVAMUS, NON VIVIMUS, UT EDAMUS – ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти.
ERRARE HUMANUM EST - помилятися властиво людині.
EST MODUS IN REBUS – є міра в речах
EXEGI MONUMENTUM AERE PERENNIUS - я спорудив собі пам'ятник, довговічніший за мідь (Горацій).
EXPERIMENTA EST OPTIMA RERUM MAGISTRA - досвід - кращий учитель.
FAC ET SPERA – роби та надійся
FECI QUOD POTUI, FACIANT MELIORA POTENTES - я зробив, що міг, хто може, нехай зробить краще.
FESTINALENTE - «поспішай поволі» (Юлій Цезар).
FIAT LUX! - хай буде світло!
FIDE, SED CUI VIDE – довіряй, але дивись кому.
FINIS CORONAT OPUS – КІНЕБ – кінець – ділу вінець.
FORTES FORTUNA ADJUVAT - сміливим допомагає сама доля (Теренцій).
FUTURA COGITA! – думай про майбутнє
GAUDEAMUS IGITUR, JUVENES DUM - будемо веселитися, доки ми молоді.
HISTORIA EST MAGISTRA VITAE - історія - вчителька життя.
HOC FAC QUOD CRAS FIERI DEBET - зроби сьогодні те, що маєш зробити завтра.
HOMO ORNAT LOCUS, NON LOCUS HOMINEM – людина прикрашає місце, не місце людину.
HOC AGE! – будь уважний.
HONORIS CAUSA – заради почесності (наприклад, почесне звання професора надане без захисту дисертації).
HOMO FABER - людина - творець знарядь праці.

HOMO HOMINI LUPUS EST - людина людині - вовк (Плавт).
HOMO SAPIENS - людина як розумна істота.
HOMO SUM, HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO - я людина, і ніщо людське мені не чуже (Теренцій).
IBI PATRIA, UBI BENE - там батьківщина, де добре (Девіз космополітів).
IN DUBIO ABSTINE – у сумніві утримайся.
INTER ARMA TACENT MUSAE - коли промовляє зброя, музи мовчать.
IN VESTIMENTIS NON EST SAPIENTIA MENTIS – не в одязі мудрість розуму.
IN VINO VERITAS - «істина у вині»; що у п'яного на язиці, те у тверезого на думці
IUSTITIA REGNORUM FUNDAMENTUM - справедливість – основа держави.
IUS VITAE NECISQUE – право життя і смерті.
LABOR OMNIA VICIT - праця перемагає все (Вергілій).
LARGA MANU – щедрою рукою.
LEGALIS REGNORUM FUNDAMENTUM - законність – основа держави.
MALA HERBA CITO CRESCIT - погана трава швидко росте
MANIFESTUM NON EGRET PROBATIONE - очевидне не потребує доказів.
MANUS MANUM LAVAT- рука руку мие
MAXIMUM IUS IN VERITATE EST - найбільше право є в істині.
MEA CULPA - з моєї вини
MEDICE, CURA TE IPSUM – лікарю, вилікуй себе самого.
MENS SANA IN CORPORE SANA – у здоровому тілі здоровий дух
MODUS VIVENDI – спосіб життя
MULTUS VINUM BIBERE, NON DIU VIVERE – багато вина пити, не довго жити.
MULTI MULTA SCIUNT, NEMO OMNIA – багато людей знають багато, але ніхто не знає всього.
NEMO SAPIENS, NISI PATIENS – ніхто не стає мудрим, якщо він не є терпеливим.
NON SCHOLAE, SED VITAE DISCIMUS – не для школи, але для життя вчимося.
NOTA BENE (N.B.) - добре зауваж.
NE SEDE MALIS – не падай духом у нещасті.
NOLI DICERE, QUOD NESCIIS – не говори того, що не знаєш.
NULLA REGULA SINE EXCEPTIOE - немає правила без винятку (Сенека).
O MAGNA VIS VERITATIS! - о велика сила істини!
OMNE INITIUM DIFFICILE EST – всякий початок важкий.
OMNIA MEA MECUM PORTO - все своє ношу з собою.
OPERA ET STUDIO – працею та старанністю.
O TEMPORA, O MORES! - о часи, о звичаї! (Ціцерон).
OTIA DANT VITIA - неробство - велике зло.
PACTA SERVANDA SUNT – угоди слід виконувати.

PATIENTIA VINCIT OMNIA - терпіння все перемагає.
PECUNIA NON OLET – гроші не пахнуть.
PAX QUAEERENDA EST - мир треба здобувати.
PER ASPERA AD ASTRA - через терни до зірок.
PER FAS ET NEFAS - правдами й неправдами.
PERSONA DE FACTO – особа без громадянства.
PERFICE TE – вдосконалюй себе.
PLENUM VENTER NON STUDET LIBER TER – повний шлунок не вчиться охоче (ситое брюхо к учению глухо).
POST FACTUM – після вчиненого.
POST SCRIPTUM (P. S.)– після написаного.
PLUS DAT, QUI IN TEMPORE DAT - двічі дає той, хто вчасно дає.
PRAESTAT OTIOSUM ESSE QUAM MALE AGERE - краще не робити, ніж робити погано.
PRO ET CONTRA – за і проти.
QUI ME AMAT, AMET ET CANEM MEUM – хто мене любить, нехай полюбить і собаку мого.
QUI NON LABORAT, NON MANDUCET – хто не працює, нехай не їсть.
QUID FACIANT LEGES, UBI SOLA PECUNIA RENAT? – що зроблять закони, де керують одні гроші.
QUOD LICET JOVI, NON LICET BOVI - що дозволено Юпітерові, те не дозволено бикові.
QUOD ERAT DEMONSTRANDUM – що і треба було довести.
REPETITIO EST MATER STUDIORUM - повторення - мати навчання.
SALUS POPULI SUPREMA EST – благо народу – найвищий закон.
SCIENTIA POTENTIA EST - знання – сила
SOL LUCET OMNIBUS – сонце світить всім.
SPERO MELIORA - сподіваюсь на краще.
SUPERFLUA NON NOCET - краще передати, ніж недодати; каші маслом не зіпсуєш.
SUUM CUIQUE - кожному своє (Ціцерон).
TE HOMINEM ESSE MEMENTO - пам'ятай, що ти людина.
TABULA RASA – чиста дошка (людина, яка нічого не вчила).
TERRA INCOGNITA – невідома земля.
TERTIUM NON DATUR – третього не дано.
TEMPUS EST OPTIMUS MAGISTER VITAE – час є найкращий вчитель життя.
TUNICA PALLIO PROPIOR EST - сорочка ближча до тіла.
TU QUOQUE, BRUTE! - «і ти, Бруте!» (вираз докору).
UBI CONCORDIA, IBI VICTORIA – де згода, там перемога.
UT INFRA (U.I.) – як сказано нижче.
UT SUPRA (U.S.) – як сказано вище.
UNA HIRUNDO NON FACIT VER - одна ластівка не робить весни

VALE ET AMA ME – будь здоровий та люби мене (закінчення листа у древніх римлян).

VERBUM NOBILE – слово честі.

VERIBUS UNITIS – спільними зусиллями.

VENI, VIDI, VICI - прийшов, побачив, переміг (Цезар).

VICE VERSA - «протилежним способом»; навпаки, назад.

VITAE SAL AMITICIA – дружба – сіль життя.

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT! - хай живе, хай росте, хай процвітає!

VIVERE MILITARE EST - жити — значить боротися (Сенека).

VOX CLAMANTIS IN DESERTO – голос волаючого у пустелі.

VOX POPULI - VOX DEI – голос народу- голос Божий.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1 Українське слово *цензор* походить від латинського:
 - a) *sensor, oris m магистрат, цензор*
 - b) *census, us m ценз, оцінка*
 - c) *censeo, 2 оцінювати*
 - d) *centum сто*
2. Три види діяльності юриста.
 - a) *Respondēre, cavēre, agēre!*
 - b) *Dare, facēre, praestāre.*
 - c) *Dic, duc, fac, fer!*
 - d) *Veni, vidi, vici.*
3. *Noli nocēre!*
 - a) Не забороняй!
 - b) Не нашкодь!
 - c) Не забороняйте!
 - d) Не нашкодьте!
4. Вкажіть словникову форму слова *lex*:
 - a) *lex, legis f*
 - b) *lex, legis m*
 - c) *lux, lucis f*
 - d) *lex, legis n*
5. У латинській мові є такі дифтонги:
 - a) *au, eu*
 - b) *ae, oe*
 - c) *ae, oe*
 - d) *ai, ei*
6. *Advocātus reum ...*
 - a) *defendit*
 - b) *defendo*
 - c) *defendis*
 - d) *defendere*
7. Українське слово *міністр* походить від латинського:
 - a) *minister, tri m слуга*
 - a) *militia, ae f армія*
 - e) *servio, 4 служити*
 - f) *ministerium, i n служіння, служба*
8. *L. S.*
 - a) Місце для печатки.
 - b) Та інше.
 - c) Наприклад.
 - d) Дякую.
9. Клятва суддів у римському праві.
 - a) *Audiātur et altēra pars!*

- b) Feci, quod potui, faciant meliōra potentes.
c) Respondēre, cavēre, agēre!
d) Ave!
10. Вкажіть словникову форму слова *iustitia* - справедливість:
a) *iustitia*, ae f
b) *iustitia*, ae n
c) *iustitia*, a, um,
d) *iudīco*, 1
11. ... *Latīna* est ... *antiqua*.
a) *Lingua*, *lingua*
b) *Linguae*, *linguae*;
c) *Lingue*, *lingue*
d) *Lingua*, *linguae*
12. *Arbīter* causam
a) *audit*
b) *audis*
c) *audi*
d) *audire*
13. Українське слово *субсидія* походить від латинського:
a) *subsidium*, i n
b) *substantia*, ae f
c) *subscribo*, 3
d) *subditus*, a, um
14. *De iurē*.
a) Юридично.
b) Дозволено.
c) Фактично.
d) Одноглосно.
15. ... *Plato*, sed magis ... *veritas*.
a) *Amīcus*, amīca
b) *Amīca*, amīca
c) *Amīcus*, amīcus
d) *Amicae*, amica
16. *Qui quaerit*,
a) *repērit*
b) *repērio*
c) *repērior*
d) *reperis*
17. Українське слово *кодекс* походить від латинського:
a) *codex*, cis m
b) *coctum*, i m
c) *codificatio*, onis f
d) *codicillius*, i m.
18. *C. V.*

- a) Автобіографія
 - b) Та інше.
 - c) Заява.
 - d) Місце для печатки.
19. Формула розлучення у римському праві.
- a) A mensa et toro.
 - b) Nuptiae facit consensus.
 - c) Matrimonium iustum.
 - d) Alma mater.
20. Dura ... , sed
- a) lex, lex
 - b) lex, legis
 - c) legi, legi
 - d) lege, lege
21. Pecunia non
- a) olet
 - b) olent
 - c) oles
 - d) oleo
22. Українське слово *школа* походить від латинського:
- a) schola, ae f
 - b) scio, 4
 - c) scribe, ae m
 - d) scriptor, oris m
23. Condemno (C.).
- a) Я засуджую.
 - b) Я звільняю
 - c) Я караю.
 - d) Я слухаю.
24. Незнання (закону) не є доказ.
- a) Ignorantia non est argumentum.
 - b) Contra factum non est argumentum.
 - c) Exemplum docet.
 - d) Not bene!
25. Для яких мов латина стала основою?
- a) італійської, іспанської, португальської
 - b) італійської, іспанської, грецької
 - c) італійської, болгарської, португальської
 - d) індійської, іспанської, португальської
26. Наголос у латинській мові ставиться
- a) на другий склад від кінця слова, якщо він довгий
 - b) у середині складу
 - c) на перший склад
 - d) на другий склад

27. Латиські іменники поділяються на
- пять відмін
 - чотири відміни
 - три відміни
 - шість відмін
28. Вимова літери С залежить від
- наступної літери
 - складу
 - попередньої приголосної
 - наголосу
29. Відміна іменників визначається за:
- закінченням родового відмінка
 - родом
 - закінченням називного відмінка
 - числом
30. Прикметники узгоджуються з іменниками у :
- роді, числі і відмінку
 - числі та відмінку
 - відмінку
 - не узгоджуються
31. У латинській мові прикметники мають такі ступені порівняння:
- вищий, найвищий
 - особливий
 - звичайний
 - найвищий
32. Запишіть МСХ арабськими цифрами:
- 1110
 - 1000
 - 101010
 - 10100
33. Дієвідміна латинського дієслова визначається за
- закінченням основи інфекта
 - інфінітивом
 - особовими закінченнями
 - часом
34. Особові закінчення активного стану в більшості часів латинських дієслів є такими:
- o, -s, -t, -mus, -tis, -nt
 - ae, -i, -is, -us, -ei
 - are, -ere, -ire
 - or, -ris, -tur, -mur, -mini, -ntur
35. Яке з поданих слів є прикметником:
- iustus
 - ius

- c) iuris
 - d) legis
36. Яке з поданих слів є дієсловом:
- a) iudico
 - b) iustus
 - c) ius
 - d) iuris
37. Яке з поданих слів є іменником:
- a) iuris
 - b) iudico
 - c) iustus
 - d) iusta
38. Яке з поданих слів є числівником:
- a) mille
 - b) mulus
 - c) multa
 - d) multae
39. Яке з поданих слів є займенником:
- a) ego
 - b) credo
 - c) veto
 - d) vivo
40. Яке з поданих слів не є займенником:
- a) vivo
 - b) tu
 - c) nos
 - d) vos
41. Форми дієслова *бути*:
- a) sum, fui, esse
 - b) sum, es, est
 - c) sumus, estis, sunt
 - d) esse, es, este
42. Наказовий спосіб теперішнього часу дієслова *libero*, 1:
- a) Libera! Liberate!
 - b) Liberare, libero
 - c) Libero, libero
 - d) Libera, libera
43. Яке з поданих слів є іменником зі значенням діючої особи:
- a) orator
 - b) vigor
 - c) vivo
 - d) vivere
44. Префікс *con-(co-)* має значення:
- a) сукупності дії

- b) наближення
 - c) віддалення
 - d) положення між
45. Префікс *ne-* має значення
- a) заперечення
 - b) позаду
 - c) попереду
 - d) через
46. Визначте значення префікса у слові *deportatio*:
- a) відділення
 - b) поряд
 - c) разом
 - d) рух
47. Визначте значення префікса у слові *translatio*
- a) рух через
 - b) поряд
 - c) разом
 - d) замість
48. *Primus, secundus, tertius*:
- a) перший, другий, третій
 - b) перша, друга, третя
 - c) перше, друге, третє
 - d) один два, три
49. *Unus, duo, tres*:
- a) один, два, три
 - b) перший, другий, третій
 - c) перша, друга, третя
 - d) перше, друге, третє
50. Чоловічий рід у латині позначається:
- a) *masculinum (m)*
 - b) *femininum (f)*
 - c) *neutrum (n)*
 - d) *nominativus (nom)*
51. *Libero (L.)*
- a) Я звільняю
 - b) Я засуджую
 - c) Я караю
 - d) Я виправдовую
52. *Absolvo (A.)*
- a) Я виправдовую
 - b) Я засуджую
 - c) Я караю
 - d) Я звільняю
53. Жіночий рід у латині позначається:

- a) femininum (*f*)
- b) masculinum (*m*)
- c) neutrum (*n*)
- d) nominativus (*nom*)

54. Середній рід у латині позначається:

- a) neutrum (*n*)
- b) femininum (*f*)
- c) masculinum (*m*)
- d) nominativus (*nom*)

55. *Convenio*.

- a) Я подаю позов
- b) Я захищаю
- c) Я мислю
- d) Я живу

56. Перша конституція війська Запорізького написана

- a) латиною
- b) українською
- c) російською
- d) турецькою

57. Дієслово *audire* відноситься до дієвідміни

- a) IY
- b) I
- c) III
- d) II

58. Дієслово *punire* відноситься до дієвідміни

- a) IY
- b) I
- c) III
- d) II

59. Дієслово *scribere* відноситься до дієвідміни

- a) III
- b) I
- c) IY
- d) II

60. Дієслово *accusare* відноситься до дієвідміни

- a) I
- b) III
- c) IY
- d) II

61. Дієслово *errare* відноситься до дієвідміни

- a) I
- b) III
- c) IY
- d) II

62. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *унія*:
- a) una
 - b) unus
 - c) unum
 - d) uni
63. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *дует*:
- a) duo
 - b) decem
 - c) una
 - d) uni
64. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *квартет*:
- a) quartus
 - b) quinque
 - c) decem
 - d) uni
65. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *квінтет*:
- a) quintus
 - b) quinque
 - c) decem
 - d) quattuor
66. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *тріо*:
- a) tria
 - b) quinque
 - c) decem
 - d) uni
67. Визначте, від яких латинських числівників походить слово *сантиметр*:
- a) centum
 - b) quinque
 - c) decem
 - d) uni
68. Визначте, від яких латинських слів походить слово *салют*:
- a) Saluto 1 вітати
 - b) salvo 1 рятувати
 - c) sano 1 лікувати
 - d) sal, salis m сіль
69. Вкажіть українське слово, що утворилося за допомогою латинського суфікса *-arius*:
- a) нотаріус
 - b) обсерваторія
 - c) лабораторія
 - d) аргумент
70. Вкажіть українське слово, що утворилося за допомогою латинського суфікса *-orium*:
- a) лабораторія

- b) нотаріус
- c) апеляція
- d) аргумент

71. Вкажіть українське слово, що утворилося за допомогою латинського суфікса *-mentum*:

- a) аргумент
- b) обсерваторія
- c) лабораторія
- d) нотаріус

72. Вкажіть українське слово, що утворилося за допомогою латинської флексії *-tura*:

- a) структура
- b) варіант
- c) лабораторія
- d) нотаріус

73. Від якого латинського слова походить *конституція*:

- a) *constitutio, onis f*
- b) *consul, consulis m*
- c) *constat*
- d) *constantia, ae f*

74. *Gaudeamus* -

- a) міжнародний гімн студентів
- b) гімн країни
- c) гімн сонцю
- d) пісня про Італію

75. *Gaudeamus*:

- a) веселімось
- b) весела країна
- c) гімн
- d) пісня

76. *Vivat academia*:

- a) академія живе
- b) країна живе
- c) ура
- d) пісня

Завдання для контрольних робіт

Варіант 1

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмінійте в однині та множині: homo sapiens.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмінійте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: accuso, 1; lego, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: bonus, a, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. Ignorantia non est argumentum. 2. Arbiter noster Marcus Tullius est vir laboriosus et iustus. 3. Ego respondeo, tu interrōgas. 4. Audiatur et altera pars! 5. Res corporales tangi possunt, velut fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles. 6. Dare, facere, praestare.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1.Юридично. 2.Фактично. 3.Я засуджую. 4.Місце печатки. 5.Скласти позов. 6.Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): міністр, юстиція, студент.

Варіант 2

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмінійте в однині та множині: persona grata.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмінійте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: mancipio, 1; punio, 4.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: iustus, a, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. Signa Olympiaca: citius, altius, fortius. 2. Ius est ars boni et aequi. 3. Amicitia vitam ornate. 4. Agricola agrum colit. 5. Quod licet Iovi, non licet bovi. 6. Dicere pro et contra.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1.Опис життя (автобіографія). 2.Непричетність 3.Юридично. Фактично. 4.Звід законів. 5.Нехай буде вислухана й інша сторона! (Клятва суддів). 6.Склади заповіт.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): юстиція, університет, концепція.

Варіант 3

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *jus civīle*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *audio*, 4; *posco*, 2.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *legālis*, е.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. ***Ignorantia non est argumentum***. 2. *Arbiter noster Marcus Tullius est vir laboriōsus et iustus*. 3. *Ego respondeo, tu interrōgas*. 4. *Audiātur et altēra pars!* 5. *Nota bene!* 6. *Dare, facere, praestare*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Автобіографія.. 2. Фактично. 3. Я засуджую. 4. Місце печатки. 5. Скласти позов. 6. Юридично
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): міністр, юстиція, студент.

Варіант 4

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *argumentum malum*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *consentio*, 4; *absolvo*, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *felix m, f, n*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Scienta est potentia*. 2. *Contra factum non est argumentum*. 3. *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi*. 4. *Mala herba cito crescit*. 5. *Dum spiro, spero*. 6. *Ego respondeo, tu interrōgas*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Я засуджую. 2. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста). 3. Шлюб народжується за згодою. 4. Спадкоємець за законом. 5. По закону. 6. Я подаю позов.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): нотаріус, коментарій, міністр.

Варіант 5

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *res publīcae*.

2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмінійте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *manсіro*, 1; *punіo*, 4.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *iustus*, а, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Signa Olympiāса: citius, altius, fortius*. 2. *Ius est ars boni et aequi*. 3. *Amiticia vitam ornate*. 4. *Agricōla agrum colit*. 5. *Quod licet Iovi, non licet bovi*. 6. *Dicēre pro et contra*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Опис життя (автобіографія). 2. Непричетність 3. Юридично. Фактично. 4. Звід законів. 5. Нехай буде вислухана й інша сторона! (Клятва суддів). 6. Склади заповіт.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – плід, *фрукт*): юстиція, університет, концепція.

Варіант 6

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмінійте в однині та множині: *roena gravis*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмінійте дієслова у майбутньому (першому) часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *do*, 1; *respondeo*, 2.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *utilis*, e.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Audī, scribē, legē!* 2. *Lingua Latina est lingua antiqua*. 3. *Italia est patria iurisprudentiae*. 4. *Charta (epistula) non erubescit*. 5. *Dicēre non est facēre*. 6. *Per aspēra ad astra!*
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Склад злочину. 2. Важка провина. 3. Місце для печатки. 4. Незнання не є доказ. 5. Я звільняю. 6. Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – плід, *фрукт*): колега, рефлекс, структура.

Варіант 7

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмінійте в однині та множині: *linguae Latīnae*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмінійте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *credo*, 3; *libero*, 1.

3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *altus, a, um*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Arbiter causam audit*. 2. *Italia est terra Europae et patria linguae Latina*. 3. *Ius est lux gentium*. 4. *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi*. 5. *Vivere est cogitare*. 6. *Ut salutas, ita salutaberis*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Дійсний шлюб. 2. При сумніві – на користь підсудного. 3. Особа без громадянства. 4. Після написаного. 5. Третього не дано. 6. Юрист.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): філософія, юрист, аудиторія.

Варіант 8

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *causa privata*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *accuso, 1; scio, 4*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *futurus, a, um*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Arbiter causam audit*. 2. *A mensa et toro*. 3. *Ius est lux gentium*. 4. *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi*. 5. *Vivere est cogitare*. 6. *Ut salutas, ita salutaberis*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Дійсний шлюб. 2. При сумніві – на користь підсудного. 3. Особа без громадянства. 4. Після написаного. 5. Третього не дано. 6. Юрист.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): філософія, юрист, лекція.

Варіант 9

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *res militaris*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *iudico, 1; absolvo, 3*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *durus, a, um*;
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Testamentum fac!* 2. *Vivere est cogitare*. 3. *Feci, quod potui, faciant meliora potentes*. 4. *Cognosce te ipsum*. 5. *Lex posterior derogat priori*. 6. *Verba Socratis erant: «Scio me nihil scire»*.

5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1.Юридично. 2.Проти факту немає доказу. 3. При сумніві – на користь підсудного. 4. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста). 5.Скласти заповіт. 6. Закон суворий, але закон.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): оратор, аудиторія, вето.

Варіант 10

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *dolus malus*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *accūso, 1; audio, 4*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *verus, a, um*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1.*Agricola agrum colit*. 2.*Feci, quod potui*. 3.*Adoptio naturam imitator*. 4. *Dic, duc, fac, fer!* 5. *Capitis deminutiōnis tria genēra sunt: maxīma, media, minīma*. 6. *Omnes res aut mancīpi sunt aut nec mancīpi*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію:1.Троє складають колегію. 2.Вища міра. 3.Наступний закон відмінє попередній. 4.Дійсний позов. 5.Формула розлучення у римському праві. 6. Закон суворий, але закон.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): конспект, нація, директива.

Варіант 11

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *falsa accusatio*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у майбутньому (першому) часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *libero, 1; video, 2*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *liber, era, erum; legālis, e;*
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1.*Culpam negant*.2.*Alea iacta est*. 3. *O tempora, o mores!*. 4.*Testamentum facere potest*. 5.*Ubi lex, ibi poena*. 6.*Proprietas, possessio, detentio*.

5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Фактично. Юридично. 2. При сумніві - на користь підсудного. 3. За і проти. 4. Звинувачую. 5. Три види діяльності юриста. 6. Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): паритет, консенсус, легальний.

Варіант 12

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *res corporāles*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *accuso, 1; credo, 3*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *legitimus, a, um*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Dies diem docet*. 2. *Dictum-factum*. 3. *Dicere pro et contra*. 4. *Ave, Caesar (imperātor), moritūri te salūtant!* 5. *Nemo debet bis punīri pro uno delicto*. 6. *Lex posterior derogat priori*. 7. *A mensa et toro*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Я виправдовую. 2. Юридично. Фактично. 3. Я складаю позов. 4. Нехай буде вислухана і інша сторона. 5. Місце печатки. 6. Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): республіка, юстиція, консул.

Варіант 13

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: *lingua Latina*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *manġiro, 1; poseo, 2*.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *humanus, a, um*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Contra spem spero*. 2. *Veni, vidi, vici*. 3. *Is fecit, cui prodest*. 4. *De mortuis aut bene, aut nihil*. 5. *Contra factum non est argumentum*. 6. *In dubio pro reo*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Спадкоємець за законом (= проти заповіту). 2. Приклад вчить. 3. Злий намір. 4. Проти факту немає доказу. 5. Забороняю. 6. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт від fructus, us m – плід, фрукт*): юстиція, вето, емансипація.

Варіант 14

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *res mancipi*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *iudico*, 1; *absolvo*, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *durus*, а, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення : 1.*Testamentum fac!* 2. *Vivere est cogitare*. 3.*Feci, quod potui, faciant meliora potentes*. 4.*Cognosce te ipsum*. 5.*Lex posterior derogat priori*. 6.*Verba Socratis erant: «Scio me nihil scire»*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1.Юридично. 2.Проти факту немає доказу. 3. При сумніві – на користь підсудного. 4. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста). 5.Скласти заповіт. 6. Закон суворий, але закон.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m – плід*, *фрукт*): оратор, аудиторія, вето.

Варіант 15

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *Patria nostra*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *possideo*, 2; *lego*, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *criminālis*, e.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1.*Agricola agrum colit*. 2.*Feci, quod potui*. 3.*Adoptio naturam imitator*. 4. *Dic, duc, fac, fer!* 5. *Capitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima*. 6. *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1.Автобіографія. 2.Вища міра. 3.Наступний закон відмінняє попередній. 4.Дійсний позов. 5.Формула розлучення у римському праві. 6. Закон суворий, але закон.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m – плід*, *фрукт*): конспект, націоналізація, директива.

Варіант 16

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *homo felix*.

2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у майбутньому (першому) часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *absolvo*, 3; *audio*, 4.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *legālis*, e;
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Culpam negant*. 2. *Alea iacta est*. 3. *Scire leges non hoc est verba eārum tenēre, sed vim ac potestātem*. 4. *Testamentum facere potest*. 5. *Ubi lex, ibi poena*. 6. *Proprietas, possessio, detentio*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Фактично. Юридично. 2. При сумніві - на користь підсудного. 3. За і проти. 4. Звинувачую. 5. Три види діяльності юриста. 6. Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – *плід*, *фрукт*): паритет, консенсус, легальний.

Варіант 17

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *res cogrogāles*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: *accuso*, 1; *punio*, 4.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: *sapiens*, *entis*.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. *Dies diem docet*. 2. *A mensa et toro*. 3. *Dicere pro et contra*. 4. *Ave, Caesar (imperātor), moritūri te salūtant!* 5. *Nemo debet bis punīri pro uno delicto*. 6. *Lex posterior derogat priori*. 7. *Dictum-factum*.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Суворий закон, але закон. 2. Юридично. Фактично. 3. Я складаю позов. 4. Нехай буде вислухана і інша сторона. 5. Місце печатки. 6. Автобіографія.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – *плід*, *фрукт*): республіка, юстиція, санкція.

Варіант 18

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідмініайте в однині та множині: *culpa lata*.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідмініайте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: *credo*, 3; *audio*, 4.

3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: liber, egra, egrum.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. Contra spem spero. 2. Veni, vidi, vici. 3. Is fecit, cui prodest. 4. De mortuis aut bene, aut nihil. 5. Contra factum non est argumentum. 6. In dubio pro reo.
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Спадкоємець за законом (= проти заповіту). 2. Приклад вчить. 3. Злий намір. 4. Проти факту немає доказу. 5. Забороняю. 6. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – *плід*, *фрукт*): дисципліна, юстиція, аудиторія.

Варіант 19

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: res mancipi.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у минулому часі недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів: iudico, 1; absolvo, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: durus, a, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення : 1. Testamentum fac! 2. Vivere est cogitare. 3. Feci, quod potui, faciant meliora potentes. 4. Cognosce te ipsum. 5. Lex posterior derogat priori. 6. Verba Socratis erant: «Scio me nihil scire».
5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Юридично. 2. Проти факту немає доказу. 3. При сумніві – на користь підсудного. 4. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста). 5. Скласти заповіт. 6. Закон суворий, але закон.
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us m* – *плід*, *фрукт*): оратор, аудиторія, veto.

Варіант 20

1. Перекладіть подане словосполучення українською мовою та провідміняйте в однині та множині: lingua Latina.
2. Напишіть основні форми поданих дієслів та перекладіть українською мовою; провідміняйте дієслова у теперішньому часі системи інфекта дійсного способу активного та пасивного станів: iudico, 1; absolvo, 3.
3. Утворіть та перекладіть українською мовою ступені порівняння поданих прикметників: humanus, a, um.
4. Перекладіть подані речення українською мовою та зробіть граматичний аналіз першого речення: 1. Contra spem spero. 2. Veni, vidi, vici. 3. Is fecit,

cui prodest. 4. De mortuis aut bene, aut nihil. 5. Contra factum non est argumentum. 6. In dubio pro reo.

5. Перекладіть латинською юридичну фразеологію: 1. Спадкоємець за законом (= проти заповіту). 2. Приклад вчить. 3. Злий намір. 4. Проти факту немає доказу. 5. Забороняю. 6. Давати відповіді, оформляти документи, виступати в суді (три види діяльності юриста).
6. Вкажіть латинські слова, від яких походять подані українські (наприклад: *фрукт* від *fructus*, *us t* – *плід*, *фрукт*): юстиція, курс, дисципліна.

Питання для підготовки до заліку

1. Які періоди виділяють в історії Древнього Риму?
2. У якому році засновано місто Рим?
3. Яка найдавніша пам'ятка римського законодавства?
4. Яких ви знаєте римських юристів та їхні твори?
5. Який внесок Цицерона у римське законодавство?
6. Які є періоди розвитку латинської мови?
7. До якої групи мов належить латинська?
8. Для яких мов латина стала основою?
9. Скільки літер у латинському алфавіті?
10. На який склад ставиться наголос у латинських словах?
11. Від чого залежить читання літери С?
12. Від чого залежить довгота / короткість складу?
13. Яка словникова форма іменника?
14. Які граматичні ознаки має латинський іменник?
15. Які відмінки є у латинській мові?
16. Скільки відмін іменників є у латинській мові? Як визначається відміна?
17. Які граматичні ознаки має латинський прикметник? Як визначається основа прикметника?
18. Як утворюються ступені порівняння прикметників?
19. Які типи займенників є у латинській мові?
20. Які граматичні ознаки має латинське дієслово?
21. Як визначаються основи дієслова?
22. Яка словникова форма дієслова?
23. Як визначаються дієвідміни?
24. Скільки та які часи є у латинській мові?
25. Як утворюються часи системи інфекта?
26. Які ви знаєте українські слова, які походять від латинських?
27. Які є словотворчі моделі у термінології, що походять з латинської мови?
28. Яке значення латинської мови?
29. Якою була роль латинської мови в епоху Відродження?
30. Якою була роль латинської мови в середні віки?
31. Латинська мова та Україна.
32. Який вплив справила латинська мова на слов'янські народи?
33. Яка роль латинської мови у міжнародній науковій та правничій термінології?

GAUDEĀMUS

*(середньовічна студентська пісня, створена латинською мовою у
Гейдельберзькому університеті наприкінці XIV ст.)*

Gaudeāmus igītur
Iuvēnes dum sumus!
Post iucundam iuventūtem
Post molestam senectūtem
Nos habēbit humus.

Поголяймо, юнаки,
Поки в нас є сила.
Мине молодість щаслива,
Мине старість докучлива,
Вкриє нас могила.

Vita nostra brevis est
Brevi finiētur.
Venit mors velocīter
Rapit nos atrocīter
Nemīni parcētur.

Ми не довго живемо,
Швидко вік минає.
Смерть, не гаючись, прилине,
Без розбору всіх поглине –
Смерть жалю не знає.

Vivat academia,
Vivant professōres!
Vivat membrum quodlibet
Vivant membra quaelibet
Semper sint in flore!

Хай живуть нам вузи всі,
Вся наша еліта:
Професори і доценти,
Аспіранти і студенти, –
“Многая їм літа!”

Vivant omnes virgīnes,
Facīles, formōsae!
Vivant et muliēres,
Tenerae, amabīles,

Хай дівчата всі живуть,
Негорді, красиві,
Хай живуть нам молодиці,
Наші любі, ніжнолиці,

Bonae, laboriōsae.
Vivat et republīca,
Et qui illam regit!

Добрі, не лінивi!
Хай живе республіка
Й той, хто управляє;

Vivat nostra civītas,
Maecenātum carītas
Quae nos hie protēgit.

Хай живе наша спільнота
Й благодійників щедрота,
Що про всіх нас дбає.

Pereat tristitia,
Pereant dolōtes.
Pereat diabŏlus,
Quivis antiburschius
Atque irrisōres!

Всякий смуток геть від нас
Песимізму досить;
Всякий біс нехай сконає,
Що студентам не сприяє,
На глум їх підносить.

Переклад М.Білика

ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

А

a, abs (з abl.) від
abdīco, dīxi, dictum 3 = abdīco 1 не схвалювати, не сприяти; юр.комусь відмовляти abeo,
ii, itum, ire відходити, виходити (абітурієнт)
abhorreo, ui, —, 2 не узгоджуватися
ab initiō спочатку
ablēgo 1 відправляти, посилати, надсилати
aboleo, ēvi, itum 2 знищувати, нищити (аболіціонізм)
abolitio, ōnis f відміна (закону, кари)
abrōgo 1 (з dat.) скасовувати, відмінити (закон) (аброгація)
abscondo, condi (condīdi), conditum 3 приховувати
absens, entis відсутній (абсентеїзм)
absentia, ae f відсутність, недолік
absolutorius, a um той, що містить виправдання, виправдувальний (вирок)
absolūtus, a, um завершений, повний, доведений до досконалості; незалежний
(абсолютний)
absolvo, solvi, solūtum 3 відділяти, звільняти, виправдовувати (звинуваченого), доводити
до кінця (абсолют)
absque (з abl.) без, окремо
abstineo, tinui, tentum 2 стримувати, щадити
abstrāho, trāxi, tractum 3 відводити, відтягувати
absūm, afui, abesse бути відсутнім, на відстані (абсентеїзм)
absūmo, sumpsi, sumptum 3 споживати, витратити
absurdus, a, um недоречний, неприємний, безглуздий (абсурд)
abundo 1 розливатися; бути багатим; перевищувати права
abūsus, ūs m споживання, витрачання; зловживання
abūtor, abūsus sum 3 витратити, користуватися, вживати; зловживати
ac = atque i, й, та; а також, і потім, як
Academīa, ae f грец. академія
accēdit додається
accēdo, accessi, accessum 3 (з асс.) наближатися, доходити, підходити, звертатися,
підступатися, бути схожим (акцизм, акцесорний)
accelēro 1 квапитися, поспішати
accendo, ndi, nsum 3 запалювати, розпалювати; загострювати, освітлювати
accessio, ōnis f прихід; прирощення, приріст; додача, прибуття; належність
accessorius, a, um підлеглий, додатковий (акцесорний)
accidentia, ae f випадок, випадковість
accīdit трапляється
accīdo, accīdi, —, 3 падати, траплятися
accīngo, cīnxi, cīnctum 3 підступати, приступати, готувати(ся)
accīpio, accēpi, accēptum 3 одержувати, зносити, рівняти (акцепт)
acclāmo 1 виголошувати, кричати (акламація)
accomōdo 1 пристосовувати (акомодація)
accusatio, ōnis f (< accūso) звинувачення, скарга
accusātor, ōris m юр. обвинувач, викривач, донощик
accuso 1 скаржитися; юр. звинувачувати (акузатив)
acer, acris, acre гострий, запеклий; діяльний
acerbus, a, um жорстокий, суворий; уїдливі
acquīro, quisīvi, quisītum 3 додавати (ся), прибавляти (ся)
acra, ae f акр (= 4 км²)

acta, ōrum n pl. розпорядження, акти; протоколи
 action, ōnis f (< ago) рух; дія, діяльність, позов (акція, реакція)
 activitas, ātis f діяльність
 actīvus, a, um дійовий, діяльний (актив, активний)
 actor, ōris m діючий, виконавець; юр. позивач, автор
 actuarius, i m секретар
 actus, ūs m дія, акт; право прогону худоби
 acūmen, īnis n лезо, вістря; гострота
 ad (з acc.) до, у, перед, біля, для
 addīco, dixi, dictum 3 юр. присуджувати; продавати; доручати
 addo, dīdi, dītum 3 додавати
 addūco, dūxi, ductum 3 приводити, доводити; схилити
 adeō до того, як
 adeo, ii, itum, ire приходить; з'являтися, зазнавати
 adfēro, attūli, allātum, afferre приносити; додавати
 a(d)gnātus, i m агнат, родич по батьківській лінії
 adhibeo, bui, bītum 2 прикладати, вживати, застосовувати
 adhuc досі, донині; все ще
 adicio, iēcī, iectum 3 припускати, приєднувати, набавляти
 adīgo, ēgi, actum 3 приганяти; приводити; примушувати
 adīmo, ēmi, emptum 3 (з dat.) віднімати, стягати (адемпція)
 adimpleo, ēvi, ētum 2 наповнювати; задовольняти, виконувати
 adiudīco 1 присуджувати (ад'юдикація)
 adiungo, nxi, nctum 3 сполучати, приєднувати, додавати, сприяти (ад'юнкт)
 adiutorium, i n допомога, підтримка
 adiūtrix, īcis f помічниця, посібниця
 adiuvo, iuvi, iutum 1 допомагати (ад'ютант)
 adlectio, ōnis f обрання, обирання
 adminicūlum, i n опора; підтримка
 administratio, ōnis f служіння, обслуговування, управління; допомога
 administro 1 служити, управляти, допомагати, виконувати (адміністрація)
 admitto, mīsi, missum 3 допускати, чинити (адмісія)
 admōdum дуже, вельми; звичайно;
 admoneo, monui, monitum 2 (з ace.) нагадувати; наближати; переконувати
 adnōto 1 = annōto відмічати (анотація); юр. вносити до списків засуджених
 adoptio, ōnis f усиновлення
 adprehendo, ndi, nsum 3 зачіплювати, захоплювати (адпрегенсія)
 adquīro, sīvi, sītum 3 включати, додавати, наживати
 adrogatio, ōnis f усиновлення (дорослого)
 a(d)scrībo, psi, ptom 3 вписувати; призначати
 adsēro, serui, sertum 3 юр. стверджувати (адсерція)
 adsiduus, a, um осідлий; діездатний
 adsigno = assigno
 adsuesco, suēvi, suētum 3 звикати; привчатися
 adsum, affui, adesse (з dat.) бути присутнім, допомагати, захищати
 a(d)sto, astīti, astātum 1 стояти поряд
 adulescens, entis m, f юнак, недорослий; дівчина
 adulterium, i n (< alter) перелюб, розпуста; фальсифікування
 advēnio, vēni, ventum 4 приходить, прибувати (авантюра)
 adventus, ūs m прихід, прибуття (адвентист)
 adversarius, i m супротивник, суперник
 adversus (з acc.) проти, всупереч

adversus, a, um протилежний, несприятливий, ворожий
 advocātus, i m захисник, юрист (покликаний до суду) (адвокат)
 advōco 1 юр. запрошувати до суду як повіреного, закликати
 aedes, is f будинок, будівля; храм
 aedificatio, ōnis f будівництво, спорудження
 aedificium, i n будинок, споруда
 aedifico 1 будувати; споруджувати
 aedīlis, is m едил (молодший магістрат)
 aeger, gra, grum хворий, слабкий
 aegrōtus, a, um хворий, розладнаний
 Aemilius Papiniānus Емілій Папініан (юрист)
 aemūlor, ātus sum 1 успадковувати; суперничати, заздрити, змагатися (емуляція)
 aeneus, a um мідний, бронзовий; міцний
 aequitas, ātis f справедливість, рівність перед законом
 aequo 1 рівняти, вирівнювати (адекватний)
 aequor, ōris n рівнина; море
 aequus, a, um рівний, спокійний; справедливий, тотожний (еквівалент)
 aēr, aēris m грец. повітря (аеро-)
 aera, ae f грец. ера
 aerarium, i n ерарій, державна казна; фонд
 aerumnōsus, a um обтяжений бідами, пригнічений
 aes, aeris n мідь, бронза; гроші
 aes aliēnum борги
 aestas, ātis f літо, спека
 aestimatio, ōnis f оцінка майна; ціна
 aestimo 1 оцінювати, думати
 aetas, ātis f життя, вік; літа
 aeternus, a, um вічний
 affectio, ōnis f намір, настрій, почуття
 affecto 1 прагнути, жадати; домагатися, досягати; прикидатися
 affectus, ūs m фізичний стан; пристрасть, настрої, душевний стан (афект)
 affēro, attūli, allātum, afferre приносити; додавати
 afficio, fēcī, fectum 3 піддавати, робити, завдавати
 affirmo 1 стверджувати
 Afrīca, ae f Африка
 agens, entis виразний, дійовий (агент)
 ager, agri m поле, земля (аграрний)
 agger, ěris m насип, вал; дамба; узвиштя
 aggratio, ōnis f помилування
 aggrāvo 1 (< grāvis) обтяжувати
 aggredior, gressus sum, aggrēdi 3 (з асс.) підходити, нападати (агресія)
 agitatio, ōnis f спонука, мотив
 agīto 1 приводити в рух, рухати; спрямовувати (агітувати)
 agmen, ĩnis n рух, натовп
 agnatio, ōnis f (< agnasci) агнація (родичі батька)
 agnosco, pŏvi, pītum 3 визнавати, брати на себе зобов'язання
 agnus, i m ягня
 ago, ēgi, actum 3 робити, діяти, вести судовий процес (акт)
 agricōla, ae m селянин, землероб
 agricultūra, ae f землеробство; рільництво
 aio (< agio) твердити, стверджувати; робити заяву
 album iudīcum список суддів або членів корпорації

albus, a, um білий
 alea, ae f жереб, (гральна) кістка
 Alexander Apronius Александр Апроній
 algeo, alsi, — 2 мерзнути
 alias або, тобто, інакше
 alibi (alius інший + ibi де-небудь) десь в іншому місці, непричетність (алібі)
 aliēno 1 відчужувати (алієнація)
 aliēnus, a, um чужий, невластивий
 alimentum, i m (< alo) харчі; плата за виховання (аліменти)
 aliquando колись, якимось, одного разу
 alīqui, qua, quod якийсь, який-небудь
 alīquis, qua, quid хто-небудь, що-небудь, хтось інший
 alīquot кілька, небагато
 alius, a, um інший (з багатьох), протилежний, чужий
 alius... alius один... другий
 allevatio, ōnis f полегшення, пом'якшення
 allēvo, āvi, ātum 1 (< levis) полегшувати; підтримувати; втішати
 allīgo 1 прив'язувати
 alma mater благодатна матір, тобто Церера (назва університету)
 alma urbs благодатне місто (Константинополь)
 almus, a, um благодійний
 alo, alui, alitum 3 вирощувати; годувати (аліментарний)
 alter, altēra, alterum один з двох, інший, другий (альтернат, альтернатива)
 altus, a, um високий, глибокий; великий
 amārus, a, um гіркий
 ambiguus, a, um (< ambo + ago) сумнівний
 ambio, īvi, itum, ire (< ambo + ire) обходити
 ambitio, ōnis f честолюбність, марнославство
 ambītus, ūs m підкуп виборців
 ambo, ambae, ambo обидва, обидві
 ambulātor, ōris m торговець
 ambūlo 1 прогулюватися, переходити (про речі) (преамбула)
 amens, entis божевільний
 amīca, ae f подруга, кохана
 amicitia, ae f дружба (договір)
 amīcus, i m (< amo) друг, товариш
 amitto, mīsi, missum, ěre 3 втрачати; відпускати
 amo 1 кохати (аматор)
 amor, ōris m кохання (Амур)
 amplus, a, um значний, великий, обширний шановний (ампліація)
 amputatio, ōnis f обрізування
 an чи, або
 anathēma, ae f грец. анафема, прокляття, відлучення (від церкви)
 ancilla, ae f служниця, рабиня
 anīma, ae f дух, душа, життя; вітер (анімізм, реанімація)
 animadversio, ōnis f кара; обезголовлювання
 animadverto, verti, versum 3 (s acc.) звертати увагу, помічати; карати
 anīmal, ālis n тварина, худоба (анімаліст)
 anīmus, i m душа, дух; думка, намір, воля
 annecto, nexui, nexum 3 прив'язувати, приєднувати (анексія)
 annōna, ae f анона; річний врожай, продовольство
 annūllo 1 відмінати (анулювати)

annus, i m рік, вік; строк (анали)
 annuus, a, um річний, щорічний
 ansa, ae f вушко; ручка
 ante (з асс.) перед, попереду, раніше
 antea раніше
 antecēdo, cessi, cessum 3 переважати, мати перевагу
 antēhac досі, перед цим
 antequam (з conict.) раніше ніж
 antestor, testātus sum 1 закликати у свідки
 antinomia, ae f грец. суперечність між обома законами (антиномія)
 antiquitas, ātis f давність
 antīquus, a, um старий, давній (античний, антикварний)
 apis, is f бджола
 apodyterion (ium), i n грец. кімната для роздягання у лазні
 apostolīcus, a, um грец. апостольський, посланий
 apparātus, us m обладнання, прилад (апарат)
 appareo, ui, — 2 з'являтися, бути очевидним
 appeilatio, ōnis f назва, оскарження, звернення до суду (апеляція)
 appello 1 називати, оголошувати (апелювати)
 appēto, petīvi, petītum 3 прагнути, домагатися (апетит)
 appositio, ōnis f додаток, обвинувачення
 apprēcor, ātus sum 1 молити, благодати
 apprōbo 1 схвалювати, погоджуватися (апробувати)
 Aprīlis, is m (< ar̄gīre) квітень
 artus, a, um здатний, придатний
 apud (з асс.) при, біля, близько
 aqua, ae f вода (акваріум, акваторія)
 aquaeductus, ūs m право проведення води (акведук)
 aquaehaustus, ūs m право черпати воду
 aquīla, ae f орел
 Aquilius, i m Аквілій {юрист)
 Aquilia lex Аквіліїв закон
 ara, ae f вівтар, жертovníк
 arātor, ōnis m Орач, селянин
 aratrum, i n плуг
 arbīter, tri m суддя, претор, арбітр (свідок-очевидець)
 arbitrium, i n рішення, воля; суд
 arbītror, ātus sum 1 думати, вирішувати, вважати (арбітраж)
 arbor, ōnis f дерево
 arcus, ūs m лук (арка)
 ardeo, arsi, arsūrus 2 палати, горіти
 arduus, a, um тяжкий, стрімкий, крутий
 arēna f (< harēna) пісок; арена амфітеатру; професія, місце (арена)
 argentarius, i m банкір, лихвар
 argenteus, a, um срібний, грошовий
 argentum, i n грец. срібло; гроші
 argumentum, i n доказ, довід; фактична підстава, висновок
 arguo, ui, ūtum 3 виявляти, стверджувати, з'ясовувати, доводити (аргумент)
 Aristo, ōnis m Арістон (юрист)
 Aristotēles, is m Арістотель (філософ)
 arma, ōrum n рі. зброя; бій; військо (армія)
 armentum, i n велика худоба

aro 1 орати
 arrha, ae f завдаток; застава
 arripio, ripui, reptum 3 схоплювати, красти, звинувачувати
 arrogatio, ōnis f усиновлення (дорослого сина)
 ars, artis f вміння, ремесло, мистецтво; наукова система (артист)
 articūlus, i m суглоб, член; стаття (закону), рішення
 artifex, icis m ремісник, майстер, художник
 artificium, i n ремесло, майстерність
 as, assis m ac (дрібна мідна монета); фунт = 0,327 г
 ascendentes pl. предки, родичі по висхідній лінії
 ascendo, scendi, scensum 3 підніматися
 asīnus, i m осел
 aspectus, ūs t зір; вид, вигляд, поява
 asper, ěra, ěrum важкий, жорстокий, затятий
 aspernor, ātus sum 1 відкидати, відхиляти, нехтувати
 aspicio, spexi, spectrum 3 (з асс.) дивитися, бачити (аспект)
 aspīro 1 дихати (аспірація, аспірант)
 assessor, ōris m (< assideo) помічник, засідатель (асесор)
 assiduus = adsiduus, a, um осілий, постійний, невпинний
 assigno 1 позначати; ставити печатку (асигнація)
 assuesco, suēvi, suētum 3 звикати до чогось
 assūmo, sumpsi, sumptum 3 брати, приймати
 astrum, i n зірка, світило (астронавт)
 at але, проте, аж
 atāvus, i m (< avus) прапрадід, прабатько (атавізм)
 Aternuis, i m Атерній (юрист)
 Aternia lex закон Атерній (про розмір грошових штрафів, 454 р до н. е)
 atque а також; і, до того ж
 atrox, ōcis жахливий, жорстокий; тяжкий
 attentus, a, m старанний, уважний; економний
 attēro, trīvi, trītum 3 терти, знищувати
 auctio, ōnis f (< augeo) аукціон, продаж
 auctor, ōris m засновник, творець; опікун, позивач, свідок (автор)
 auctoritas, ātis f гарант, повага, повноваження; відповідальність; авторитет, сила
 audacia, ae f сміливість, відвага; нахабство
 audax, ācis відважний, сміливий; нахабний
 audeo, ausus sum 2 бути сміливим, бути відважним
 audientia, ae f слухання; судовий розгляд
 audio 4 слухати, чути (аудієнція)
 auditorium, i n аудиторія, зал для судових засідань, школа
 aufĕro, abstūli, ablātum, aufeĕre відносити, забирати, викрадати, віднімати; тримати
 augeo, auxi, auctum 2 збільшувати; сприяти (аукціон)
 augur, ūris m авгур, птахопровісник; жрець (інаугурація)
 Augustus, i m серпень; Октавіан Август (імператор); (август, августійший)
 aureus, a, um золотий, золотавий (ауреус)
 auris, is f вухо, слухач
 aurītus, a, um що має вуха, що уважно слухає; pl. свідок
 aurum, i n золото (Аврора, ауреус)
 ausculto 1 вислуховувати
 aut або
 autem але, навпаки, же, а; ж
 authenticum, i n грец. оригінал (аутентичний)

autumnus, i m осінь
auxilium, i n (< augēre) допомога
avaritia, ae f жадібність, жадоба
avārus, a, um жадібний, скупий, користолобний
avello, velli, vulsum 3 позбавляти, відривати, розлучати (авульсія)
aveo, —, —, ēre 2 бути здоровим
avia, ae f бабка
avidus, a, um зажерливий
avis, is f птах, віщий птах; передвістя (авіація, авгур)
avisatio, ōnis f попередження, повідомлення, оповіщення, сповіщення
avus, i m дід, прадід

В

baiulo, —, — 1 носити (тягар)
ballo, —, — 1 грец. танцювати; кидати (балістика, баліста)
barba, ae f борода
barbārus, i m грец. іноземець, варвар
basilīca, ae f грец. базиліка
basis, is f грец. основа (базис)
Bavaria, ae f Баварія
beātus, a, um багатий, щасливий; блаженний
bellicōsus, a, um войовничий
belligerandus, us m ведення війни
bello, āvi, ātum, āre 1 воювати
bellum, i n війна, боротьба; військо (Белона)
Bendārae, ārum f pl. Бендери (місто)
bene добре, порядно; вчасно
beneficium, i n добродійність, прихильність, привілей (бенефіс)
benevōle прихильно, доброзичливо
benevolentia, ae f доброзичливість, прихильність
benevōlus, a, um прихильний, ласкавий, доброзичливий
benignus, a, um доброзичливий, милий
bestia, ae f тварина, звір (бестіарій)
bibliotheca, ae f грец. бібліотека
biennis, e дворічний
biennium, i n дворіччя
bini, ae, a по два (білінгва)
bis двічі (біс)
Bohdānus, i m (Budhānus) Богдан (гетьман)
bona, orum n pl. майно, маєток
bonum, i я добро, благо
bonus, a, um добрий, гарний; справедливий, чесний
bos, bovis m, f віл, корова
Brehmae Бремен (місто)
brevis, e короткий, тісний (абревіатура)
brevitas, ātis f стислість
breviter коротко, стисло; швидко
Brutus, i m Брут (перший консул Риму)
bulla, ae f булла, амулет
bustum, i n могила, місце для поховання; похорон

С

С = centum сто
 cadāver, ěris n труп
 cado, cecīdi, casum, cadĕre 3 падати, занепадати, траплятися; гинути (казус, казуїстика)
 caecus, a, um сліпий, незрячий; неосвічений
 caedes, is f вбивство, загибель
 caedo, cecīdi, caesum, 3 бити, різати, сікти, убивати (геноцид, цезура)
 Caesar, āris m Цезар (ім'я, титул)
 Caius = Gaius Гай (ім'я)
 calamitas, ātis f нещастя, лихо; шкода
 calcei forma шевська колодка
 calceus, i m черевик, чобіт
 calculatio, ōnis f рахунок (калькулятор)
 Calendae = Kalendae
 Calpurnius, i m Кальпурній (юрист)
 Calpurnia lex закон Кальпурнія (149 р. до н. е.)
 calumnarius, i m наклепник
 calumnia, ae f наклеп
 calx, cis f вапно; п'ята
 camĕra, ae f грц. склепіння; кімната; юр. кабінет (слідчого)
 campiductor, ōris m керівник, польський гетьман
 cancellarius, i m писар (канцелярія, канцлер)
 candidātus, i m кандидат, претендент на посаду
 candidus, a, um білосніжний; чистий, чесний
 Candīdus, i m Кандід (ім'я)
 canis, is t, f собака, сузір'я Пса (канікули)
 cano, cecīni, cantum 3 співати, грати, провіщати (кантор)
 canon, ōnis m грец. правило, норма (канон)
 cario, cĕpi, cartum 3 брати, здобувати; захоплювати
 cario, ōnis f стягнення боргів
 capitālis, e головний; пов'язаний з небезпекою для життя; юр. кримінальний
 capitecensi m pl. капітецензи (неімущі)
 capitis deminutio обмеження прав, правоздатності
 captivus, a, um полонений; захоплений
 capto, āvi, ātum 1 хапати, ловити
 caput, capitis n голова, столиця; розділ, глава, життя, людина; юр. правоздатність; капітал (капітул)
 cārcer, ěris m в'язниця, тюрма (карцер)
 Carelia, ae f Карелія
 cāreo, ui, —, ěre 2 (з abl.) бути позбавленим; втрачати
 Carōlus, i m Карл Великий (шведський король)
 carpo, psi, ptum, ěre 3 рвати; збирати; витягати
 Carthāgo, ĩnis f Карфаген (місто)
 Carthesius, i m Декарт (філософ)
 carus, a, um дорогий
 Cassius, i m Кассій (ім'я)
 casso, āvi, ātum 1 анулювати, відміняти (рішення, закон) (касація)
 Cassubia f Кашубія
 fastellum, i n укріплення, фортеця, замок (костьол)
 castigatio, ōnis f очищення, покарання; виправлення
 castigo, āvi, ātum 1 ганьбити, осуджувати, карати; бичування, шмагання
 castra, ōrum n pl. табір

casius, a, um морально чистий, непорочний, благочестивий, вірний (каста)
 casū випадково
 casus, ūs m падіння, помилка; випадок; юр. випадкова дія (казус)
 Catilīna, ae m Катіліна (родинне ім'я)
 Cato, ōnis m Катон (письменник)
 caupo, ōnis m корчмар, шинкар
 causa, ae f причина; справа; привід, наслідок, вирок, зміст; судова справа, процес (каузальний)
 cautio, ōnis f обережність, заорука; юр. гарантія, розписка
 cautus, a, um обережний (каутелярпий)
 caveo, cavi, cautum 2 піклуватися, сістерігатися, бути обережним
 cedo, cessi, cessum 3 йти, поступатися, підкорятися, віддалятися
 celēber, bris, bre відомий, знаменитий
 celer, ěris, ěre швидкий
 celerīter швидко
 celo, āvi, ātum, āre 1 приховувати, затаювати
 celsitūdo, ĩnis f величність
 celsus, a, um високий, найвищий (титул)
 Celsus, i m Цельс (юрист)
 cena, ae f обід
 senseo, sensui, sensum, ěre 2 оцінювати, визначати, вважати (ценз, цензура)
 censor, ōris m цензор (= магістрат)
 sensuālis, e цензовий; земельний
 census, ūs m ценз, оцінка майна; борговий список, перепис населення, прибуток, податок
 centenarius, i m сотник (центенарій)
 centum сто (процент)
 centumviri, ōrum m pl. центумвіри (колегія суддів із 105 чоловік)
 centuria, ae f сотня, центурія (військова одиниця)
 centuriātus, a, um центуріатний
 cerno, crevi, cretum 3 вирішувати, пізнавати; бачити
 certifico, āvi, ātum, āre 1 (< certus + facio) підтверджувати (сертифікат)
 certus, a, um певний, справжній, визначений
 cervix, ĩcis f потилиця, шия
 cessatio, ōnis f бездіяльність
 cessio, ōnis f поступка (права) (цесія)
 cetēri, ae інші, останні
 cetērum але, проте
 cetērus, a, um інший, решта
 Chaldaeus, i m халдей (маг)
 charta, ae f грец, папір, лист, книга (хартія)
 Chia, ae f = Chius Хіос (острів)
 chiliarchus, i m грец. сотник (хіліарх)
 Chilon, ōnis m Хілон (грецький мудрець)
 chirographum, i n грец. боргова розписка (хірограф)
 Chmieiniecus (= Chimilitzki = Chmielniski) Хмельницький
 Christiānus, i m християнин
 Christus, i t грец. Христос (Ісус)
 Chrysogōnus, i m Хрисогон (ім'я)
 cibaria, ōrum n pl. продовольство
 cibus, i m їжа, харчі
 CIC = Corpus iuris civīlis Звід цивільного права
 Cicĕro, ōnis m Ціцерон (промовець)

cingo, cinxī, cinctum 3 увінчувати, прикрашати
 circā навколо, біля, близько
 circā (з асс.) біля, поблизу, під час
 circenses, ium m, pl, циркові видовища
 circiter приблизно
 circūlus, i m коло, кільце
 circum навколо
 circumvenio, vēni, ventum 4 обходити, обманювати, оточувати
 circumverto, verti, versum 3 обертати, вертати; обманювати
 circus, i m коло; цирк
 cito, āvi, ātum, āre 1 приводити в рух, викликати свідків, цитувати (цитаційні закони)
 citō швидко
 citus, a, um швидкий
 civīlis, e громадянський, державний (цивільний, цивілізація)
 civīlīter з точки зору громадян; по-громадянськи
 cīvis, is m, f громадянин, -нка
 civitas, ātis f право громадянства, община, держава
 clam потай, таємно
 clamo, āvi, ātum, āre 1 кричати (прокламація, екскламація, акламація, реклама)
 clamor, ōris m крик; лемент, волення
 clarus, a, um славний, ясний, знаменитий (декларація)
 classicus, a, um зразковий; морський (класичний)
 classis, is f розряд, флот (клас)
 claudo, cfausi, clausum 3 закривати, замикати (клаузула)
 clavus, i m цвях
 clemens, entis поблажливий, вибачливий, милостивий
 clementia, ae f поблажливість, м'якість
 clericus, i m грец. клірик, священнослужитель (клерикальний)
 cliens, entis m клієнт; васал, підданий
 Clīvia, ae f Клівія
 clivus, i m схил, пагорб
 cloāca, ae f (канал критий)
 coarto, āvi, ātum 1 утискувати, скорочувати; змушувати
 coctum, i n харчі, вариво
 codex, īcis m стовбур, книга (кодекс)
 codicillus, i m кодиціл (додаток до заповіту)
 codificatio, ōnis f кодифікація
 coemptio, ōnis f обряд купівлі, фіктивний шлюб; юр. коемпція
 coeō, coīi, coītum, coīre сходитися, збігатися; погоджуватися
 coepio, coepi, coeptum, coepisse починати
 coerceo, cui, cītum, ēre 2 стримувати; карати
 cogitatio, ōnis f думка, судження, намір
 cogito, āvi, ātum, āre 1 думати, мислити, міркувати, гадати
 cognatio, ōnis f спорідненість, рід (когнація)
 cognātus, i m когнат (близький родич)
 cogo, coēgi, coactum, cogēre 3 (cum + ago) примушувати, вимагати; з'єднуватися
 cognitio, ōnis f пізнання, судочинство; вивчення, уява, поняття, наслідок, потяг (когніція)
 cognōmen, īnis родинне ім'я, прізвисько; ім'я
 cognosco, nōvi, nītum 3 пізнавати, помічати (інкогніто)
 cohēres, ēdis m, f співспадкоємець
 cohors, cohortis f когорта

coilaudō, āvi, ātum 1 хвалити, схвалювати
 collēga, ae m спільно обраний, товариш за професією (колега)
 collegium, i n. товариство, корпорація (колегія)
 collīgo, lēgi, lēctum 3 збирати; робити висновки
 collisio, ōnis f зіткнення (колізія)
 collōco āvi, ātum, āre 1 класти, розміщувати
 colloquium, i n бесіда; розмова, переговори (колоквіум)
 collum, i n шия
 colo, colui, cultum 3 обробляти землю; мешкати; шанувати богів (колонія, культура, культ)
 colonellus, i m полковник
 colōnus, i m поселенець, орендар (колон)
 comes, itis m, f супутник, товариш; pl. кортеж
 comītas, ātis f ввічливість, чемність
 comitia, ōrum n pl. народні збори (коміцій)
 commemorō, āvi, ātum 1 згадувати (меморіал)
 commniendatio, ōnis f доручення; рекомендація, заступництво
 commentarium, i n нотатки, мемуари, нариси (коментар)
 commercium, i n торгівля, товарообіг (комерція)
 commissarius i m старшина
 commissio, ōnis f зв'язок, доручення (комісія)
 committo, mīsi, missum 3 розв'язувати, здійснювати; доручати, надавати, довіряти
 commodātum, i n позика, позичка; юр. договір кредиту
 cominoditas, ātis f вибачливість, люб'язність, поступливість
 commōdum, i n користь, вигода (акомодація)
 commōdus, a, um зручний, вигідний (комод)
 commoveo, mōvi, mōtum 2 приводити в рух, зворушувати, збуджувати
 communicātivus, a, um спільний
 communicātor, ōris m співучасник, спільник
 communicatio, iōnis, itum 4 міняти, обмінювати (комунікація)
 commūnis, e загальний, спільний (комунальний)
 commūto, āvi, ātum 1 міняти
 comparō, āvi, ātum 1 здобувати, добувати, порівнювати (компаративний)
 compassus, ūs m сподвижник
 compello, pūli, pulsum 3 гнати, заганяти, зганяти; примушувати, схилити
 compendium, i n збереження, заощадження; скорочений підручник
 compensatio, ōnis f відшкодування, компенсування; винагорода (компенсація)
 comperio, pēri, pertum 4 довідуватися, дізнаватися
 comperō, tēvi, itum 3 вимагати, домагатися, добиватися (компетенція)
 complitālis, e встановлений на перехресті, на роздоріжжі
 compleo, plēvi, plētum, plēre 2 завершувати, наповнювати, виконувати
 compono, posui, positum 3 складати, припиняти, закінчувати, створювати, сплачувати (компонент)
 comprehendo, ndi, nsum 3 пов'язувати, поєднувати; захопити, викладати; розуміти
 compromissum, i n компроміс
 conātus, ūs m (< conor) спроба, замах; намагання
 concēdo, cessi, cessum 3 погоджуватися, дозволяти, поступатися, кидати, залишати, підкорятися (концесія)
 concerno, —, —, cernere 3 змішувати (разом), відрізнати (концерн)
 concipio, cēpi, ceptum 3 збирати, приймати (концепція)
 concomitans, antis супровідний
 concordia, ae f згода (конкордат)

concurro, curri, cursum 3 збігатися з усіх боків; стікатися, сходитися; прагнути (конкуренція)
 concursus, ūs m збори (конкурс)
 condemnatio, ōnis f кінцева частина процесуальної формули; обвинувальний вирок (кондемнація)
 condemno, āvi, ātum 1 присуджувати, звинувачувати, виносити вирок
 condico, dīxi, dictum 3 юр, вимагати за обов'язковим позовом
 condictio, ōnis f обов'язковий позов (кондикція)
 condo, condīdī, condītum 3 засновувати, будувати
 condominium, i n спільна власність (кондоміній)
 condūco, dūxi, ductum 3 збирати, зводити; найматися (кондуктор)
 confarreatio, ōnis f конфареація (форма шлюбу патріціїв)
 confessio, ōnis f визнання, згода, віра (конфесія)
 confessus, a, um той, що визнав провину (конфесіональний)
 conficīo, fēcī, fectum 3 робити, виробляти, виконувати (конфекція)
 confidentia, ae f довір'я
 confīdo, confīsus sum 3 вірити, бути певним, сподіватися (конфіденційний)
 confirmo, āvi, ātum 1 зміцнювати, підтверджувати (конфірмація)
 confiteor, confessus sum 2 зізнаватися, не приховувати
 conflīgo, flīxi, flictum 3 зіштовхуватися; боротися (конфлікт)
 confoederātus, a, um союзний (конфедерація)
 congredior, gressus sum 3 сходитися (конгрес)
 coniectūra, ae f пропозиція, тлумачення (кон'єктура)
 coniungo, iunxi, iunctum 3 з'єднувати (кон'юнктура; кон'юнктив)
 coniūnx, coniugis m, f чоловік, дружина
 coniuratio, ōnis f змова
 coniuro, āvi, ātum 1 присягати, вчиняти змову
 conqueror, conquestus sum 2 скаржитися, нарікати
 conscientia, ae f свідомість; згода, совість
 conscribo, scripsi, scriptum 3 записувати; набирати
 consensus, ūs m згода, одностайність (консенсус)
 consentio, sēnsi, sēnsu 4 погоджуватися
 consequor, secūtus sum 3 слідувати
 conservo, āvi, ātum 1 дотримувати (консервативний)
 consilium, i n нарада, рада; план, намір (консиліум)
 consisto, sītī, —, ēre 3 існувати (консистенція)
 consors, consortis m, f співучасник
 consortium, i n співучасть, спільність (консорціум)
 conspiratio, ōnis f згода, договір (конспірація)
 constans, antis твердий, стійкий, постійний
 constantia, ae f постійність, сталість (констанція)
 Constantinopolīcus, a, um Константинопольський
 constat відомо
 constituo, ui, ūtum, ēre 3 ухвалювати, постановляти; будувати; вирішувати
 constitutio, ōnis f устрій, указ (конституція)
 constitūtum, i n постанова, ухвала
 consto, constīti (constatūrus) 1 стояти твердо, лишатися незмінним, складатися (констатація)
 constrictus, a, um обмежений
 consuetūdo, īnis f звичка, звичай
 consul, consūlis m консул
 consulāris, e консульський

consulātus, ūs m консульство
 consulto, āvi, ātum 1 радитись, міркувати, обговорювати (консультація)
 consultum, i n постанова; рішення
 consultus, i m законодавець
 consummo, āvi, ātum 1 завершувати, закінчувати
 consūmo, sumpsī, sumptum 3 витратити, використовувати
 contēgo, tēxi, tectum 3 покривати; захищати, зберігати
 contendo, tendi, tentum 3 прагнути, домагатися; боротися
 contentus, a, um задоволений
 contestatio, ōnis f свідчення, заява; юр. виклик свідків до суду
 contestor, ātus sum 1 запрошувати в свідки, благати (контестація)
 contēxo, texui, textum 3 сплітати; з'єднувати
 contextus, ūs m з'єднання, зміст (контекст)
 contineo, tīnuī, tentum, ēre 2 містити (в собі) (континент)
 contingo, tīgi, tactum 3 доторкатися, стосуватися (контакт, контингент)
 continuus, a, um безперервний, постійний
 contio, ōnis f збори
 contra (з асс.) проти (контр-)
 contractus, ūs m угода, договір (контракт, контрактний)
 contradīco, dīxi, dictum 3 суперечити, заперечувати
 contrahens, entis (con + traho) сторона, яка домовляється; рл. договірні сторони (контрагенти)
 contrāho, trāxi, tractum 3 скріплювати, стягувати, здійснювати; укласти угоду
 contrarius, a, um протилежний, зустрічний; заперечний
 contrectatio, ōnis f розтрата, розкрадання
 contributio, ōnis f внесок; збір, платіж (контрибуція)
 controversia, ae f суперечка, спір (контроверсія)
 contumacia, ae f затятість, непокора; неявка в суд
 contūmax, ācis впертий, непокірний
 contumelia, ae f образа, наруга
 conubium, i n шлюб, право укладення шлюбу
 convenio, vēni, ventum 4 сходитися, збиратися; бути згодним; юр. подавати позов
 convenio, ōnis f = conventum, i n договір, угода (конвенція)
 conventus, ūs m збори, засідання (конвент)
 convīcium, i n лайка, крик; образа
 convictus, ūs m спільна перемога; юр. доказ
 convōco, vocāvi, vocatum 1 скликати, збирати
 coopto, āvi, ātum 1 обирати додатково, поповнювати (кооптація)
 seria, ae f чисельність, достаток, багатство, велика кількість (копія)
 coquo, coxi, coctum 3 варити, пекти, готувати (кок)
 cor, cordis n серце, душа (рекорд)
 coram (з abl.) у присутності когось, перед кимось
 Cornēlius, i m Корнелій (ім'я)
 Cornelia lex закон Корнелія
 cornū, ūs n ріг; фланг
 corōna, ae f ерець. вінок (корона)
 corōno, āvi, ātum, āre 1 увінчувати (коронація)
 corporāilis, e тілесний; речовий
 corpus, ōris n тіло; сутність, ріст, ціле; маса (корпус, корпорація)
 corrīgo, rēxi, rectum, ēre 3 випрямляти, виправляти (корекція)
 corroborātus, a, um зміцнений
 corrumpo, rūpi, ruptum 3 шкодити; псувати, спотворювати, збавляти

corruptio, ōnis f псування; обман, підкуп (корупція)
 Cos, Coi f грец. Кос (острів)
 cosaticus, a, um козацький
 cotidiānus, a, um щоденний; звичайний
 cotīdiē щоденно
 credibīlis, e ймовірний
 creditor, ōris m позикодавець (кредитор)
 creditum, i n борг, позичка (кредит)
 credo, didi, ditum 3 вірити, довіряти, доручати, позичати; вважати (акредитив)
 credūlus, a, um довірливий
 cremo, cremāvi, cremātum 1 палити (кремація)
 creo, creāvi, creātum 1 обирати; творити, створювати (креатура)
 crepītus, ūs m шум, цокіт
 cresco, crevi, cretum 3 рости, виростати, зростати
 crimen, criminis n звинувачення, злочин, провина (кримінальний, дискримінація)
 criminālis, e карний, кримінальний
 criminalīter у кримінальному порядку
 criminōsus, a um обвинувальний
 Croesus, i m Крез (цар Лідії)
 cruciātus, ūs m муки, катування, тортури; страта
 crudēlis, e жорстокий
 crudelītas, ātis f жорстокість
 crumīna, ae = crumēna, ae f гроші готівкою
 crux, crucis f хрест
 cubītus, ūs m співжиття
 cibo, cubui, cubītum 1 лежати (конкубінат)
 cuilibet будь-кому
 cuius (gen. від qui) чий
 culpa, ae f провина, вина
 culpabīlis, e той, хто заслуговує на осуд
 culpro, āvi, ātum 1 звинувачувати
 cultūra, ae f (< colo) обробіток землі, вирощування; виховання (культура)
 cultus, ūs m виховання, турбота; спосіб життя; одяг, шанування (культ)
 cum (з abl.) з, разом з, коли, тому що, бо
 cum = quum con. хоч, оскільки
 cuncti, ae, a pl. усі разом
 cupidus, a um пристрасний, той, що жадає
 cupio, īvi, ītum 3 прагнути, жадати, пристрасно бажати (Купідон)
 cur чому
 cura, ae f (< curo) турбота, піклування (синекура, акуратний)
 curia, ae f (co + viri) курія; сенат; право (куріал)
 curo, āvi, ātum 1 піклуватися, турбуватися, лікувати (куратор, прокурор, прокуратор, курорт)
 currīculum, i n (< curro) шлях
 curro, cucurri, cursum 3 бігти, поспішати, текти, потрапляти (курсувати)
 currus, ūs m колісниця
 cursus, ūs m біг, шлях, течія, напрямок, рух (курс, курсив)
 curūlis, e курульний, посадовий
 curūlis, is m курульний едил; pl. курульні посади і особи
 custodia, ae f охорона, арешт
 custodio, īvi, ītum 4 стерегти, охороняти, захищати
 custos, ōdis m сторож, вартовий

custūma, ae f арх. звичай
cutis, is f шкіра, кожа
Czyhirīnus, i m (= Czyhyrynus = Czehirin) Чигирин {місто}

D

D п'ятсот

damno, āvi, ātum 1 засуджувати
damnōsus, a, um шкідливий
damnum, i n збиток, шкода
Danuīlus, i m Даниїл (Ім'я)
datio, ōnis f дарування, надання
de (з abl.) про; з, від
debeo, ui, ĩtum 2 бути боржником, бути зобов'язаним
debĭtor, ōris m боржник (дебітор)
debĭtum, i n повинність, борг (дебет)
decem десять
December, bris m грудень (декабрист)
decemvir, i m децемвір
decerno, crēvi, crētum 3 вирішувати, присуджувати; визначати
decens, ntis пристойний, порядний; старанний
declaratio, ōnis f об'ява (декларація)
decrētum, i n рішення (декрет)
decurio, ōnis m декуріон; сенатор; радник
decurro, gŕi, rsum, ěre 3 направляти, збігати
dediticius, a, um (< dedo) підкорений, підданий
deditio, ōnis f капітуляція; видача, передача
dedūco, xi, ctum 3 виводити, відраховувати, супроводжувати, відлічувати
defectio, ōnis f зникнення, зменшення
defendo, ndi, nsum 3 відбивати, захищати (дефензива)
defensio, ōnis f захист, оборона
defensor, ōris m захисник, оборонець
defĭcio, fĕci, fectum 3 втрачати, занепадати; бракувати, не вистачати; помирати (дефект)
defĭnio, ĩvi, ĩtum 4 визначати, обмежувати
definitio, ōnis f визначення, обмеження (дефініція)
deformo, āvi, ātum 1 спотворювати, паплюжити, ганьбити (деформація)
defunctus, a, um померлий, мертвий
deiicio, deiĕci, deiectum 3 повалити, рознести, зруйнувати
deinde потім, згодом, нарешті
delectamentum, i n насолода
delecto, āvi, ātum 3 приваблювати, втішати, задовольняти, радувати
deleo, ēvi, ētum 2 знищувати, руйнувати
delibĕro, āvi, ātum f зважувати, обмірковувати, міркувати
delictum, i n провина, правопорушення (делікт)
delĭgo, lĕgi, lectum 3 обирати, вибирати (делегат)
delinquo, lĭqui, lictum 3 неставати, не вистачати; помилятися, завинити (делінквент)
demens, entis безумний
deminuo, ui, ūtum 3 зменшувати, віднімати
deminutio, ōnis f обмеження (прав)
demonstratio, ōnis f показ, доказ (демонстрація)
demonstro, āvi, ātum 1 доводити, викладати, показувати (демонструвати)
demum тільки, лише; справді, далі
denarius, i m денарій (грошова одиниця) = 10 асів (денар)

denēgo, āvi, ātum 1 відмовляти, заперечувати
denīque нарешті; взагалі, тільки, лише
denuntiatio, ōnis f об'ява, заява, свідчення
denuntio, āvi, ātum, āre 1 сповіщати, робити об'яву, оголошувати
derpalmo 1 бити долонею
depello, pūli, pulsum 3 скидати, зіштовхувати, проганяти
dependentia, ae f покарання; відплата
dependo, ndi, nsum 3 відважити; платити
depōno, posui, positum, ēre 3 відкладати, відмовлятися (депозит)
depositum, i n відкладання (депозит)
deprecor, deprecātus sum 1 вимолювати, випрошувати
deprehendo, ndi, nsum 3 хапати, захопити
depressio, ōnis f пригніченість (депресія)
derōgo, āvi, ātum 1 (з dat.) відміняти, позбавляти; обмежувати
descendentes, ium m pl. родичі по низхідній лінії, нащадки
descendo, ndi, nsum, ēre 3 сходити, спускатися; вступати
describo, scripsi, scriptum 3 описувати; розподіляти
descriptio, ōnis f опис; розподіл
desiderium, i n побажання, прагнення; втрата
desidēro, āvi, ātum 1 вимагати, бажати, передбачати, прагнути
designo, āvi, ātum 1 визначати, намічати
desīno, sīvi, sītum 3 переставати, закінчувати
desipio, pui, — 3 божеволіти; чинити безрозсудно
desisto, stīti, stītum 3 відступати, припиняти, відмовлятися від звинувачення
despēro, āvi, ātum 1 впадати у відчай, втрачати надію
despicio, spēxi, spectum 3 нехтувати, дивитися з презирством
destinatio, ōnis f призначення, рішення
destīno, āvi, ātum i призначати, стверджувати
destruo, struxi, structum 3 руйнувати; шкодити, псувати
desum, defui, deesse (з dat.) бракувати, не вистачати
detentio, ōnis f тримання, володіння (детенція)
detrimentum, i n збиток, втрата, програш
deus i m бог (деїзм)
devenio, vēni, ventum 4 приходити, звертатися
devius, a, urn віддалений, далекий; непрохідний
dexter, tra, trum правий
diabōlus, i m грец. диявол
dico, dixi, dictum 3 говорити, казати; мовити, називати
dictātor, ōris m диктатор (вища посада в Римі за надзвичайних обставин)
dictatūra, ae f диктатура; звання диктатора
dicfo, āvi, ātum, āre 1 говорити; диктувати
dictor, ōris m автор цивільного права
dies, ēi m день; f строк, термін
differentia, ae f відмінність (диференція)
diffēro, distūli, dilātum, differre розносити, різнитися, відрізнятися (диференціація, ділячік)
difficilis, e тяжкий, важкий; суворий
difficultas, ātis f труднощі, перешкода
digēro, digessi, digestum 3 розносити, розміщувати, розділяти (Дігести)
Digesfa, ōrum n pl. «Дігести» (збірка висловлювань римських юристів)
dignitas, ātis f гідність, велич, повага
dignor, dignātus sum 1 удостоювати, вважати гідним
dignus, a, um гідний поваги; достойний

diligenter ретельно, старанно; сумлінно
 diligentia, ae f ретельність, старанність
 dilīgo, dilēxi, dilectum 3 поважати, любити
 directus, a, um прямий (директива)
 dirīgo, rēxi, rectum 3 спрямовувати, направлятися; кидати, пускати, метати (директор)
 discēdo, cessi, cessum 3 (з abl.) відходити, відступати; ухилятися
 disciplīna, ae f (< disco) наука, навчання, освіта; виховання (дисципліна)
 disco, didīci, — 3 вчитися, навчатися; довідуватися
 disertus, a, um красномовний
 dispartio, īvi, ītum 4 розподіляти, розмішувати
 dispicio, spēxi, spectum 3 розглядати, розуміти
 dispōno, posui, positum 3 розташовувати, розпорядитися
 disputo, āvi, ātum, āre 1 сперечатися, хвалитися (диспут)
 dissentio, sensi, sensum 4 не узгоджуватися, розходитися в поглядах, суперечити, жити в
 незгоді, оголошувати порушником
 dissimulatio, ōnis f приховування, затаювання
 dissōnus, a, um незгодний, різний; ворожий
 distrāho, trāxi, tractum 3 розтягати, відривати; відбирати, розпродувати
 ditio, ōnis f збагачення; влада, володіння
 dito, āvi, ātum, āre 1 збагачувати
 diū довго; давно
 diuturnus, a, um довготривалий
 diversus, a, um протилежний; різний
 dives, divītis багатий
 divīdo, visi, vīsum, ēre 3 розділяти; роз'єднувати
 divīnus, a, um божественний, небесний
 dīvisio, ōnis f відмінність; розподіл; юр. продовольство (дивізія)
 divus, a, um божественний, блаженний
 do, dedi, datum, dare 1 давати, дарувати; видавати, платити (дата, донор)
 doceo, cui, ctum, ēre 2 учити, навчати (доктор)
 doctor, ōris m учитель (доктор права, наук)
 doctrīna, ae f вчення, наука, знання (доктрина)
 dolor, ōris m біль, страждання; смуток
 dolus, i m хитрість, хитрощі, обман, лукавство, підступ
 domesticus, a, um домашній, родинний; вітчизняний
 domicilium, i n житло, дім
 domīna, ae f господиня, пані
 dominium, i n володіння, власність, право власності
 domīno, āvi, ātum, āre 1 господарювати (домінувати)
 domīnus, a, um панський, хазяйський; господній, божий
 domīnus, i m хазяїн, володар, пан; бог, господь (домінувати)
 domus, us f дім
 donatio, ōnis f подарунок, дарування
 donec доки, аж доки
 donum, i n подарунок (донатива)
 dormio, īvi, ītum, īre 4 спати, бути безтурботним
 dos, dotis f придане, посаг
 dubitatio, ōnis f сумнів
 dubīto, āvi, ātum, āre 1 сумніватися
 dubium, ii n сумнів; небезпека
 dubius, a, um сумнівний, небезпечний
 ducālis, e гетьманський

ducenti, ae, a двісті
 duco, xi, ctum, ěre 3 вести, переводити; вважати, гадати; витратити
 ductor, ōris m = duco командир, полководець
 dulcis, e солодкий, приємний
 dum доки, бо, аби
 duo, duae, duo два
 duodēcim дванадцять
 duplex, ĩcis подвійний (дублікат)
 dupli = in duplum у подвійному розмірі
 duplicātus, a, um здвоєний, подвійний (дублікат)
 duplus, a, um подвійний
 durus, a, um твердий, суворий, тяжкий; грубий, простий
 duumvir, viri m дуумвір (член судової комісії з двох)
 dux, ducis m провідник, вождь; голова

Е

e (ex) (z abl.) з, із
 ea там, тому
 esse так ось
 ecclēsia, ae f грец. церква (еклезіаст)
 edax, ācis їдкий
 edīco, dīxi, dictum 3 робити розпорядження
 edictum.i n едикт, розпорядження (претора або іншого магістрату)
 editio, ōnis f видання
 edo, ēdi, ēsum 3 їсти
 edo, edīdi, edītum 3 видавати
 ēdūco, āvi, ātum, āre 1 виховувати
 edūco, dūxi, ductum 3 виводити, виходити
 effectus, ūs m наслідок
 effīcax, ācis діяльний, успішний
 efiicio, fēcī, fectum 3 робити, створювати (ефективний)
 effrenātus, a, um невгамовний
 egēnus, a, um (< egeo) нужденний, бідний
 egeo, egui, — 2 потребувати; прагнути, робити, намагатися
 ego я
 electio, ōnis f ретельний відбір, вибір, обрання (елекція)
 electorālis, e вибраний
 ēligo, elēgi, electum 1 вибирати, обирати
 eloquentia, ae f (< elōquor) красномовність (елоквенція)
 emancipatio, ōnis f звільнення сина з-під влади батька (еманципація)
 emendo, āvi, ātum, āre 1 виправляти
 emergo, mersi, mersum, ěre 3 виявляти, виникати
 emineo, ui, — 2 видаватися, виділятися, виявлятися, відрізнятися
 emitto, mīsi, missum 3 відпускати (емісія)
 emo, emi, emptum, eměre 3 купувати, придбати
 emphyteusis, is f грец. спадкоємна оренда (емфітевзіс)
 emptio, ōnis f купівля
 emptor, ōris m покупець
 enim бо, тому що; справді, насправді
 eo, ii, ĩtum, ire йти
 eō туди
 eōdem туди ж

epistōla, ae f грец. послання, лист
 epūlae, ārum f pl. страви, бенкет
 eques, ītis m вершник
 equester, tris, tre кінний
 equus, ī m кінь
 ergā (з acc.) біля, навпроти; стосовно, щодо
 ergō отже, і тому
 eripio, rīpui, reptum, ěre 3 виривати; рятувати; красти
 erro, āvi, ātum, āre 1 помилятися; блукати
 error, ōris m помилка; блукання
 erubescō, rubui, —, ěre 3 червоніти; соромитися
 erudītus, a, um (< erudio) освічений (ерудит)
 erudio, īvi, ītum, īre 4 вчити, навчати, давати освіту (ерудиція)
 esse див. sum
 Estonia, ae f Естонія
 et і
 etiam навіть, також, ще
 etiamsi якщо, навіть
 evectio, ōnis f (< evēho) подорожня, путівка; підйом
 eventuālis, e можливий
 eventus, ūs m доля, кінець; наслідок
 evidens, entis очевидний, явний (евіденція)
 evito, āvi, ātum, āre 1 позбавляти життя
 ēvōco, āvi, ātum, āre 1 викликати, звати, запрошувати
 ex (з abl.) з, із
 exaequo, āvi, ātum, āre 1 вирівнювати
 exalto, āvi, ātum, āre 1 підвищувати, піднімати(ся) (екзальтація)
 examīno, āvi, ātum, āre 1 зважувати, зазнавати, оцінювати (екзамен)
 excellens, entis видатний, надзвичайний
 excellentia, e f вищість, зверхність
 exsertio, ōnis f виняток; застереження, заперечення (ексцепція)
 excipio, cēpi, septum 3 приймати, робити виняток, підтримувати; юр. висувати застереження
 excito, āvi, ātum, āre 1 будити, побуджувати, підбурювати
 exclūdo, clusi, clusum, ěre 3 виключати, виганяти, утримуватися, усувати (ексклюзивний)
 excusatio, ōnis f виправдання
 executio, ōnis f мука (Христа) (екзекуція)
 exemplar, āris n зразок, примірник, оригінал (екземпляр)
 exemplum, ī n приклад, копія
 exeo, ii, itum, īre виходити, виїздити; закінчитися, походити
 exerceo, cui, citum, ěre 2 тренувати, виконувати, обробляти, вести (слідство)
 exercitor, ōris m підприємець; особа, яка займається яким-небудь промислом (арматор, судновласник, банкір)
 exercitus, ūs m військо; армія
 exhereditatio, ōnis f позбавлення спадщини
 exigo, exēgi, exāctum 3 виганяти, завершувати, закінчувати; вимагати
 exiguus, a, um незначний, мізерний, малий
 exilium, ī n вигнання
 existimo, āvi, ātum 1 вважати, гадати, думати
 exitus, us m вихід, кінець
 exordior, orsus, sum, iri 4 замислювати, починати, творити

exotĭcus, a, um грец. іноземний (екзотичний)
 expecto, āvi, ātum 1 чекати, очікувати
 expedio, īvi, ītum 4 готувати, споряджати (експедиція)
 exrēdit корисно, вигідно, потрібно
 expello, expūli, expulsum 3 виганяти, гнати; штовхати
 expensum, i n витрати
 expensus, ūs m виплата, витрата
 experientia, ae f досвід, практика
 experior, expertus sum 4 випробовувати, довідуватися (експеримент, експертиза)
 expertus, a, um випробовуваний, дослідний, знаючий (експерт)
 expleo, plēvi, plētum 2 наповнювати; задовольняти; сплачувати
 expletio, ōnis f наповнення; завершення, виконання
 explĭco, āvi, ātum 1 розвертати, пояснювати
 explorātor, ōris m дослідник
 explōro, āvi, ātum 1 досліджувати, вивідувати, досліджувати, вивчати, розвідувати
 expōno, posui, positum 3 викладати, розповідати, описувати (експозиція)
 expostūlo, āvi, ātum 1 заявляти претензію, настійно вимагати
 exprobo, āvi, ātum 1 докоряти; помічати
 expugno, āvi, ātum 1 перемогти, подолати
 exsequor, exsecūtus sum 3 (з асс.) виконувати, слідувати за кимось (екзекутива)
 exsilium, i n вигнання
 exsistentia, ae f існування (екзистенція)
 exsisto, exstīti, — 3 виступати; складатися, виникати
 extinguo, tinxī, tinctum 3 гасити, нищити; забувати
 extemplō одразу ж
 extenuatio, ōnis f зменшення, послаблення
 extenuo, āvi, ātum 1 зменшувати, послаблювати
 externus, a, um зовнішній (екстернат)
 extorqueo, torsi, tortum 2 виривати, вимагати; катувати
 extorsio, ōnis f вимагання
 extrā (з асс.) за, поза, за межами
 extraneus, a, um іноземний, сторонній
 extraordinarius, a, um надзвичайний (екстраординарний)
 extrēmus, a, um дальній, останній (екстреміст)
 exul, is m вигнанець

F

F = dies fasti літопис; розклад днів прийому в суді
 faber, bri m ремісник, майстер, творець (фабрика)
 fabrĭco, āvi, ātum = fabrĭcor 1 виготовляти, споруджувати; відтворювати (фабрикувати)
 fabŭla, ae f чутка, байка; фабула
 facies, ěi f обличчя; зовнішність; вигляд
 facilis, e легкий; нескладний
 facĭlĭter легко; нескладно
 facĭnus, ōris n діяння, вчинок; злочин
 facio, feci, factum 3 робити, чинити, виробляти, діяти (фактор, фактичний)
 factio, ōnis f дія; юр. правомочність; група однодумців
 factum, i n вчинок, справа, зроблене, дія, факт
 factus, ūs m виготовлення (факторія)
 facultas, ātis f можливість, здібність (факультет, факультативний)
 faenerātor, ōris m (< faenus) лихвар
 faenĕro (< faeneror) 1 давати позичку під проценти

faenus (fenus), ōris n прибуток, приріст, позичковий капітал
 fallo, fefelli, falsum 3 обманювати, порушувати, підробляти (фальсифікувати)
 falsum, i n неправда, обман (фальш)
 falsus, a, um неправильний, помилковий, фальшивий, несправжній, брехливий, нещирий
 falsus, i m брехун; лицемір
 falx, falcis f серп, коса
 fama, ae f чутка, погосл; репутація
 fames, is f голод; злидні, бідність; жадібність
 familia, ae f сім'я, родина, челядь; родинне майно (фамільний)
 familiāris, is m, f член сім'ї, домочадець; близький друг
 familiāris, e сімейний, домашній; близький, дружній (фамільярний)
 famōsus, a, um відомий, сумнозвісний, значний; ганебний
 famŭla, aef служниця, рабиня
 famŭlus, i m слуга, раб
 fanum, i n святилище, храм (фанатик, профан)
 far, faris n полба (борошно) (конфареація)
 fas n веління неба, богів; вищий закон
 fas est дозволено, можна
 fascis, is m в'язанка лозин; pl. фасції; консулат, гетьманат (фашизм)
 fasti, ōrum m pl. календар (фасті)
 fastus, a, um службовий; відкритий для судових засідань, судовий
 fatālis, e фатальний, згубний
 fateor, fassus sum 2 визнавати(ся), не заперечувати, висловлюватися
 fatum, i n слово, воля богів; доля, фатум (фатальний)
 faustus, a, um щасливий, сприятливий
 faveo, favi, fautum 2 робити добро, заступатися, захищати, опікуватися; протегувати, бажати, сприяти
 favor, ōris f прихильність, доброзичливість (фаворит)
 Februarius, i m лютий
 fecundus, a, um плідний; багатий
 fel, fellis n жовч; ненависть
 felicitas, ātis f щастя, успіх
 felix, felīcis щасливий, родючий
 femīna, ae f жінка (фемінізм)
 femineus, a, um = feminīnus, a, um жіночий
 feneratio, ōnis f кредит піл проценти; лихварство
 fenebris, e процентовий
 fenerātor, ōris m позикодавець, лихвар
 fenus, ōris n прибуток, бариш; позичковий капітал; лихварство
 fera, ae f дикий звір, тварина
 ferē майже, близько, звичайно
 feriae, ārum f pl. свято; судові канікули
 fero, tuli, latum, ferre носити, нести; говорити (референдум)
 ferox, ōcis f мужній, відважний; дикий
 ferreus, a, um залізний, жорстокий; твердий
 ferrum, i n залізо; меч, зброя
 fertilis, e родючий, врожайний
 ferus, a, um дикий, жорстокий
 festīno, āvi, ātum 1 поспішати, квапити, прискорювати
 festūca, ae f стебло, жезл, паличка (фестука)
 festus, a, um святковий, урочистий; радісний
 fetiālis, is m жрець-феціал (колегія з 20 жреців-міжнародників) (феціальний)

fictio, ōnis f вигадка, видумка; фікція, утворення, коригування (юридична законна фікція)
 fideicommissum, i n фідейкоміс (заповіт на користь третьої особи)
 fidēlis, e вірний, відданий, надійний, стійкий, міцний; віруючий
 fides, ēi f віра, довір'я; достовірність; кредит; чесність, обіцянка, захист, застава (фідейзм, конфіденція)
 fido, fisis sum 3 вірити, довіряти, покладатися
 fiducia, ae f упевненість, надія; юр. фідучія (фідучіарна річ), застава (фідучіарій)
 fidus, a, um вірний, надійний; відданий, сумлінний
 figūra, ae f фігура, статура; зовнішність; спосіб, форма
 filia, ae f дочка (філіація)
 filius, i m син; pl. діти (філія)
 finālis, e прикордонний, граничний; найбільший
 finio, īvi, itum 4 обмежувати; визначати; роз'яснювати; кінчати, закінчувати
 finis, is m межа, кордон, кінець; край; висновок, закінчення; смерть (фініш)
 finitio, ōnis f обмеження, визначення, правило, закон (фініція)
 fingo, finxi, fictum 3 доторкатися, утворювати, творити, уявляти, вигадувати (фікція)
 Finlandia, ae f Фінляндія
 fio, factus sum, fiēgi виникати, народжуватися; робитися, виготовлятися; ставити(ся), обиратися
 firmo, āvi, ātum 1 робити сильним, зміцнювати; стверджувати, свідчити
 firmus, a, um міцний, надійний; юр. дійсний (фірма, ферма)
 fiscālis, e фіскальний
 fiscus, i m грошовий ящик, каса, державна казна, банк; борги (фіск, конфіскація)
 flagitium, i n нечесний вчинок, ганьба
 flagro, āvi, ātum 1 горіти, палати
 flagrum, i n бич, канчук, батіг
 flatus, ūs m подих, дихання; збіг обставин
 Flavius, i m Флавій (ім'я)
 fleo, flevi, fletum, flere 2 плакати; голосити
 fletus, ūs m плач, ридання; сльози
 flictus, ūs m удар; зіткнення (конфлікт)
 fio, flavi, flatum 1 дути, віяти; грати; карбувати
 floreo, florui, —, florēre 2 цвісти, процвітати
 flos, floris m квітка, квіт (флора)
 fluctuo, āvi, ātum 1 носитися на хвилях
 flumen, īnis n течія, річка
 fluo, fluxi, fluxum 3 текти; йти; падати; гинути
 foedus, ēris n союз, договір; угода (федеративний, федерація)
 foenus = fenus
 fons, fontis m джерело, струмок; початок
 for, fatus sum 1 говорити (інфант)
 fore = futūrum esse
 forensis, e судовий, ринковий; суспільний
 forma, ae f форма, вид; обличчя; стан, статура, врода (формувати)
 formālis, e формальний
 formōsus, a, um вродливий, красивий
 formūla, ae f формула, форма, модель; колодка; юр. формуляр, договір, справа, процес
 fors, fortis f (< fero) випадковість
 fortasse можливо, випадково
 forte (< fors) випадково, можливо
 fortis, e (< fero) хоробрий, мужній, сильний, відважний (фортеця, комфорт)

fortiter хоробро, відважно, міцно
 tortuītus, a, um випадковий, простий
 fortūna, ae f щастя, доля; успіх
 fortūnae pl. майно (фортуна)
 fortunātus, a, um щасливий, успішний
 forum, i n майдан; ринок (форум)
 fossa, ae f рів, рівчак, канал
 foveo, fovi, foveum 2 гріти; пестити, леліяти
 fragmen, īnis n = fragmentum, i n pl. уламки; залишки (фрагмент)
 frango, fregi, fractum 3 ламати, розбивати; розривати (фракції)
 frater, fratris m брат, друг (фратрія)
 frater uxōris шурин
 fraternitas, ātis f братерство, братство
 fraudatio, ōnis f обман, шахрайство
 fraudātor, ōris m шахрай; банкрут
 fraudo, āvi, ātum 1 обманювати; віднімати, провести
 fraus, fraudis f обман, неправда, підступність; помилка, шкода, збиток
 frequēns, entis численний, частий, постійний
 frequenter часто, у великій кількості
 frigīdus, a, um холодний, неживий, байдужий (фригідність)
 frigus, ōris n холод, мороз
 frivōrum, i n pl. дріб'язок, дрібниця, хлам
 frivōlus, a, um безглуздий, пустий (фривольний)
 frons, frontis f лоб, чоло, обличчя
 fructuarius, i m юр. той, хто має право на користування прибутком (узуфруктуарій)
 fructus, ūs m плід; прибуток
 frumentarius, a, um хлібний
 frumentum, i n хліб (у зернах) (фрументація)
 fruor, fruitus (fructus) sum 3 утішатися, користуватися, мати прибуток
 frustrā даремно, марно, ПОМИЛКОВО, бездоказово
 frustratio, ōnis f обман, марне очікування
 frustrātor, ōris m спритник, спритна людина
 frustror, ātus sum 1 обманювати, обдурювати
 fuga, ae f утеча, швидкий перехід, біг; плин
 fugio, fugi, fugitūrus 3 (з асс.) бігти, утікати
 fugitīvust a, um збіглий, утікач
 fugo, āvi, ātum 1 проганяти, примушувати; засилати
 fullo, ōnis m валяльник
 fulmen īnis n блискавка
 fumo, āvi, ātum 1 парувати, диміти
 fumus, i m дим, пара, туман (фіміам)
 functio, ōnis f виконання (функція)
 fundamentum, i n основа (фундамент)
 fundo, āvi, ātum 1 закладати основу, засновувати, забезпечувати (фундатор)
 fundo, fudi, fusum 3 лити, розливати; наповнювати; розсипати; розтрачувати, розтрачати (конфуз)
 fundus, i m дно, основа, земля; земельний наділ, ділянка (фонд)
 fungor, functus sum 3 виконувати обов'язок (функція)
 funus, eris n поховання, похорон
 fur, furis m, f злодій, -ка
 furca, ae f вила
 furia, ae f лють, шаленість (фурія)

furio 4 розлючувати
furiōsus, a, um божевільний; юр. недієздатний
furo, — 3 біситися, шаленіти
furor, ōris m шаленість, лють (фурор)
furor, ātus sum 1 красти
furtīvus, a um украдений, викрадений
furtō = furtim крадькома
furtum, i n крадіжка
fustis, is m палиця, дрючок (фустигація)
fusus, a, um широкий
futūrum, i n майбутнє, майбуття (футурологія)
futūrus, a, um майбутній

G

Gaius, i m — Caius Гай (юрист, 11 см. н. е.)
Gallia, ae f Галлія
gallīna, ae f курка
gallus, i m півень
gaudeo, gavīsus sum 2 (з abl.) тішитися» радіти, бути радим, веселитися («Гаудеамус»)
gaudium, i n радість; втіха
gelīdus, a, um холодний, крижаний
gelu, ūs n мороз, холод
gemīni, ōrum m pl. близнята
gemīno, āvi, ātum 1 подвоювати
gemīnus, a, um подвійний, парний; подібний
gemītus, ūs m зітхання, стогін; гул, шум; скорбота, печаль
gemo, ui, ĭtum 3 стогнати, зітхати
gena, ae f щока
gener, eri m зять
generālis, e головний, загальний, особливий, спільний; родовий (генеральний)
generosus, a, um благородний; шляхетний
geno, genui, genītum 3 народжувати
gens, gentis f рід, плем'я; народ, нащадок
gentīlis, e родовий, вітчизняний
genu, ūs n коліно
Genucius, i t Генуцій (Луцій) (відомий народний трибун)
genus, ěris n рід, ряд, спосіб, плем'я; походження, покоління (генерація)
Georgius, i m Георгій (ім'я)
germānus, a, um рідний; істинний
gero, gessi, gestum 3 нести, вести; здійснювати, укладати договір (герундій)
gestio, ōnis f (< gesto) ведення справ
gestor, ōris m рознощик новин, провідний керівник; повірений, уповноважений (гестор)
gigno, genui, genītum 3 народжувати, родити, приводити на світ (генетивний)
glacies, ěi f лід
gladius, i m меч (гладіатор)
gracīlis, e стрункий (граціозний)
gleba, ae f брила (землі)
gloria, ae f слава, краса
gloriōsus, a, um славний, чванливий
glossema, ātis грец. глоса, глосема (коротка примітка)
Gothi, ōrum m pl. готи

Gracchus, i m Гракх (ім'я)
 gradior, gressus sum, gradi 3 йти, крокувати (агресія)
 gradus, ūs m крок, рух, ступінь, клас (градація)
 Graecia, ae f Греція
 Graecus, a, um грецький
 grandis, e великий, величезний (гранд, грандіозний)
 granum, i n зерно, зернина
 gratia (з gen.) заради, для
 gratia, ae f подяка, милість (імператора) (грація)
 gratis безплатно, безкоштовно
 gratus, a, um бажаний, приємний; милий, любий, який заслуговує на пошану
 gravāmen, inis n тягар, вага; pl. роботи, служби
 grāvis, e важкий, тяжкий; значний, серйозний
 gregarius, a, um рядовий, звичайний
 gregarius, i m пастух, вівчар; чередник
 grex, gregis m стадо, череда, натовп
 gubernātor, ōris m керманіч, стерновий (губернія)
 gubernare, āvi, ātum 1 правити, керувати
 Gustāvus, i m Густав (Карл) (шведський король)
 gustus, ūs m смак
 gutta, ae f крапля (гуталін)
 gymnasium, i n грец. гімнасій, навчальний заклад, школа (гімназія)

Н

habeo, habui, habītum 2 мати, вважати, мати в собі; засідати, тримати
 habitatio, ōnis f мешкання, житло; право житла (габітація)
 habitō, āvi, ātum 1 (з асс.) жити, мешкати
 habitus, ūs m зовнішність, подоба; одяг, спосіб життя (габітус)
 Hadriānus, i m Адріан (римський імператор)
 haeres, ēdis m = heres
 hearesis, eos f грец. вчення, система; школа, напрям
 Hannībal, ālis m Ганнібал (карфагенський полководець)
 (h)arēna = arēna, ae f пісок, арена в амфітеатрі; поприще, професія, місце
 hariōlus, i m = hariusrex віщун, ворожбит (гаруспик)
 hasta, ae f жердина, спис; жезл центумвіра (символ судової влади) (гастати)
 haud не, аж ніяк, навряд, не зовсім
 haurio, hausi, haustum 4 черпати, набирати; ковтати
 haustus, ūs m черпання, ковток, втягування; юр. право користування водою
 Hebraeus, i m єврей
 hei (ei)! ах! на жаль!
 hemo, ōnis m арх.= homo
 herba, ae f трава, зелень (гербарій, гербіциди)
 hereditarius, a, um спадковий, спадкоємний
 hereditas, ātis f спадок, спадщина
 heredium, i n спадкоємне майно, спадщина
 heres, ēdis m спадкоємець, власник
 herī вчора; нещодавно, днями
 hetaeria, ae f грец. співдружність, товариство
 heu! ох! ой! на жаль!
 hic тут
 hic, haec, hoc цей
 hiems, hiēmis f зима; холод, стужа

Hierosolyma, ōrum n Єрусалим
 hinc звідси, звідти, з цього часу
 Hippocrātes, is m Гіппократ (давньогрецький лікар IV ст. до н.е.)
 hisco, —, — 3 розкриватися, вимовляти (гіатус)
 Hispania, ae f Іспанія
 historia, ae f грец. історія (знання, вишукування)
 hodiē сьогодні, тепер, нині
 homo, homīnis m людина; муж; раб
 honestē чесно
 honestus, a, um почесний, благородний
 honor, ōris m пошана, повага; честь, почесть, почесна посада (державна)
 honorarium, i n винагорода за послуги (адвоката, лікаря, вчителя) (гонорар)
 honoraritis, a, um почесний, посадовий
 honos = honor
 hora, ae f грец. час; пора року; година (горологія)
 Horatius, i m Горацій (поет)
 horreo, horruī, — 2 жахатися, боятися, тремтіти
 horribīlis, e страшний, жахливий
 horridus, a, um страшний, дикий, жахливий
 horror, ōris m страх, жах
 Hortensius, i m Гортензій (юрист)
 hortor, hortātus sum 1 спонукати, перекопувати, умовляти
 hortus, i m город, сад; ферма
 hospes, itis m, f чужоземець, гість
 hostīlis, e ворожий
 hostis, is m, f іноземець, чужоземець; ворог
 HS (sestertius, i m) сестерцій
 huc сюди, для цього
 huc-usque до того місця, так далеко
 huius-se-modi такий
 humanitas, ātis f людяність, людська гідність, освіченість, культура (гуманізм, гуманітарний)
 hūmānus, a, um властивий, належний людині
 humīlis, e низький; малий; простонародний
 humilīter низько; уклінно; покірливо
 humus, i f земля, ґрунт (гумус, ексгумація)
 Hungaria, ae f Угорщина
 Hungārus, a, um угорський
 hypocrisis, is f грец. лицемірство, лицемірність
 hypostasis, is f грец. сутність (іпостась)
 hypothēca, ae f грец. застава (іпотека)
 hypothecarius, a, um іпотечний (позов, кредитор)

I

iaceo, cui, cītum 2 лежати, висіти
 iacio, ieci, iactum 3 кидати
 iacto, āvi, ātum 1 кидати; турбувати, чванитися
 iactūra, ae f кидання, викидання; збиток
 iactus, ūs m кидок
 iam вже
 ianua, ae f син.
 foris, is f двері, вхід (Янус)

Ianuarius, i m січень
 ibī там, тут
 ibīdem там само, саме тут
 ico, ici, ictum 3 бити, ударяти, ранити, вражати
 ictus, ūs m удар; поштовх, натиск
 idcirco для того, тому
 idem, eādem, idem той самий, також, так само, при тому, до того ж (ідентичний)
 identidem неодноразово, постійно, завжди
 ideō тому, з тієї причини
 id est = i.e. тобто
 ignominia, ae f безчестя, нещастя
 ignorantia, ae f незнання, невігластво
 ignōro, āvi, ātum 1 не знати, не маги уявлення (ігнорувати)
 ignosco, pōvi, pōtum 3 вибачати
 ignōtus, a, um невідомий, незначний, незнатний
 ille, illa, illud той, він
 illecebra, ae f спокуса; принада
 illīcet = licet дозволено
 illicio, lēxi, lectum 3 (< lacio) заманювати, підбурювати, втягувати
 illicium, i n принада, зваба
 illicitē = impūne
 illicitus, a, um недозволений, незаконний
 illustris, e світлий, славний, сяючий; знаменитий, видатний
 illustritas, ātis f ясновельможність
 illustro, āvi, ātum, āre 1 прикрашати, звеличувати, прославляти (ілюстрація)
 imaginarius, a, um який (що) здається, вважається; примарний, уявний
 imāgo, īnis f зображення, відображення, образ
 imitatio, ōnis f наслідування, копія (імітація)
 imitor, ātus sum 1 наслідувати, зображати
 immineo, minui,— 2 нависати, загрожувати (міна)
 immitto, mīsi, missum, ere 3 вплітати, протягати, відпускати, посилати
 immō ні, навпаки; та, звичайно ж; навіть
 immobilis, e нерухомий
 immortalis, e безсмертний
 immō vero мало того
 immūnis, e вільний від повинностей
 immunitas, ātis f звільнення від податків, пільга на податки (імунітет)
 immutabilis, e змінений; незмінний
 impedimentum, i n перешкода; обоз; багаж
 impedio, īvi, ītum 4 перешкоджати, заважати, заплутувати
 impello, pūli, pulsum 3 приводити в рух, гнати, підштовхувати, змушувати (імпульс)
 impendium, i n витрата; проценти, відсотки
 impendo, pendī, pensum 3 присвячувати.; витратити (компенсація)
 impensa, ārum n pl. витрати, видатки
 imperātor, ōris m імператор, полководець, вождь
 imperiālis, e імператорський
 imperium, i n наказ, вища влада держави (імперія)
 imperītus, a, um недосвідчений
 imprēgo, āvi, ātum 1 наказувати, управляти, панувати (імператор)
 imprētus, ūs m жага, пристрасть, натиск
 impius, a, um злочинний, нечестивий
 impleo, plēvi, plētum, ēre 2 виконувати, наповнювати

implicātus, a, um заплутаний
 implicitē заплутано
 implīco, ui, itum, āre ī заплутувати, збивати з пуття
 implōro, āvi, ātum 1 слізно благати, апелювати
 imprōno, posui, positum 3 класти, накладати, нанести, завдати (імпонувати)
 importo, āvi, ātum 1 вносити, ввозити (імпорт)
 impossibilis, e неможливий
 impossibilitas, ātis f неможливість
 imprōbus, a, um непридатний, безчесний, безсоромний
 imprūbes, ēris неповнолітній
 imprūnē безкарно
 imprunitas, ātis f безкарність
 imprūitus, a, um безкарний, непокараний
 imprūto, āvi, ātum 1 ставити за провину, зараховувати
 in (з acc. або abl.) в, на, заради, для, стосовно
 inānis, e пустий, суєтний
 incendium, i n пожежа
 incertus, a, um невірогідний, сумнівний
 incestus, a, um нечистий, злочинний; гріховний (інцест)
 incipio, cēpi, certum 3 починати(ся)
 incītus, a, um непорушний, нерухомий
 incognītus, я, um невідомий
 incōia, ae m, f житель, мешканець
 incolūmis, e непошкоджений, незаплямований, бездоганний
 incommōdum, i n шкода, збиток, неприємність
 incorporālis, e безтілесний
 incorpōro, āvi, ātum 1 втілювати, включати, вводити (інкорпорувати)
 incumbo, cubui, cubitum 3 налягати; нападати, спиратися, вдиратися
 inde звідси; потім, там, звідти
 indubitato несправедливо
 indebitus, a, um незалежний
 indecōrus, a, um непристойний; ганебний, брідкий, безславний
 indicium, i n донос; доказ
 indignitas, ātis f безчестя, приниження, підлість
 indīgnor, nātus sum, āri 1 вважати негідним, обурюватися
 indīgnus, a, um негідний, не вартий, ганебний
 indivīsus, a, um нерозділений, неподільний
 indo, dīdi, dītum 3 надавати ім'я; класти; накладати, навіювати, наводити
 indoctus, a, um неосвічений
 indubitātus, a, um безсумнівний
 indūco, dūxi, ductum 3 вводити; вносити
 inductio, ōnis f індукція, наведення аналогічних прикладів (для доказу) (індуктивний)
 indulgentia, ae f поблажливість; милість, відпущення гріхів
 indulgeo, dulsi, dultum 2 поблажливо ставитися, поступатися
 induo, ui, ūtum 3 одягати; засвоювати
 Indus, i m Інд (ріка)
 industria, ae f працювитість, старанність (індустрія)
 indutiae, ārum f перемир'я, затишшя
 inedia, ae f голодування, піст
 ineo, ii, itum, īre входити, вступати, приймати
 ineptio, —, —, īre верзти дурниці, робити дурниці
 ineptus, a, um непридатний, нікчемний, безглуздий

iners, erlis невмілий, бездіяльний (інертний)
 inertia, ae f безчинність, недієздатність, лінощі (інерція)
 infamia, ae f неслава, безчестя, сором, ганьба
 infans, fantis m (< in + for) дитина (інфант)
 infectus, a, um незроблений, невиконаний, неможливий
 infecundus, a, um неврожайний; безплідний
 infēlix, īcis нещасливий, нещасний
 infēro, tūli, illātum, inferre вносити, приносити; починати
 infērus, a, um нижчий, молодший; підземний
 infirmītas, ātis f безсилля, безпомічність; хвороба
 infitior, ātus sum, āgi 1 заперечувати, не визнавати
 inflammo, 1 запалювати, підпалювати, підбурювати
 influo, flūxi, flūxum, ěre 3 вливатися, впадати, текти
 infrā, нижче, внизу, під, після
 infūla. ae f інфула: 1) священна головна пов'язка у жерців, весталок, жертовних тварин, а також у послів, що просили миру чи заступництва; 2) символ святості; 3) символ недоторканості
 infundo, fūdi, fūsum 3 вливати, наливати, наводняти
 ingeniōsus, a, um талановитий, обдарований
 ingenium, i n талант, розум (геній)
 ingens, entis величезний, могутній
 ingenuitas, ātis f благородне походження, шляхетність
 ingenuus, a, um вільнонароджений
 ingigno, genui, genitum 3 обдарувати при народженні; наділяти; вдихнути
 ingluvies, ēi f зоб; ненажерливість
 ingrātus, a, um неприємний, невдячний, нечуйний
 ingredior, gressus sum 3 вступати, входити; приступати, нападати
 Ingria, ae f Інгрія (Угорщина)
 inhālo, āvi, ātum 1 дихати на; видихати
 inhiō, āvi, ātum 1 дивитися здивовано (роззявивши рота); дивитися з жадністю
 inhorresco, horruī, —, ěre 3 задрижати, вжахнутися
 iniectio, ōnis f (< in + iacio) накидання (накладання руки на боржника, щоб привести його до претора) (ін'єкція)
 inīcio, iēcī, iectum, ěre 3 накладати (руку)
 inimīcus, a, um ворожий, ненависний
 inimīcus, i m недруг, ворог, противник
 initium, i n вступ, початок (ініціатива)
 iniuria, ae f (< non + iure) несправедливість, правопорушення
 iniussū без наказу
 innītor, nīxus sum, nīti 3 упиратися, обпиратися, ґрунтуватися, залежати, закінчуватися
 inno, āvi, ātum 1 плавати, плисти; текти, протікати
 innocens, entis невинний
 innominātus, a, um безіменний, нетиповий
 innumerābilis, e незліченний
 inopia, ae f нужда, бідність; брак, нестача
 inquam кажу, говорю, стверджую
 inquirō, sīvi, sītum 3 досліджувати, розшукувати, шукати
 inquisitio, ōnis f слідство, розшук (інквізиція)
 insania, ae f божевілля, безтяма
 insatiābilis, e ненаситний, невтомний; невичерпний
 insciens, entis незнаючий, невмілий
 inscriptio, ōnis f надписування, напис

insigne, is n знак, відзнака
 insignis, e помітний, видатний, незвичайний
 insimul водночас, у той самий час
 insolitus, a, um незвичний, незвиклий
 inspicio, spēxi, spectum, ēre 3 дивитися, пізнавати (інспектор, інспекція)
 instantia, ae f наполегливість (інстанція)
 instituo, ui, ūtum, ēre 3 вирішувати, наставляти (інститут)
 institutio, ōnis f навчання, настанова, вказівка; pl. підручник
 institutum, i n звичай, постанова, порядок, рішення (інститут)
 instrumentum, i n знаряддя, документ (інструмент)
 instruo, xi, ctum 3 влаштовувати, готувати, наставляти, ознайомлювати (інструкція)
 insula, ae f острів
 intēger, gra, grum недоторканий, чистий, незіпсований (інтеграція)
 integratio, ōnis f відновлення, поновлення (інтеграція)
 integritas, ātis f бездоганність, чесність
 intellectus, ūs m відчуття, сприйняття, розуміння (інтелект)
 intellēgo, lēxi, lectum, ēre 3 розуміти, пізнавати, знати (інтелігенція)
 intendo, ndi, ntum, ēre 3 стверджувати, давати позов
 intentio, ōnis f напруга, зусилля; звинувачення (інтенція)
 inter (з acc.) між, серед
 intercēdo, cessi, cessum, ēre 3 перебувати між
 interdīco, dīxi, dictum 3 забороняти, відмовляти, наказувати (інтердикт)
 interdiū вдень
 interdum інколи, часом, зрідка
 interest важливо, має значення
 interficio, fēcī, fectum, ēre 3 вбивати
 intērim тимчасово, тим часом
 interpello, āvi, ātum 1 перебувати, виступати з запереченням; затримувати, зривати
 interpolatio, ōnis f зміна, вставка (у тексті) (інтерполяція)
 interpōno, posui, positum 3 застосовувати, вставляти; вкидати
 interpres, ētis m тлумач
 interpretatio, onis f тлумачення, пояснення (інтерпретація)
 interrōgo, rogāvi, rogātum, rogāre 1 питати, запитувати
 intersum, interfui, interesse бути присутнім; брати участь; юр. являти інтерес (майновий)
 intervallum, i n проміжок, відстань; строк (інтервал)
 intervenio, veni, ventum 4 приходити, втручатися (інтервенція)
 intīmus, a, um нижній, внутрішній; глибокий (інтимний)
 intrā (з acc.) усередині, усередину, до середини, в
 intro, āvi, ātum 3 входите, в'їздити
 introdūco, dūxi, ductum 3 уводити
 introspicio, spēxi, spectum 3 дивитися всередину; заглядати, зазирати
 intueor, intuītus sum 2 приглядатися (інтуїція)
 inultus, a, um безкарний
 inutilis, e некорисний
 invalidus, a, um безсилий, немічний (інвалід)
 invenio, vēni, ventum 4 знаходити, відкривати; добувати (інвентар)
 invia, ōrum n pl. бездоріжжя
 inviceni по черзі, взаємно
 invideo, vīdi, vīsum 2 заздрити, ненавидіти
 invidia, ae f ненависть, зненависть; зло, заздрість
 invīdus, a, um заздрісний, несприятливий
 invīsus, a, um ненависний; ворожий

invītus, a, um небажаючий, змушений
 invius, a, um непрохідний, недоступний, неприступний
 iocus, i m жарт, дотеп; юр. угода (уявна)
 ipse, ipsa, ipsum сам (соліпсизм)
 ira, ae f гнів
 iracundia, ae f гнів, запальність
 irascor, 3 гніватися, злитися
 irātus, a, um гнівний, сердитий, розгніваний
 irrationālis, e нерозумний, несвідомий (ірраціональний)
 irremeabilis, e безповоротний, безвихідний
 irreverens, entis нешанобливий, байдужий
 irrideo, irrīsi, irrīsum, irridēre 2 (з асс.) насміхатися
 irrigo, āvi, ātum 1 зрошувати (іригація)
 irrītus, a, um невдалий, даремний, марний; юр. недійсний
 is, ae, id цей, той, він
 iste, ista, istud той
 ita так, таким чином
 Italia, ae f Італія
 Italīcus, a, um італійський
 itāque тому, таким чином
 item також
 iter, itinēris n шлях, юр. право проходу
 itērum знову, ще раз, вдруге
 itīdem таким самим чином, так само
 iubeo, iussi, iussum 2 наказувати, веліти, визначати; юр. схвалювати, приймати (закон), постановляти
 iucundus, a, um приємний
 iudex, iudīcis m суддя
 iudiciālis, e судовий
 iudicium, i n суд, процес; думка, погляд, роздум
 iudīco, āvi, ātum 1 судити, вирішувати, виносити рішення
 iugērum, i n югер, міра земельної площі = 1/4 га (2519 м²)
 iugum, i n ярмо
 Iulīānus, i m Юліан (юрист)
 Iulīānus, a, um юліанський
 Iulius, i m Юлій (ім'я)
 Iulia lex Юліїв закон
 Iulius, i m липень
 iumentum, i n запряжний кінь, в'ючна тварина
 iungo, iunxi, iunctum 3 зв'язувати
 iunior, iunius молодший
 Iunius, i m червень
 Iuppīter, Iovis m Юпітер
 iurisdictio, ōnis f судова компетенція, підсудність (юрисдикція)
 iuro, āvi, ātum, āre 1 присягатися
 ius, iuris, n право; закон, суд (юрист)
 iusiurandum, i n присяга, клятва
 iussus, ūs m наказ, веління
 Iustinīānus, i m Юстиніан (візантійський імператор, 482—565)
 iustitia, ae f справедливість, правосуддя (юстиція)
 iustus, a, um справедливий, чесний, м'який; законний
 iuvat (з асс.) приємно

iuvenālis, e юнацький, юний
iuvēnis, is m, f юнак, дівчина
iuvēnis, e молодий
iuventus, ūtis f молодість, юність; юнацтво, молодь
iuvo, iuvi, iutum, iuvāre 1 допомагати, підтримувати, заспокоювати (ад'ютант)
iuxtā (з асс.) біля, поблизу; юр. відповідно до закону

К

Kalendae, ārum f, pl. календи (перше число місяця) (календар)
Karthāgo, ĩnis f (Carthago) Карфаген
Kiiovia, ae f Київ
kozācus, i m (= cosācus) козак
kozatīcus, a, um козацький

L

labefacto, āvi, ātum 1 трусити, розхитувати, губити
Labeo, ōnis m Лабеон (юрист)
labor, ōris m праця, труд, труднощі (лаборант, лейборист)
labor, lapsus sum 3 плисти, текти, минати; помилятися (ляпсус)
laboriōsus, a, um працьовитий
labōro, āvi, ātum 1 працювати, страждати (лабораторія, колабораціонізм)
labyrinthus, i m грец. лабіринт
lās, lactis n молоко (лактація)
Lasaena, ae f спартанка
Lacedaemon, ōnis f Спарта
Lacedaemonius, ii m лакедемонянин, спартанець
lacēro, āvi, ātum 1 роздирати, шматувати
Lacońca, ae f Лаконія (Спарта) (лаконічний)
lacrīma, ae f сльоза
lacrīmo, āvi, ātum 1 проливати сльози
laedo, laesi, laesum 3 шкодити, ображати, робити прикрощі; гнівити, кривдити
laesio, ōnis f пошкодження, образа, напад
laetor, ātus sum, āgī 3 радіти
laetus, a, um веселий
lamentabilis, e жалюгідний, плачевний, жалібний
lana, ae f шерсть, вовна; одяг
lapis, ĩdis m каміння (лапідарний)
lapsus, ūs m помилка, сковзання, плавний рух, течія (ляпсус)
lar, is m лар (дух); дім
largior, itus sum 4 щедро давати, обдарувати
largitio, ōnis f щедрість
largus, a, um широкий, щедрий
lascivio, ii, ĩtum 4 бавитись, пустувати, гратися
lassus, a, um втомлений
laterba, ae f приховане місце, сховище, пристанище
lateo, ui, —, ere 2 бути прихованим, ховатися; бути невідомим (латентний)
Latīne по-латині
Latīnus, a, um латинський
latitūdo, ĩnis f ширина
Latium, i n Лацій (область на території Апеннінського півострова, центром якої було місто Рим)

lalro, ōnis m розбійник
 lātus, ēris n бік, сторона (латеральний)
 lātus, a, um широкий, щедрий, достатній, надмірний (латифундія)
 laudatio, onis f хвала, похвала
 laudo, āvi, ātum 1 хвалити, славити
 laureus, a, um з лавра, лавровий (лауреат)
 laurus, i f лаврове дерево, гілка, лавровий вінок (бакалавр)
 laus, laudis f хвала, слава
 lavo, lavi, lautum (lavatum) 1 мити, купати
 lectīca, ae f носилки
 lectio, ōnis f лекція
 lector, ōris m читач (лектор)
 lectum, i n ліжко
 lectus, i m постіль, ложе
 legālis, e правовий, законний
 legalītas, ātis f законність
 legātum, i n розпорядження власника, заповідальна відмова
 legātus, i m посол; легат (делегат)
 legē за законом, за правом
 legio, ōnis f легіон (складався з 4200—6000 піхотинців і 300 вершників); військо
 legislātor, ōris m законодавець (легіслатура)
 legitimatio, ōnis f узаконення (легітимація)
 legitīmus, a, um законний; чинний
 lēgo, lēgi, lectum 3 читати, вибирати, збирати (лекція)
 lego, āvi, ātum 1 робити розпорядження за заповітом
 lenio, īvi, ītum 4 заспокоювати, пом'якшувати
 lenis, e м'який, спокійний
 lente поволі, в'яло, спокійно
 lentus, a, um повільний, в'ялий
 leo, ōnis m лев
 Leonīdas, ae m Леонід (спартанський цар)
 leonīnus, a, um левиний
 lepos, ōris m принадність, краса
 lepus, ōris m, f заєць
 lessus, ūs m плач
 letālis, e смертельний (летальний)
 levis, e легкий, рівний
 levo, āvi, ātum 1 зменшити, полегшити
 lex, legis f закон
 libellus, i m (< liber) книжка; заява (письмова)
 libens, entis той, хто охоче робить (із задоволенням)
 libenter охоче
 liber, libēra, libērutn вільний (лібералізм)
 liber, libri m книга, твір (екслібрис, лібрето)
 liberālis, e вільний (ліберал, ліберальний)
 libēri, ōrum m, pl. вільнонароджені; діти
 libēro, āvi, ātum, āre 1 звільнити
 libertas, ātis f воля, свобода
 libertatio, ōnis f вільність
 libertīnus, i t вільновідпущеник (лібертин)
 libertus, a, um вільновідпущений
 libet, libuit, libēre хочеться; бажано

libīdo, īnis f бажання, пристрасть
libītus, ūs m розсуд
libra, ae f вага, фунт (= 327,45 г)
librīpens, endis m вагар
licentia, ae f воля, право, влада, вільниця (ліцензія)
licet, licuit (licītum est) 2 дозволено, можна
licītus, a, um дозволений
lictor, ōris m служитель, поліцейський; палач (ліктор)
ligo, āvi, ātum 1 зв'язувати, стискати, сковувати
Lilybaetānus, a, um сицилійський
Lilybaeum, i n Лілібей (мис)
limen, īnis n поріг, оселя; дім
limes, ītis m кордон, рубіж (ліміт)
limīto, āvi, ātum 1 обмежувати; розмежовувати
linea, ae f лінія, строчка
lingua, ae f мова, язик, красномовність (лінгвістика)
liquet ясно
liquīdus, a, um рідкий, чистий, прозорий, ясний (ліквідувати)
liquor, ōris m рідина
lis, litis f сварка, суперечка; суд
litīgo, āvi, ātum 1 сперечатися, сваритися, судитися
littēra, ae f літера (літер)
littērae, ārum pl. наука, грамота, лист (література)
litterālis, e письмовий, писемний (літеральний)
litteralīter письмово
litterātīm по літерах, буквально
locālis, e місцевий; розміщений (локальний)
locatio-conductio, ōnis f договір найму, оренда
locātor, ōris m орендодавець
loco, āvi, ātum 1 розміщати, ставити; видавати заміж (дислокація)
locus, i m місце, місцевість:
longē далеко, небагато
longitūdo, īnis f довжина, протяжність
longus, a, um довгий, довговічний, далекий, високий (пролонгація)
loquor, locūtus sum, loqui 3 говорити, розповідати (колоквіум)
luceo, luxi, —, lucēre 2 світити
lucerna, ae f свічка, лампа
lucidus, a, um світлий
Lucius, i m Луцій (ім'я)
lucratīvus, a, um прибутковий
lucrum, i n прибуток
luctus, ūs m смуток
ludo, lusi, lusum, ludēre 3 грати, бавитись; обманювати (ілюзія)
ludus, i m гра, шкала
lugeo, luxi, luctum, lugēre 2 оплакувати, сумувати
lumen, īnis я світло, світило
lumīna pl. очі, ясність; краса, життя
luna, ae f Місяць (планета)
luo, lui, luitūrus, luēre 3 омивати, звільняти; спокутувати
lupus, i m вовк
lustrō, āvi, ātum, āre 1 оглядати, обходити; світити (ілюстрація, перлюстрація)

lustrum, i n період боргового цензу (перепису); жертва після цензу (перепису)
lusus, ūs m гра, забава, жарт
lux, lucis f світло (Люцифер)
luxuria, ae f розкіш, необережність (люкс)
luxuriōsus, a, um пишний, розкішний
luxus, us m пишнота, лишок, розпуста
Lycurgus, i m Лікурґ (законодавець і цар Спарти)
lyra, ae f грец. ліра, пісня (ліричний)

М

M = mille тисяча
machīna, ae f грец. машина, знаряддя; хитрість
machīnor, machinātus sum 1 вигадувати, затівати, задумувати
macto, āvi, ātum 1 славити, шанувати, звеличувати, умилюють
mactus, a, um славний, шановний
maestus, a, um сумний, засмучений
Maevius, i m Мевій (ім'я)
mage = magis більше
magister, tri m учитель, керівник (магістр, майстер)
magistra, ae f вчителька, наставниця
magistrātus, ūs m магістрат (почесна посада) (магістратура)
magnātus, i m = magnas магнат, можновладець
magnitūdo, ūnis f величина, могутність
magnus, a, um великий, гучний (магнат)
maiestas, ātis f велич
Maius, i m травень
male погано; зле
maledīco, dīxi, dictum 3 злословити, ляяти
maledīcus, a, um лихомовний, лайливий
malefīcium, i n злочин, шкода, лиходійство
malefīcus, a, um злочинний, шкідливий, ворожий
malignus, a, um злий, скупий
malitia, ae f злість, підступність, спритність
malo, malui, —, malle більше бажати, воліти, віддавати перевагу
malum, i n зло, нещастя, вада, шкода; недолік
malum, i n яблуко
malus, a, um поганий, злий; лихий; неправильний
mancipatio, ōnis f обряд передачі власності; юр. купівля або продаж (манципація)
mancipium, i n юр. купівля; право власності; раб (рабиня) (манципій)
mancipio, āvi, atuin 1 передавати у власність (за обрядом манципації)
mandator, ōris m поручитель
mando, āvi, ātum 1 (manus + do) доручати, передавати
mandātū за дорученням
mandātum, i n доручення, договір доручення; указ імператора (мандат, мандатний)
mandūco, āvi, ātum 1 жувати, їсти
mane рано, вранці
maneo, mansi, mansum 2 залишатися, тривати, зберігатися (іманентний)
manifestus, a, um певний, явний, очевидний, викритий (маніфест)
manipūlus, i m (manus + pleo) сніп; загін солдатів (маніпул)
manumissio, ōnis f відпускання на волю, звільнення (раба) (манумісія)
manumitto, mīsi, missum 3 звільнити з рабства
manus, ūs f рука, влада (емансипація, мануальний, мануфактура, манускрипт)

Marcus, i m Марк (ім'я)
 mare, is n море (субмарина)
 maritimus, a, um морський, прибережний
 maritus, i m чоловік, жених
 Mars, Martis m Марс (бог війни)
 Martialis, is m Марціал (сатирик)
 Martius, i m березень
 masculinus, a, um чоловічий; сильний
 mater, matris f мати
 materia, ae f; materies, ei f матерія, речовина, першооснова; зміст, причина (матеріальний)
 matrimonium, i n шлюб (матримоніальний)
 matrona, ae f матрона, заміжня жінка, мати сім'ї
 matūre вчасно
 matūrus, a, um зрілий, передчасний
 maxime більш за все, особливо
 maximus, a, um найбільший (максимальний, максимум)
 meatus, ūs m хід, рух; течія; вихід
 mechanica, ae f грец. Механіка
 medeor,— 2 лікувати; допомагати (медик)
 medicamentum, i n ліки
 medicina, ae f лікування, наука (медицина)
 medicus, i m лікар; хірург
 mediocris, e середній, помірний, задовільний
 mediocritas, ātis f посередність, помірність
 mediocriter посередньо, помірно, більш-менш
 medius, a, um середній, помірний, звичайний, центральний (меридіан)
 mel, mellis n мед; солодоші
 membrum, i n член (тіла); pl. тіло; учасник
 meminī, meminisse пам'ятати, пригадувати
 memor, ōris хто пам'ятає; вдячний
 memorabilis, e достопам'ятний; чудовий
 memoria, ae f пам'ять (меморіал, мемуари)
 memoro, āvi, ātum 1 нагадувати, згадувати, пам'ятати (меморандум)
 mendax, ācis брехливий, обманливий, вигаданий
 mens, mentis f розум, мислення, характер, душа, думка, намір (менталітет)
 mensa, ae f стіл; обід, страва
 mensis, is m місяць (семестр)
 mensūra, ae f вимір; міра, величина
 mentalis, e уявний, мислений (ментальний)
 mentio, ōnis f згадування
 mentior, itus sum 4 брехати, вигадувати; симулювати
 mercator, ōris m купець (меркантильний)
 mercatūra, ae f купецтво, торгівля, придбання (Меркурій)
 mercenarius, i m найманець; поденник
 merces, ēdis f плата, винагорода; прибуток, збитки
 mercimonium, i n товар
 mercor, ātus sum 1 придбати, купувати
 mereo, ui, itum 2 = mereor, itus sum 2 заслужувати, бути гідним, заробляти
 meretrix, īcis f блудниця, повія
 mergo, mersi, mersum 3 занурювати, топити
 meridies, ēi m полудень, південь; середина
 meritō по заслuzі, справедливо

merĭtum, i n заслуга, винагорода, ласка; юр, претензія; сутність
 merĭtus, a, um заслужений, достойний
 merus, a, um чистий, щирий, правдивий
 merx, mercis f товар (комерційний)
 Messāna, ae f Месана (місто в Сицилії)
 messis, is f жнива (міся)
 metallum, i n грец. метал; рудня
 metior, mensus sum 4 міряти, вимірювати, відміряти (метр)
 meto, messui, messum 3 косити, жати, збирати
 metropōlis, is f грец. столиця (метрополія)
 metuo, ui, (ūtum) 3 боятися, уникати, сподіватися
 metus, ūs m страх, боязнь
 meus, a, um мій
 migro, migrāvi, migrātum 1 переселятися (міграція)
 miles, ĭtis m воїн; воїнство (міліція)
 milia, ium n pl. від mille тисяча (мільйон)
 militāris, e воєнний, військовий (мілітаризм)
 mille тисяча (миля)
 minae, ārum f pl. погрози
 minimus, a, um найменший (мінімум)
 minister, tri m слуга, служник; помічник (міністр)
 ministerium, i n служіння, служба (міністерство)
 ministro, āvi, ātum 1 служити, доставляти, вести (адміністрація)
 minuo, ui, utum 3 зменшувати (мінус)
 mirābilis, e = mirus, a, um дивовижний, чудний
 misceo, miscui, mixtum 2 мішати, змішувати; спілкуватися (метис, проміскуїтет)
 miser, ĕra, ĕrum нещасний, нищий, підлий (мізерний)
 miserābilis, e жалібний, жалісний
 miseria, ae f горе, біда, лихо; нещастя; трудність; боязнь
 misericordia, ae f співчуття, жалість; скарга; крик
 miseror, ātus sum 1 співчувати, жалкувати
 missio, ōnis f посилка, відправлення; звільнення (місія)
 mitis, e м'який, поблажливий
 mitesco, —, — 3 робитися м'яким, м'якшати
 mitto, misi, missum 3 посилати; кидати, метати, випускати; юр. вводити (емісія, компроміс)
 mobilis, e рухливий, мінливий (мобільний)
 moderanter помірно, в міру
 moderātus, a, um помірний, стриманий, спокійний
 modestia, ae f помірність, стриманість (Модест)
 Modestĭnus, i m Модестін (юрист)
 modĭcus, a, um стриманий, спокійний
 modo лише
 modo ... modo то ... то
 modus, i m міра, спосіб, форма, ритм (мода, модуляція)
 moenia, ium n, pl, міські стіни, житло; палац; місто
 molendĭnum, i n = molĭna, ae f млин
 moles, is f безліч; громада, глиба (молекула)
 molestia, ae f тягар; неприємність
 molestus, a, um обтяжливий, важкий
 molior, molĭtus sum 4 зрушувати з місця, старатися; розпочинати

mollio, īvi, ītum 4 пом'якшувати, розслаблювати
 mollis, e м'який, ніжний, слабкий (моллюск)
 molo, molui, molitum 3 молоти
 monachus, i m грец. чернець (монах)
 moneo, monui, monitum 2 умовляти, застерігати, наставляти, повчати, закликати (монета)
 mons, montis m гора
 monstro 1 показувати, визначати; доносити (демонстрація)
 monstrum, i n знак; диковина; чудовисько (монстр)
 montānus, a, um гірський, гористий
 monumentum, i n пам'ятник (монумент)
 mora, ae f затримка, зволікання; гаяння часу, час (мора)
 morbus, i m хвороба, недуга
 mordeo, momordi, morsum 2 кусати, гризти
 morigērus, a, um слухняний
 morior, mortuus sum 3 вмирати, гинути; згасати (морг)
 moror, ātus sum 1 затримувати, баритися, зволікати (мораторій)
 mors, mortis f смерть; труп; мрець, небіжчик (натюрморт)
 mortālis, e смертний, людина (сальто мортале)
 mortalitas, ātis f смертність
 mortifer, ěra, ěrum смертоносний
 mortuus, a, um мертвий, померлий
 mos, moris m звичай, вдача; карактер (мораль)
 motus, ūs m рух (моторний)
 moveo, movi, motum 2 рухати, збуджувати; будити, торкатися (мотор, емоція)
 mox скоро, незабаром, негайно
 muliebris, e жіночий
 mulier, ěris f жінка
 mulsum, i n грец. медовий напій (вино з медом)
 multa, ae f кара (штраф)
 multiplex, ĩcis різноманітний, численний
 multitūdo, ĩnis f велика кількість
 multō значно; набагато, задовго
 multum багато, дуже сильно
 multus, a, um численний, великий числом, багато
 mulus, i m мул, осел
 mundus, i t світ, всесвіт; земля (бомонд)
 municipālis, e муніципальний, міський
 municipium, i n муніципій, вільне місто
 munimentum, i n укріплення; захист
 munio, īvi, ītum 4 укріплювати, оточувати, зміцнювати (імунітет)
 munus, ěris n обов'язок, служба; посада; завдання, ласка; дарунок, жертва, борг
 murus, i m стіна (мур)
 mus, muris m миша
 Musa, ae f грец. Муза (богиня мистецтв і наук) (музика)
 musca, ae f грец. муха; цікава людина
 mutatio, ōnis f обмін; зміна; звільнення
 muto, āvi, ātum 1 відсувати, змінювати, зраджувати (мутація)
 mutus, a, um мовчазний, німий
 mutuuum, i n взаємність; юр. позика
 mutuus, a, um взаємний; позичений
 mythos, i m грец. міф; казка

N

nam бо, оскільки
 narro, āvi, ātum 1 розповідати, повідомляти (нарація)
 nascor, nātus sum, nasci 3 народжуватися, проходити, виникати
 natio, ōnis f народ, плем'я (нація)
 nativitas, ātis f народження
 nato, āvi, ātum 1 плавати
 natūra, ae f природа (натуральний)
 naturālis, e природний (натуралізація)
 natus, i m син
 natus, ūs m народження; вік
 naufragium, i n корабельна аварія, загін
 nauta, ae m моряк, плавець; хазяїн судна (космонавт, астронавт)
 navālis, e морський
 navigabilis, e судноплавний
 navīger, gēga, gēgum судноплавний
 navigium, i n судно, корабель
 navīgo 1 плисти на судні (навігація)
 navis, is f судно
 navīta, ae m = nauta
 -ne питальна частка хіба, невже, чи що
 ne не, щоб ... не, невже, хіба; ні
 nec = neque і не
 nec ... nec ні ., ні
 necessariō за необхідності, неминуче
 necessarius, a, um необхідний, поріднений
 necesse необхідно, певне
 necessitas, ātis f необхідність, нужда, потреба
 necessitudo, īnis f необхідність; pl. родичі
 neco, āvi, ātum 1 вбивати
 necopinātō несподівано (раптово)
 necto, nexui (nexi), nexum 3 плести, снувати; в'язати
 nefandus, a, um (ne + fōg) невиразний, жакливий; ганебний, злочинний
 nefas n злочин, гріх
 nefastus, a, um беззакошзій, заборонений; неслужбовий
 negatīvus, a, um заперечуючий (негативний, ренегат)
 negligentia, ae f неухажність, безтурботність
 neglego, lēxi, lectum 3 недбало ставитися, нехтувати
 nego, āvi, ātum 1 заперечувати, відмовляти
 negotior, ātus sum, āgī 1 займатися торгівлею, торгувати
 negotium, i n (nec + otium) заняття, справа, праця, діяльність; клопіт, наказ (негоціант)
 nemo (nemīnis) (ne + hemo) ніхто; ніякий
 neolectus, a, um обраний заново
 nepos, ōtis m онук, нащадок (непотнзм)
 neque і не
 neque ... neque ні ... ні
 nequiquam даремно
 Nero, ōnis m Нерок (імператор)
 Nerva, ae m Нерва (імператор)
 nervus, i m нерв, сила, міць; сухожилля; нитка, шнурок (нервовий)
 nescio, īvi, ītum 4 не знати, не розуміти, не вміти

nescius, a, um незнайомий, невідомий, незнаючий
 neu = neve
 neuter, tra, trum жоден з обох, ні тон, ні інший; середній (нейтральний, нейтралітет)
 neve і щоб не
 nex, necis f насильницька смерть, убивство; страта
 nexum, i n юр. купча, боргове зобов'язання (кабальне)
 nexus, ūs m зв'язок; кайдани, пута
 ni не, щоб не, якщо не
 niger, gra, grum чорний, темний (негр)
 nihil (nil) ніщо (нігілізм)
 nimis надто, надмірно
 nimium занадто, надмірно; дуже, надзвичайно
 nimius, a, um надто великий, надмірний
 nisi якщо не, хіба що
 nitens, entis блискучий; красивий
 niteo, ui,— 2 блищати; бути красивим, сяяти
 nitor, ōris m блиск, сяйво; краса; вишуканість
 nitor, nixus sum, niti 3 спиратися, покладатися
 niveus, a, um сніжний, білосніжний, білий як сніг
 nix, nivis f сніг; білизна
 nobilis, e знатний, славний, благородний (нобілі)
 nobilitas, ātis f знаменитість, знатність, знать, аристократія, шляхетність (нобілітет)
 nocens, entis шкідливий; злочинний
 poseo, cui, cītum 2 шкодити, псувати; ушкоджувати
 postivus, a, um шкідливий; небезпечний, серйозний
 postū вночі
 nocturnus, a, um нічний (ноктюрн)
 nodus, i m вузол; труднощі
 nolo, nolui, nolle (ne + volo) не бажати; опиратися
 nomen, īnis n ім'я, назва, найменування (номінальний, номенклатура)
 nominātīm поіменно (на ймення)
 nominō, āvi, ātum 1 називати; згадувати; оголошувати (називний)
 non не, хіба ж не, чи не
 Nonae, ārum f. pl. Нони (5-й або 7-й день місяця)
 nonaginta дев'яносто
 nondum ще ні
 nonne хіба не
 nonnūllus, a, um деякий
 nonnumquam інколи, часом
 nonus, a, um (< novēnus) дев'ятий
 nos ми
 posco, novi, notum 3 знайомитися, пізнавати, іивчати; знати
 poster, tra, trum наш
 nota, ae f знак; літера (нота)
 notarius, i m секретар (нотаріус)
 notitia, ae f знайомство; слава; знання (нотація)
 noto, āvi, ātum 1 помічати, відмічати (нотувати, N. B.)
 notum est відомо
 notus, a, um відомий, знайомий
 novatio, ōnis f оновлення; юр. заміна (зобов'язання) (новація)
 novellae, ārum f молоді дерева; юр. новели (законодавчі доповнення)
 novellus, a, um молодий; новий

novem дев'ять
 November, bris m листопад
 poverca, ae f мачуха
 novitas, ātis f новина, новизна
 novo, āvi, ātum I оновлювати; змінювати (новатор)
 novus, a, um новий; незвичайний
 nox, noctis f ніч (ноктюрн)
 poxa, ae f шкода, збиток; вина, злочин; кара
 poxālis, e шкідливий, хто завдає шкоди (ноксальний)
 pubes, is f хмара, туман; нещастя, небезпека
 pubilus, a, um хмарний; похмурий, печальний
 pubo, nupsi, nuptum 3 закутуватися в хустку; виходити заміж
 nudus, a, um голий; незахищений; юр, право без захисту (нудизм)
 nullus, a, um ніякий, жоден (нуль)
 num невже
 numen, īnis n кивок, знак згоди, воля, велич; божественне походження
 numerālis, e числівниковий
 numero, āvi, ātum I рахувати, лічити, налічувати (нумерувати)
 numerōsus, a, um численний
 numerus, i m число, розмір (номер)
 nummus, i m монета; гріш, грошовий курс; сестерцій (нум, нумізмат)
 nunc тепер, нині
 nunciō, āvi, ātum I іменувати, проголошувати
 nundīnae, ārum f, pl. нундіни; ринок; торгівля
 nundinarius, a, um ринковий, торговий
 nundinatio, ōnis f торгівля, спекуляція, підкуп; пограбування
 nunquam = numquam ніколи
 nuntio, āvi, ātum I оголошувати; заявляти, повідомляти
 nuntium, i n звістка
 nuntius, i m посланець (нунцій, денонсація)
 nuper недавно, раніше
 nupta, ae f дружина; молода, наречена
 nuptiae, ārum f, pl. весілля, одруження; шлюб, заміжжя
 nurus, ūs f наречена, невістка; дружина онука
 nusquam ніде, нікуди
 nutrico, —, ātum I годувати; виховувати
 nutrix, īcis f годувальниця

O

o (oh)! o! ах!
 ob (з acc.) внаслідок, через, заради, для, зважаючи на
 obaerātus, a, um (ob + aes) обтяжений боргами
 obedientia, ae f = oboedientia слухняність
 obedo, —, ēsum 3 роз'їдати, розмивати
 obo, ii, itum, ite входити, заходити; гинути, вмирати; вичікувати
 obiectivus, a, um додатковий
 obiectus, a, um протилежний (об'єктивний)
 obiicio, iēcī, iectum 3 кидати вперед; протиставляти; давати, дорікати (об'єкт)
 obiter мимохідь, водночас
 obiurgo, āvi, ātum I ляяти, дорікати, висловлювати осуд, відхиляти; карати
 oblatio, ōnis f пропозиція; дар
 obligatio, ōnis f юр. зобов'язання; доручення (облігація)

obligatorius, a, um що має обов'язкову силу
 oblīgo, āvi, ātum 1 зв'язувати; зобов'язувати, звинувачувати, урочисто обіцяти
 oblīquus, a, um (oblīquo) 1 бічний, непрямий
 oblittero, āvi, ātum 1 (ob + littera) припиняти, стирати (з пам'яті), забувати (облітерація)
 oblivio, ōnis f забуття; юр. амністія
 obliviosus, a, um забудькуватий
 obliviscor, lītus sum 3 забувати
 obnīxē = obnīxum стійко, посилено
 obnīxus, a, um (< obnitor) твердий, несхибний
 obnoxius, a, um покірний, залежний; слабкий, зобов'язаний, що підлягає покаранню, відповідальний
 oboediens, entis слухняний
 oboedio, īvi, ītum 4 (< ob + audio) слухати(ся), підкорятися
 oborior, ortus sum 4 з'являтися, виникати
 obruo, rui, rutum 3 завалювати, засипати, обтяжувати.
 obscurus, a, um (< obscūro 1) темний, незрозумілий, неясний (обскурант)
 obsequium, i n (< obsequor) слухняність, догідливість
 obsequor, secūtus sum 3 поступатися, дотримуватися, слухатися
 observantia, ae f спостереження; пошана
 observator, ōris m спостерігач; прихильник
 observo āvi, ātum 1 уважно стежити; спостерігати
 obses, īdis m заложник, застава; гарант
 obsidio, ōnis f облога; біда
 obsīdo, sēdi, sessum 3 займати, захоплювати; облягати
 obsolētus, a, um занепалий
 obstinatio, ōnis f завзятість
 obstinātus, a, um завзятий, упертий
 obstipesco, rui,— 3 ціпеніти, закликати; дивуватися
 obsto, stīti (stātum) 1 перешкоджати, чинити опір
 obstrepro, strepui, strepītum 3 шуміти
 obstringo, strinxi, strinctum 3 зв'язувати; зобов'язувати
 obstruo, struxi, structum 3 будувати; загороджувати (обструкція)
 obsum, obfui (offui), obesse протидіяти, бути проти; шкодити
 obtempĕro, āvi, ātum 1 коритися; догоджати; годити
 obtero, trīvi, trītum 3 давити; знищувати
 obtestor, ātus sum 1 закликати в свідки; благати
 obtineo, tinui, tentum 2 володіти, тривати, мешкати; займати, керувати; захищати, стверджувати
 obtrunco, āvi, ātum 1 обрізувати; рубати, вбивати
 obvenio 4 приходити; траплятися
 obversor, ātus sum 1 походжати перед кимось, бродити; з'являтися
 obviam назустріч
 obvius, a, um зустрічний; зручний, очевидний
 obvolvo, volvi, volūtum 3 закутувати, закривати
 occasio, ōnis f випадок, нагода (оказія)
 occasus, ūs m захід; кінець; випадок
 occīdo, cīdi, cāsus 3 падати; заходити; гинути
 occīdo, cīdi, cīsum 3 вбивати, знищувати
 occultatio, ōnis f приховування (окультний)
 occulto, āvi, ātum 1 приховувати, ховати
 occultus, a, um прихований, таємний (окультизм)

occumbo, stibui, cubitum 3 падати, умирати; заходити
 occupatio, ōnis f захоплення, заволодіння (окупація)
 occūpo, āvi, ātum 1 займати; захоплювати (окупант)
 oscuro, curri, cursum 3 бігти, поспішати назустріч; приходити; з'являтися
 Octaviānus, i m Октавіан (ім'я)
 octāvus, a, um восьмий (октава)
 octies вісім разів
 octingenti, ae, a вісімсот
 octo вісім
 Octōber, bris m жовтень
 octoginta вісімдесят
 octōni, ae, a по вісім
 oculātus, a, um той, що має очі, зрячий (окуліст)
 ocūlus, i m око; зір (окуляри)
 odī, odisse ненавидіти, не терпіти, не переносити
 odiōsus, a, um ненависний; противний (одіозний)
 odium, i n ненависте ворожнеча; антипатій
 odorātus, a, um пахучий
 odor, ōris m запах; нюх (дезодор)
 oeconōmus, i m грец. економ (економіка)
 offendo, fendi, fensum 3 (< defendo) ударяти; зустрічати ненароком; вражати, шкодити
 offensio, ōnis f удар; хвороба; перешкода; образа
 offēro, obtūli, oblātum, offerre представляти, пред'являти
 officiālis, e службовий
 officio, fēci, fectum 3 загороджувати; заважати
 officiōsus, a, um послужливий, люб'язний; законний
 officium, i n послуга, обов'язок; служба, посада; люб'язність (офіційний)
 olea, ae f олива; маслина (олія)
 oleo, lui,— 2 пахнути; виявляти
 oleum, i n олія (маслинова)
 olīm колись, раніше
 olīva, ae f = olea
 omen, īnis n знак, прикмета; провіщення; умова
 ominōsus, a, um зловісний, фатальний
 omissio, ōnis f пропуск; позбавлення
 omitto, mīsi, missum 3 випускати; покидати, пропускати; мовчати; відмовлятися
 omnimodus, a, um всякого роду, всілякий, найрізноманітніший
 omnīmodō всіма способами, всіляко
 omnīno повністю, цілком, взагалі
 omnis, e весь, усякни, кожний (омнібус)
 onēro, āvi, ātum 1 обтяжувати; навантажувати; ганьбити
 opus, ēris n тягар, вага; борги
 opēra, ae f праця, послуга; потреба, необхідність (кооперація)
 operarius, i m робітник, поденник
 operatio, onis f дія, справа; вплив (операція)
 operor, ātus sum 1 працювати, трудитися; діяти (кооператив)
 opilio, ōnis m (< ovis + relio) вівчар, пастух
 opinio, ōnis f думка; забобон; чутка, репутація (опінія)
 oprīnor, ātus sum 1 думати, вважати
 orothēsa, ae f грец. плодосховище
 oportet, uit, — 2 треба, слід, належить, потрібно
 oprēto, īvi, itum 3 йти назустріч; підлягати

oppidum, i n укріплення; місто (невелике)
 oppōno, posui, positum 3 класти; ставити проти, протиставляти (опозиція, опонент)
 opportūnus, a, um зручний (опортунізм)
 oppressio, ōnis f пригнічення; придушення, пригноблення, насильство (депресій)
 opprīmo, pressi, pressum 3 (< ob + premo) притиснути; придушувати; гнобити; звинувачувати
 oppugno, āvi, ātum 1 нападати, облягати; захоплювати
 ops, opis f (acc. opem, abl. ope) pl. opes сила, могутність; влада; допомога; кошти; майно
 optīmas, ātis m видатний, оптимат
 optimātes, um m, pl. оптимати (аристократи Риму)
 optīmus, a, um найкращий (оптиміст)
 optio, ōnis f вільний вибір; воля (опціон)
 opto, āvi, ātum 1 вибирати, бажати; просити
 opulentus, a, um = opulens, entis багатий, заможний
 opus, ěris n труд, праця; діяльність, заняття (оператор, опус)
 opus n потреба
 ora, ae f (< os) кордон, край; межа, узбережжя
 oracūlum, i n (< oro) оракул; провіщення; положення
 oratio, ōnis f промова; мова, тема; вираз; лист пршшепса сенатові; молитва
 orātor, ōris m промовець (оратор)
 orbis, is m коло, круг; небо, держава; система наук (орбіта)
 orbis terrārum всесвіт, земля
 orbītas, ātis f втрата; сирітство
 orbus, a, um позбавлений; осиротілий
 ordinālis, e порядковий (ординарний)
 ordinarius, a, um звичайний, правильний, ординарний (координація)
 ordino, āvi, ātum 1 вирішувати
 ordior, orsus sum 4 починати; говорити
 ordo, ĩnis m ряд, порядок; стан, посада
 ordo iudicōrum судочинство
 oriens, entis m схід
 orientālis, e східний (орієнтир)
 orīgo, ĩnis f походження, початок; рід (оригінал)
 orior, ortus sum 4 поставати; починатися; народжуватися (орієнтуватися)
 Orlik Орлик (прізвище)
 ornamentum, i n зброя; прикраса; звання, титул (орнамент)
 ornatissīmus, a, um вельмишановний
 ornithon, ōnis m грец. пташник
 orno, āvi, ātum (< ordīno) споряджати; прикрашати, прославляти
 oro 1 говорити; юр. захищати, благодати (оракул)
 orthodoxus, a, um грец. православний (ортодоксальний)
 ortus, ūs m (< orior) схід; зародження (аборт)
 os, oris n вуста, рот; мова; вхід; лице; присутність
 os, ossis n кістка
 oscūlor, ātus sum 1 цілувати; ніжно кохати; шанувати
 oscūlum, i n ротик; поцілунок
 ostendo, tendi, tentum 3 виставляти
 ostentatio, ōnis f показ, похвальба, обіцянка
 ostento 1 показувати, протягати
 otium, i n відпочинок, вільний час; бездіяльність, дозвілля
 Otthomanīcus, a, um оттоманський (турецький)
 ovatio, ōnis f овація (малий тріумф)

ovis, is f вівця (овація)
ovo, —, ātum 1 лікувати; святкувати
ovum, i n яйце

Р

rabūlum, i n їжа; харчування, корм
paciscor, pactus sum 3 приходить до згоди; миритися
paco, āvi, ātum 1 заспокоювати; утихомирювати
pactio, ōnis f = pactum, i n договір, умова; згода (пакт)
paedagōgus, i m грец. педагог
раепе майже, ледве
раенінсґла, ае f півострів
рагус, i m округ, село (паг)
ралам явно, прилюдно
Раіатіум, i n палац (Палатин — пагорб у Римі з храмом Аполлона)
ралатум, i n смак; вуста
ралина, ае f грец. долоня; нагорода
рандектае, арум f грец. пандекти
рандо, нді, расум 3 розкидати; розповсюджувати; розкладати, відкривати
раніс, іс m хліб (компанія)
ранныс, i m шматок тканини, лахміття
раг, раіс рівний, однаковий, готовий (паритет)
рапарітус, i m грец. нахлібник; гість (паразит)
рапаратус, а, ум (< раго) підготовлений, готовий, умілий (апарат)
рагсо, ререгсі,- 3 жаліти, берегти, щадити
раіенс, ентіс m, f батько, мати; батьки; родич; засновник
раіео, уі, ітум 2 з'являтися, бути очевидним, дотримуватися, підкорятися, шанувати
раіет = араіет стає очевидним
раіес, етіс m стіна, мур
раіо, рерері, раітум 3 породжувати; приносити, здобувати, добувати
раіо, āві, āтум 1 готувати, придбати (апарат, репарації)
раіс, раітіс f частина; доля, бік (партія, парцела)
раісімоніа, ае f ощадливість
раітісепс, сіпіс m, f учасник, співучасник; товариш
раітім частково
раітіо, іві, ітум 4 = раітіор, ітум 4 ділити, розподіляти (партитура)
раірум мало, небагато, недостатньо
раірвґлус, а, ум маленький; незначний
раірвус, а, ум малий, незначний; слабкий
раіско, раві, раітум 3 пасти; харчувати, жити (пастор)
раіссім (<; раіандо) розсіяно, повсюди
раіссус, ус m рух, слід ноги, крок, пасус (подвійний крок = 1,48 м) (пасаж, пасажир)
раітефасіо, фесі, фесітум 3 широко відкривати, виявляти
раітео, уі,—, еге 2 бути відкритим, простягатися (патент)
раітер, тріс m батько; pl. сенатори
раіентіа, ае f перенесення, терплячість, терпіння
раітіор, раіссус сум, раіті 3 терпіти; зазнавати (пацієнт)
раітріа, ае f батьківщина, вітчизна (патріот, репатріація, біпатріди)
раітрісіус, і m патрицій
раітрімоніум, і n майно; спадкоємний маєток
раітріус, а, ум батьківський, рідний; вітчизняний
раітріонатус, ус m патронат
раітріонус, і t покровитель; захисник, адвокат (патрон)

raucus, a, um малий, нечисленний
 paulātim поступово, помалу
 paulisper недовго, на короткий час
 paulum = paulō трохи
 rarius, a, um малий; незначний
 pauper, ěris бідний, незаможний (паупери)
 pauperies, ei f бідність; збитки
 paupertas, ātis f бідність (пауперизм)
 paveo, pavi, — 2 боятися
 pavīdus, a, um боязкий, перейнятий страхом
 pavor, ōris m страх, жах
 pax, pacis f (< paciscor) мир; спокій; мирний договір (пацифіст)
 peccātum, i n (< pecco) гріх, провинність
 pecco, āvi, ātum 1 грішити; помилятися
 rectus, ōris n груди; душа
 reculātus, ūs m казнокрадство
 reculium, i n власність, майно (пекулій)
 pecunia, ae f гроші; власність, майно
 pecuniarius, a, um грошовий
 pecus, ōris n худоба; дрібна худоба
 pecus, ūdis f домашня тварина
 pedes, ĩtis m піший; плебей (педаль)
 peiero, āvi, ātum 1 порушувати клятву
 pello, pepŭli, pulsum 3 бити, штовхати; виганяти, проганяти (імпульс)
 penātes, ium m пенати (боги-хранителі); дім, житло
 pendeo, rependi, — 2 висіти; сумніватися
 pendo, rependi, pensum 3 важити; платити (компенсація, пенсія, стипендія)
 penes (з асс.) у, у володінні, у руках
 penetro, āvi, ātum 1 вводити, ставити; проникати, досягати
 pensio, ōnis f (< pendo) платіж (пенсіонер, пансіон)
 penuria, ae f нестача, неолік
 repus, ōris n продовольство
 per (з асс.) через, крізь, серед, посеред
 pera, ae f грец. сума, торба
 perago, ěgi, actum 3 гнати, робити; звершувати
 peragro, āvi, ātum 1 проходити, обходити; розглядати
 percello, culi, culsum 3 звалити, скинути; погубити
 percipio, cěpi, ceptum 3 приймати, одержувати, збирати; пізнавати (перцептивний, перцепція)
 perconto, āvi, ātum 1 розпитувати, довідуватися, допитуватися
 percutio, cussi, cussum 3 (< per + quatio) бити, ударяти; пробити (перкусія)
 perdo, dĭdi, dĭtum 3 губити, нищити; втрачати; програвати, забувати
 perdŭco, dŭxi, ductum 3 приводити; доводити; будувати проводити; продовжувати; схилити;
 юр. викреслювати
 perduellio, ōnis f (< bellum) державна зрада; злочин (дуель)
 peregrīnus, a, um (< per 4- ager) іноземний, чужий (перегрин)
 perennis, e (< per + annus) постійний; довговічний; міцний, вічний
 perego, ii, tum 4 гинути, зникати; вмирати
 perfectus, a, urn доконаний, досконалий; повний (перфект, перфекти-сім)
 perfěro, tŭli, lātum, ferre приносити, привозити; доносити; передавати; витримувати (до кінця)

perficio, fēci, tectum 3 готувати, робити, обробляти; вдосконалювати, навчати,
 домагатися, закінчувати; юр. формулювати
 perfidia, ae f віроломство
 perfidus, a, um віроломний
 perfugio, fūgi, fugitum 3 шукати сховища
 perfugium, i n сховище
 perfundo, fūdi, fūsum 3 мочити, обливати; фарбувати
 pergo, pergēxi, pergētum 3 (<per+rego) йти далі, прямувати, виступати; прагнути,
 продовжувати
 periculōsus, a, um небезпечний i
 pericūlum, i n (<experimentum) досвід; небезпека; судовий процес
 peritus, a, um досвідчений
 periurium, i n клятвopорушення; фальшива клятва
 perlicio = pellicio, lēxi, lectum 3 притягати, привертати
 perluo, lui, lūtum 3 мити; купатися
 permaneo, mānsi, mānsu(m) 2 залишатися, перебувати; триматися, продовжуватися
 (перманентний)
 permisceo, miscui, mixtum 2 змішувати; плутати (проміскуїтет)
 permitto, mīsi, missum 3 посилати, кидати, лускати; дозволяти; обіцяти
 permoveo, mōvi, mōtum 2 хвилювати; прихилити; спонукувати
 permutatio, ōnis f зміна; обмін; договір обміну
 permūto 1 обмінювати (пермутація)
 pernicies, ēi f знищення, загибель; чума
 perniciōsus, a, um згубний, небезпечний
 pernumēro 1 виплачувати, перераховувати
 perpetuo āvi, ātum 1 робити вічним, постійним
 perpetuo = perpetue постійно
 perpetuum, i n вічність
 perpetuus, a, um постійний, безперервний, вічний
 perumpo, gūpi, ruptum 3 проривати(ся), переборювати
 perscribo, scripsi, scrip(um) 3 реєструвати; писати
 persequor, secūsus sum 3 переслідувати; здійснювати (право)
 perseverantia, ae f наполегливість; настійність
 persevĕro 1 стояти на своєму, бути впertим; перебувати
 persolvo, solvi, solūtum 3 розв'язувати; виплачувати
 persōna, ae f особа; людина (персональний)
 personālis, e особовий
 perspicio, spĕxi, spectum 3 пильно розглядати
 perspicuus a, um ясний, очевидний
 persuādeo, suasi, suasum 2 (з dat.) переконувати, умовляти
 perterreo, ui, itum 2 лякати, жахати
 pertīnax, ācis скупий, завзятий; упertий, затятий
 pertineo, tinui, — 2 простягатися, служити, стосуватися; сприяти, тривати
 perturbo 1 призводити до безладдя; збуджувати; хвилювати (пертурбація)
 pervādo, vāsi, vāsum 3 проходити; досягати
 pervāgor, ātus sum 1 ходити, бродити; мандрувати
 pervenio, vēni, ventum 4 приходити; досягати; діставатися
 pervigilium, i n нічне неспання; пильнування
 pervinco, vīci, victum 3 остаточно перемогти; розгромити; здолати
 pes, pedis m нога, ступня; стопа; римський фут (бл. 30 см) (педадь)
 pessīmus, a, um див. malus (песиміст)
 pestis, is f чума; загибель, нещастя

petitio, ōnis f (<peto) вимога; позов; домагання (петиція)
 petitor, ōris t (<peto) позивач, прохач
 petitorius, a, um що вимагає, що потребує
 peto, petivi, petitum 3 досягати, домагатися; просити (петиторний)
 petulans, antis зарозумілий; нахабний
 petulantia, ae f зарозумілість; нахабство
 Phaedrus, i t Федр (давньоримський байкар)
 Philippus, i t Пилип (ім'я)
 philosophia, ae f грец. філософія
 philosophor, ātus sum, āti 1 мудрувати (філософствувати)
 philosophus, i m філософ
 piaculum, i n спокутлива жертва; умилоствивлення
 pictor, ōris m художник
 pictura, ae f картина, живопис
 pietas, ātis f благочестя, відданість; співчуття, милосердя (пітет)
 piger, gra, grum ледачий, повільний
 pignus, ōris n застава; за порука, зложник
 pingo, pinxi, pinctum 3 малювати, прикрашати
 pirāta, ae m пірат, морський розбійник
 piscis, is m риба
 pius, a, um благочестивий; священний; чесний
 placeo, cui, citum 2 сприяти, подобатися
 placidus, a, um спокійний; тихий
 plaga, ae f удар; поштовх
 planē звичайно, зрозуміло
 plango, planxi, planctum 3 бити, ударяти
 planta, ae f рослина (плантація)
 planus, a, um рівний; ясний; зрозумілий (план)
 Plato, ōnis m Платон (стародавній грецький філософ 427—347 рр.
 до н. е.)
 plebeius, i m плебеї
 plebeius, a, um простий, плебейський
 plebiscitum, i n плебісцит (рішення народних зборів)
 plebs, plebes f народ, плебс; народна маса, простий народ, натовп (плебеї)
 plenus, a, um (з gen.) повний, змістовний, переконливий (пленарний,
 пленум)
 plerique переважно
 ploro, āvi, ātum 1 здіймати крик, галас; плакати
 plumbum, i n свинець (пломба)
 plurālis, e численний (плюралізм)
 plurimus, a, um дуже великий, велетенський
 plus, pluris див. multum
 plus, pluris n більша частина, більше (плюс)
 poena, ae f кара, покарання; штраф (пеня)
 poenālis, e штрафний
 poenitentia, ae f розкаяння, каяття
 poeta, ae m поет
 polleo, pollui, — 2 мати силу; володіти
 pollex, icis m великий палець
 polliceor, pollicitus sum, pollicēti 2 обіцяти
 Polona = Polonia, ae f Польща
 Pomerania, ae f Померанія

Pomponius, i m Помпоній (юрист)
 pomum, i n яблуко
 pondō вагою
 pondus, ōis n вага (пуд)
 ропо, posuī, posītum 3 класти, ставити; ховати, хоронити, залишати
 вгамовувати, засновувати (позиція)
 pons, pontis m міст (понтон)
 pontīfex, īcis m понтифік, верховний жрець; папа римський
 pontificālis, e понтифікальний, жрецький
 populāris, e народний, простий; загальнодоступний; демагогічний
 populāris, is m співвітчизник (популяр, популярний)
 populus, i m народ (популіст)
 porcus, i m свиня (поросся)
 porrō грец. далі вперед
 porta, ae f ворота, двері (порт)
 portio, ōnis f частина; пайка
 porto, āvi, ātum 1 носити, возити (портативний)
 portus, ūs m порт, гавань; пристань; дім
 poscō, poscī,— 3 вимагати; просити, кликати на суд; випрошувати
 positivus, a, um (< ропо) звичайний (позитивний)
 possessio, ōnis f володіння; власність
 possessor, ōris m власник (посесорний)
 possideo, sēdi, sessum 2 володіти, займати
 possido, sēdi, sessum 3 оволодівати (посесор)
 possum, potuī, posse могли, мати право; уміти (потенція)
 post (з асс.) після
 postea пізніше, опісля
 postēri, ōrum m pl. нащадки
 posteritas, ātis f майбутнє; нащадки posterns, era, erum наступний
 in posterum надалі, наперед
 postprōno, posuī, posītum 3 ставити нижче
 postquam відтоді як, після того як
 postremo нарешті
 postremus, a, um = postērus самий крайній
 postridiē (<postero diē) наступного дня
 postulātum, i n вимога; юр. позов (постулат)
 postūlo 1 вимагати; просити
 postumus, a, um останній; посмертний
 potens, entis (<posse) міцний, могутній (потенційний)
 potentia, ae f сила; влада; вплив (потенція)
 potentiālis, e можливий (потенціал)
 potestas, ātis f сила, міць, можливість; влада
 potio, ōnis f питво; напій
 potior, ius кращий
 potis, e могутній
 potius краще; швидше
 praeebeo, ui, itum 2 підставляти; доставляти, давати; pass, відбуватися
 praecēdo, cessi, cessum 3 йти попереду; переважати (прецедент)
 praeseptor, ōris m наставник, учитель
 praeseptum, i n розпорядження, настанова, вчення; правило
 praecipue особливо
 praecīlarus, a, um прекрасний, чудовий, славний

praeco, ōnis m оповісник, особа, що здійснює продаж з торгів
 praeda, ae f здобич, прибуток
 praedico 3 попереджати; веліти, приписувати
 praedium, i n маєток, земельна ділянка (предіальний)
 praefatio, ōnis f вступ; передмова
 praefēro, tūli, lātum, ferre віддавати (давати) перевагу (преференції)
 praefigo, fixi, fixum 3 прибавати спереду; загороджувати
 praemium, i n (prae + eto) нагорода, винагорода (премія)
 praenōmen, inis n власне ім'я
 praerōno, posui, positum 3 ставити на чолі; віддавати перевагу
 praerogativa, ae f (prae + rogo) перевага
 praes, praedis m поручитель
 praescribo, scripsi, scriptum 3 визначати; встановлювати; намічати
 praesens, entis теперішній; присутній
 praesentia, ae f присутність, наявність (презентація)
 praesertim особливо
 praeses, idis m голова, намісник (президент)
 praesidium, i n захист, оборона, охорона, дозор (президія)
 praesto, stīti, stītum 1 стояти попереду, надавати, бути краще; переважати; виконувати
 praestō негайно; наготові
 praesum, praefui, praesesse бути попереду, правити (презентувати)
 praesumptio, onis f припущення, здогад (права), передбачення (презупція)
 praetego, tēxi, tēctum 3 захищати
 praetendo, tendi, tentum 3 витягати, викликати
 praeter (з асс.) крім, окрім
 praetermitto, misi, missum 3 припускати, нехтувати
 praetereā крім того; потім
 praetereo, ii, itum, ire проходити; проминати
 praeteritus, a, um минулий
 praetermitto 3 залишати поза увагою (безкарним), нехтувати; пропускати
 praetextātus, a, um юнацький
 praetextus, ūs m привід
 praetor, ōris m суддя (місцевий), претор
 praetorius, a, um преторіанський, преторський praevenio 4 випереджати (превентивний)
 praeventio, ōnis f попередження, застереження praevius, a, um (prae + via) той, що йде
 попереду, передній
 pravus, a, um кривий, неправильний; неправомірний
 precarium, i n (prae + co) володіння до запитання, до вимоги (прекарій)
 praeces, praesum f, pl. прохання, благання
 praeco 1 прохати, благати
 premo, pressi, pressum 3 давити, чавити; підкоряти; тиснути, стискати,
 пересувати (депресія, преса)
 prendo, prendi, prenum 3 хапати, брати
 presso 3 = prendo
 pretiōsus, a, um дорогий
 pretium, i n ціна, плата; викуп
 prex, praecis f молитва, прохання; прокляття
 pridem давно, раніше
 pridie напередодні
 primogenitus, a, um первородний; первісток
 primōris, e перший, найзнатніший
 primum, primo спочатку, спершу

primus, a, um перший, молодий (примат)
 princeps, ĩpis m перший, голова, керівник; вождь, імператор, князь
 principālis, is m старшина
 principālis, e головний, перший
 principātus, us m першість; вища влада (принципат)
 principium, i n початок (принцип)
 prior, prius перший (з двох), попередній, кращий (пріоритет)
 pristinus, a, um колишній, давнішній, минулий
 priusquam перш ніж
 privātum = privātim приватно
 privātus, a, um приватний; звичайний, простий
 privilegium, i n перевага, привілей; переважне право
 privo 1 позбавляти, відбирати
 pro (з abl.) згідно, відповідно, для, за, замість, завдяки
 probatio, ōnis f доказ; схвалення
 probare 1 пробувати, доводити, задовольняти, подібатися (апробувати)
 probus, a, um чесний
 procēdo, cessi, cessum 3 виступати, проходити, тривати (процедура)
 processus, ūs m хід, рух уперед (процес)
 proconsul, is m намісник провінції (проконсул)
 procul (з асс.) далеко, здалеку, глибоко
 Proculiāni прокуліанці (назва школи)
 Proculus, i n Прокул (юрист)
 procumbo, cubui, cubitum 3 нагинати(ся), налягати
 procurātor, ōris m керуючий, довірена особа; намісник (прокуратор)
 procurare 1 турбуватися; вести справи (прокурор)
 prodeō, ii, ĩtum, ire виступати, з'являтися
 prodigus, a, um (prod + ago) марнотратний
 proditio, ōnis f зрада, запродаство
 proditor, ōris m зрадник
 proeliutn, i n бій, битва; боротьба
 produco 3 виводити вперед, створювати (продукт)
 profanus, a, um темний, неосвічений
 profecto напевно, дійсно
 profero, tĕfili, latum, ferre виносити вперед, висувати
 professor, oris m учитель (професор)
 profestus, a, um щоденний; несвятковий
 proficiscor, profectus sum 3 відправлятися, від'їздити
 profiteor, professus sum 3 відверто заявляти, оголошувати, викладати, читати лекцію
 (професія)
 profligo 1 вважати; трошити
 profuga, ae m утікач
 profugio 3 = fugio утікати
 profugus, a, um що втікає, збіглий, перебіжчик, вигнанець
 progredior, gressus sum, progrēdi 3 йти вперед, просуватися далі (прогрес)
 progressus, ūs m рух уперед, просування; успіх, виступ, розвиток (прогресивний)
 prohibeo, ui, ĩtum 2 стримувати, захищати, відганяти
 proinde тому, у зв'язку з цим; так от, таким же чином, також
 proles, is f нащадок, дитина
 proletarius, i t (< proles) пролетарій
 promiscuē змішано, разом, спільно (проміскуїтет)
 promissio, ōnis f = promissum, i n обіцянка,

promissor, oris m боржник
 promitto 3 обіцяти, провіщати (компроміс)
 promoveo, mōvi, mōtum 2 рухатися вперед, відкладати, викривати, призначати
 promptitudo, inis f готовність
 promptus, a, um готовий
 promulgo 1 опублікувати (промульгація)
 pronuntio 1 проголошувати
 propere (з асс.) поруч, із, поблизу
 propello, puli, pulsum 3 штовхати, гнати вперед, запобігати
 properego 1 поспішати
 propinquus, a, um (< propere) близький, рідний
 propior, ius від propere найближчий
 propoño, posui, posıtum 3 загадувати, пропонувати, передбачати, уявляти (пропозиція)
 propraetor, oris m намісник провінції (колишній претор)
 proprietas, atis f право власності; володіння
 proprius, a, um власний, своєрідний, особливий (експропріація)
 propter (з асс.) через, внаслідок, заради
 propterea тому, з тієї причини
 propulso 1 відбивати, відводити, відхиляти
 prorogo 1 продовжити
 prorsus вперед, прямо, рішуче
 prorumpo, rupi, ruptum 3 кидатися, несподівано появлятися, викидати
 proscribo, psi, ptum 3 публічно оголошувати (поза законом)
 prospectus, us m вигляд (проспект)
 prosper, ega, egum щасливий
 prosperere щасливо
 prospicio, spexi, spectum 3 дивитися вперед, піклуватися (проспект)
 prosterno, stravi, stratum 3 валити, класти, нищити (простація)
 prosum, profui, prodesse бути корисним, приносити користь
 protection onis f заступництво, опікування (протекція)
 protego, tēxi, tectum 3 прикрити, покривати, захищати (протекторат)
 protendo, ndi, ntum 3 протягати; pass. простягатися, підніматися
 protestor, atus sum, ari 1 робити заяву при свідках, затверджувати (протест)
 protinus далі, постійно, враз, негайно
 prout залежно від чого
 provenio 4 виходити, виступати; народжуватися, виникати, виявлятися
 proverbium, i n приказка, прислів'я
 provideo, vidi, visum 2 передбачати
 provincia, ae f провінція, підкорена область
 provinciālis, e провінціальний
 provocatio, onis f оскарження
 provooco, avi, atum 1 викликати, збуджувати, апелювати (провокація)
 proximium, a, um найближчий, сусідній
 prudens, entis розсудливий, досвідчений у праві
 (пруденція)
 prudenter розсудливо
 prudentia, ae f розсудливість, знання, досвід (юриспруденція)
 pubes, etis дорослий, повнолітній
 publicanus, i m відкупник державних прибутків (публікан)
 publice спільно, привселюдно, офіційно
 publico, avi, atum 1 публікувати; конфіскувати (публікація)
 publicus, a, um народний, суспільний, державний; кримінальний (публічний)

pudīcus, a, um сором'язливий; цнотливий, скромний
 pudor, ōris m сором
 puella, ae f дівчина; дочка; молода жінка
 puer, ēri m хлопець, дитина; хлопчик-слуга; раб
 puerīlis, e дитячий
 pueritia, ae f дитинство
 pugna, ae f бій, битва
 pugno, āvi, ātum 1 битися, боротися
 pulcher, chra, crum вродливий, красивий; славний;
 благородний (Пульхерія)
 pulchritūdo, īnis f краса; блиск, вишуканість
 punio, īvi, ītum 4 карати (пеня)
 pupillus, i m недорослий, підопічний, неповнолітній
 puppis, is f корабель, корма
 purus, a, um чистий, незайманий (пуризм, пуритани)
 puto, āvi, ātum 1 вважати, гадати (репутація, депутат)

Q

qua де, куди, звідки
 qua ...qua як... так
 quacumque яким би чином не
 quadringentesīmis, a, um чотирьохсотий
 quadringenti чотириста
 quadrupes, pēdis m, f чотиринога тварина; чотириногий
 quadrupli = in quadruplum у четверному розмірі
 quaerimonia, ae f скарга
 quaero, quaeīvi, quaeītum 3 шукати, здобувати, питати, хотіти, вести слідство
 (інквізиція, реквізиція)
 quaeītor, ōris m слідчий
 quaeītus, a, um вишуканий
 quaeso, sīvi,-, 3 просити, писати, дбати
 quaeso прощу, будь-ласка
 quaestio, ōnis f опит, допит; розгляд, слідство
 quaestor, ōris m скарбник (квестор)
 quaestus, ūs m надбання; вигода, прибуток
 quālis, e який
 qualitas, ātis f якість (кваліфікація)
 quam ніж, крім, хоч, можливо
 quamdiu як довго
 quamlibet який завгодно
 quamquam хоч, однак, проте
 quamvis навіть, як би не ... хоч
 quando коли, коли-небудь
 quanti est скільки коштуватиме?
 quantitas, ātis f кількість; міра
 quantum, i p скільки, як багато (квантовий)
 quantus, a, um такий великий, який, набагато більший (квант)
 quapropter чому
 quare чому, як, отже
 quartus, a, um четвертий (квартал, кварта)
 quasi немов
 quater чотири рази

quaterni, ae, a по чотири
 quatio, ssi, ssum 3 трясти, бити
 quattuor чотири
 quattuordecim чотирнадцять
 que = et 1) (при перекладі ставиться перед словом, у кінці якого стоїть); 2) а тому, а взагалі, але, або
 quemadmodum яким чином, як
 querella, ae f скарга
 queror, questus sum 3 скаржитися
 qui, quae, quod хто, який, яка, яке, що, той
 qui який, хто,
 quia тому що, оскільки
 quicumque, quaecumque, quodcumque усякий (хто), хто би не, той, який би не
 quid що, чому, до чого, далі, хіба
 quidam, quaedam, quoddam хтось, щось, якийсь quidem але ж, хоча, власне, при цьому
 quies, ētis f спокій; відпочинок (реквієм)
 quiētus, a, um тихий, спокійний, мирний
 quilibet, quaelibet, quodlibet всякий, кожний, будь-який
 quin щоб не, що; чому ж не, а навіть
 quindēcim п'ятнадцять
 quingentesīmus, a, um п'ятисотий
 quingenti, ae, a п'ятсот
 quini, ae a, по п'ять
 quinquagesīmus, a, um п'ятдесятий
 quinquaginta п'ятдесят
 quinque п'ять
 quintus, a, um п'ятий (квінтесенція)
 quippe оскільки, звичайно; певна річ; тому, бо
 Quiris, ītis m (Quirītes, ium m pl.) квірит (римський громадянин)
 ius Quiritium стародавнє римське право
 quis? quid? хто? що?
 quisquam, quidquam будь-хто, якийсь
 quisque, quaeque, quidque кожний, всякий
 quisquis, quaequae, quidquid хто б не, щоб не, всякий хто (що)
 quivis, quaevis, quidvis будь-хто, кожний
 quō куди, де, доки
 quoad поки, доти, наскільки
 quod якщо, тому що; чому, бо
 quocumque куди б не
 quolibet куди завгодно, повсюди
 quominus щоб не, що не
 quomōdo яким чином, як
 quondam колись, у давнину, інколи; часом
 quoniam оскільки, тому що
 quoque також, теж; навіть
 quot скільки, кожний
 quotannis щороку; щодня
 quotie(n)s скільки разів
 quotquot скільки б не
 quotus, a, um котрий
 quōisque як довго, доки, допоки, як далеко
 quum = cum коли, у той час як, оскільки, хоч, тоді як

R

R. = Romānus

rabiēs, ei f сказ, лють, шал

radix, īris f коріння (радикальний)

rādo, rāsi, rāsum 3 голити, чистити (раса)

Raecius, i m Рецій (ім'я)

ramus, i m гілка, сук

Rakōci Ракоці (прізвисько)

rapīdus, a, um стрімкий, швидкий, дикий

rapīna, ae f грабіж

rapio, rapui, raptum 3 брати, хапати, заволодіти

raptim зразу, поспіхом (раптом)

rarō зрідка

rarus, a, um рідкий, рідкісний (раритет); чистий, голий (расист)

ratio, ōnis f розум, сенс; вчення, стан, положення, спосіб (рація)

ratiocīnor, ātus sum 1 роздумувати, обчислювати, робити висновок

ratiōnalis, e розумний (раціональний)

ratus, a, um (< geor) затверджений, законний, визнаний, чинний (ратифікація)

reālis, e речовий; юр. дійсний (реальний)

recēdo, cessi, cessum 3 відступати, відходити (рецидив)

recens, entis свіжий, недавній; нев'янучий

recenseo, censui, censum 2 обдумувати, підраховувати (рецензія)

receptum, i n прийняте зобов'язання, обов'язок, гарант, відповідальність (рецепт)

receptum est загальноприйнято

recipio, cēpi, sertum 3 виймати назад; повертатися; обіцяти (рецептивний)

reciprocus, a, um який повертається, зворотний; взаємний

recito 1 читати вголос, декламувати (речитатив)

recognosco, gnovi, gnitum 3 упізнавати, оглядати

recompensa, ae f = recompensatio, ōnis f відшкодування

recordatio, ōnis f спогад, згадка

recordor, ōtus sum 1 (< re + cog) згадувати

rectē прямо, правильно; чесно

rectus, a, um прямий, правильний; чесний

recūbo 1 лежати; відпочивати

recupero 1 знову знаходити, відновлювати; звільняти з полону

recūso 1 (< causa) відмовлятися; заперечувати; заявляти протест

reddo, dīdi, dītum 3 повертати, віддавати; зберігати, робити; юр. судити

redeo, ii, itum, ire йти назад, повертатися; сходити

redīmo, ēmi, emptum 3 (< red + emo) викупляти, відкупляти;

redītus, ūs m повернення, вихід; прибуток

redūco 3 відводити назад, повертати (редукція)

refero, tūli, lātum, referre віддавати, повертати; говорити, повідомляти, сповіщати;

сприймати, заносити в список (референдум, референт)

reformatio, ōnis f (< reformo) 1 зміна, перетворення (інформація)

refugio, fūgi, fugītum 3 утікати

refugium, i n притулок; сховище

regalis, e царський; пишний (регалія)

regimen, īnis n (rego) управління, керівництво

regīna, ae f цариця

regio, ōnis f район; країна, область (регіон)

regius, a, um царський

regno, avi, atum 1 царювати, владарювати

regnum, i n царство; царська влада
 rego, gehi, rectum 3 правити, керувати, управляти (ректор)
 regredior, gressus sum 3 йти назад, повертатися; відступати, відходити (регрес)
 regūla, ae f лінійка; правило, норма, регламент (регулярний, Регули)
 relictus, a, um останній
 religio, ōnis f благочестя, святість, культ (релігія)
 relinquo, līqui, lictum 3 залишатися, залишати (реліквія)
 reliquus, a, um інший, решта; невиплачений
 remaneo, mansi, mansum 2 залишатися
 remedium, i n ліки
 remigro, avi, atum 1 переселятися, повертатися (емігрант)
 reminiscor, —, minisci 3 (< ге +- тетіпі) згадувати (ремінісценція)
 remissio, ōnis f ослаблення; звільнення; пониження (ремісія)
 remitto 3 відпускати, відсилати
 removeo 2 відсувати; видаляти, усувати
 geor, ratus sum, geri 2 вважати, думати
 reparatio, ōnis f відновлення (репарація)
 repello, pūli, pulsum 3 відштовхувати, відкидати, ображати
 repentē несподівано, раптово, неждано
 repentīno = repentīne = repentē
 reperio, gerpēri, repertum 4 знаходити; відкривати
 repetitio, ōnis f повторення (репетиція)
 repēto, petīvi, petītum 3 повторювати, повертатися
 repetundae, ārum f pl. хабар; гроші, які підлягають стягненню (з адміністративних осіб, як одержані ними у вигляді хабарів чи шляхом вимагання)
 repleo, plēvi, plēlum 2 наповнювати
 replīco 1 розгортати; відбивати; заперечувати (репліка)
 gerōno, posui, positum 3 класти назад; повертатися; відновлювати
 reposco, —, — 3 вимагати повернення
 reprehendo, hendi, hensum 3 дорікати, затримувати, засуджувати
 gergrīmo, pressi, pressum 3 придушувати (репресія)
 gerudio 1 відхиляти (репудіація)
 gerudium, i n розлучення
 requiesco, ēvi, ētum 3 відпочивати; спати (реквієм)
 requiro, sīvi, sītum 3 шукати, питати, запитувати (реквізит)
 rēs, rēi f річ, предмет; судова справа; становище; гроші; суть; майно ", (республіка)
 res corporāles тілесні речі
 res mancipīri манципні речі
 res mobīles рухоме майно
 rescindo, scīdi, scissum 3 знову розривати, руйнувати; відмінити
 rescribo 3 писати у відповідь; переписувати
 rescriptum, i n письмова відповідь; указ імператора (рескрипт)
 reservatio, ōnis f збереження, застереження (резервація)
 resideo, sēdi, sessum 2 перебувати; зберігатися (резидент)
 resistentia, ae f опір (резистенція)
 resisto, sītī, — 3 припинятися; протистояти, чинити опір
 resolvo, solvi, solūtum 3 розв'язувати, розпускати; відмінити; платити (резолуція)
 respecto 1 дивитися назад; брати до уваги
 respicio, spēxi, spectum 3 дивитися назад; мати на увазі; сподіватися (респектабельний)
 respondeo, ndi, nsum 2 відповідати, відгукуватися, робити юридичний

висновок (кореспондент)
 responsum, i n відповідь (респондент)
 res publica, rei publicae державна справа; держава, республіка
 restauro 1 відновлювати (реставрація)
 restituo, stitui, stitutum 3 повертати; відновлювати (реституція)
 resto, stiti, — 1 залишатися
 retineo, tinui, tentum 2 утримувати, тримати; зберігати за собою
 retra(h)o, trāxi, tractum 3 тягти назад, відтягувати; залучати
 retrō назад, позаду (ретро)
 reus, i m обвинувальний; відповідач
 revello, velli, vulsum 3 виривати, розривати; уводити
 revertor, reverti (reversus sum), reverti 3 повертатися, звертатися
 revīso, vīsi, vīsum 3 знову дивитися; оглядати (ревізія)
 revōco 1 кликати назад, відкликати; відхиляти, відмінати
 rex, regis m цар; повелитель
 Rhenus, i n Рейн
 rhetor, ōris m грец. ритор, учитель красномовства; оратор (риторика)
 rideo, risi, risum 2 сміятися; бути веселим
 risus, ūs m сміх; усмішка
 ritus, ūs n обряд, звичай (ритуал)
 robur, ōris n = робог дуб; сила, міцність
 robustus, a, am дубовий; твердий; міцний
 rogatio, ōnis f питання; законопроект, запит, внесення пропозиції
 rogo 1 запитувати, просити; пропонувати (прерогатива)
 Roma, ae f Рим
 Romānus, i m римлянин
 Romanus, a, um римський (романський), румунський
 Rossia (= Russia), ae f Росія
 Rossiācus, a, um російський
 Roxolāna, ae f Україна
 Roxolānus, a, um роксоланський, український
 ruber, bra, brum червоний (рубрика)
 ruīna, ae f звалище (руїна)
 rumor, ōris m чутка, поговор
 rumpo, rupi, ruptum 3 рвати; розкидати
 ruo, rui, rutum 3 руйнувати(ся)
 rursus = rursum навпаки; знову, назад
 rus, ruris n село; поле
 rustīcus, i m селянин
 rustīcus, a, um сільський; простий
 res rusticae сільське господарство

S

Sabīnus, i m Сабін (юрист)
 sacer, era, crum посвячений, святий; проклятий
 sacerdos, ōtis m, f жрець, жриця
 sacramentum, i n присяга; клятва; юр. грошова застава (сакраментальний)
 sacrātus, a, um священний (сакральний)
 sacrificium, i (<sacrum + facio) жертва; жертвоприношення
 sacrifico, āvi, ātum 1 приносити в жертву, здійснювати жертвоприношення
 sacrosanctus, a, um священний; недоторканий
 saculum = saeculum

saeculāris, e віковий; мирський (секуляризація)
 saecūlum, i n рід, покоління; вік, століття; всесвіт
 saepe часто
 saevio 4 бути жорстоким
 saevitia, ae f лють; жорстокість
 saevus, a, um лютий, злий; страшний; жорстокий, суворий
 sagax, ācis чутливий, дотепний
 sagitta, ae f стріла
 sal, salis m сіль; гумор (салат)
 salio, saiui, saltum 4 стрибати, битися (про серце); текти (сальто-мортале)
 saltern в усякому разі
 salto 1 танцювати; підстрибувати
 saltus, us m стрибок; гірське пасовище, ущелина; помістя; ферма, земельна міра = 201,5
 га (сальтус)
 salus, ūtis f здоров'я, благо; порятунок; привіт (салют)
 salutāris, e здоровий, цілющий; корисний, рятівний; непошкоджений
 salutatio, ōnis f привітання; візит
 salūto 1 вітати, поздоровляти
 salveo, —, — 2 бути здоровим, вітати (салютувати)
 salvo 1 рятувати, позбавляти
 salvus, a, um неушкоджений, цілий
 sancītus, a, um санкціонований
 sanctē свято; непорушно
 sanctio, ōnis f (< sancio 4) непорушний закон; частина правової норми (санкція)
 sanctus, a, um священний, святий, непорушний; благочестивий
 sanē розумно, розсудливо; дійсно
 sanguis, īnis m кров; вбивство; життєва сила, життя; кровна рідня, рід; нащадок
 (сангвінік)
 sanītas, ātis f здоров'я; розсудливість (санітарія)
 sano 1 лікувати (санація)
 sanus, a, um здоровий, розумний (санаторій)
 sapiens, entis = sapiō, e мудрий, розумний; знавець
 sapiens, entis m мудрець, вчений
 sapienter мудро, розумно
 sapientia, ae f мудрість; розсудливість
 sapio, sapii, — 3 мати смак; бути розумним
 satan = satanas, ae m супротивник, ворог; сатана, біс
 satelles, ītis m, f охоронник; спільник (сателіт)
 satio, ōnis f сівба
 satis = sat досить
 satisdatio, ōnis f забезпечення; гарантія
 satisfacio 3 задовольняти
 satisfactio, ōnis f задоволення (сатисфакція)
 satur, satūra, satērum ситий (сатира)
 saxum, i n скеля, камінь
 Scaevōla, ae m Сцевола (юрист)
 scalae, ārum f драбина (ескалація)
 scando, scandi, scansum 3 сходити, підніматися; досягати (скандувати)
 scelerātus, a, um злочинний
 scelus, ēris n злочин, кара
 sceptrum, i n жезл, скіпетр
 schola, ae f грец. школа (схоластика, школяр)

scientia, ae f знання, наука
 scilicet зрозуміло, звичайно; тобто, а саме
 scindo, scidi, scissum 3 розривати; розсікати
 scio, scivi, scitum 4 знати, вміти; розуміти
 scitum, i n рішення; збори
 scriba, ae m секретар, писар
 scribo, scripsi, scriptum 3 креслити; писати; набирати (манускрипт)
 scriptor, ōris m писар, секретар; письменник, автор
 scriptūra, ae f писання, письмовий документ; напис; писаний закон
 scutum, i n щит (великий)
 se себе
 secēdo, cessi, cessum 3 іти, віддалятися, відходити; відділятися (сецесія)
 secerno, crēvi, crētum 3 відокремлювати, виділяти; усувати {секретар, секрет}
 seco, secuī, sectum 1 різати; розсікати, розділяти (сектор, сектант)
 secrētus, a, um особистий, таємний (секрет)
 secta, ae f путь; школа; вчення (секта)
 secundum (з асс.) за, понад; після; юр. на користь
 secundus, a, um наступний, другий; сприятливий; щасливий, успішний (секунда)
 secūris, is f сокира; верховна влада; збиток
 securitas, ātis f безтурботність, байдужість; безпека, забезпеченість
 secūrus, a, um безтурботний, спокійний
 sed але
 sedēcim шістнадцять
 sedeo, sedi, sessum 2 сидіти, засідати (сесія)
 sedes, is f сидіння; житло, місцеперебування
 sedes, ētis f посів; ґрунт
 seditio, ōnis f розбіжність; заколот, повстання
 sedo, āvi, ātum 1 примушувати, осісти; застосовувати (седативний)
 segrēgo, āvi, ātum 1 відокремлювати, розлучувати (сегрегація)
 sella, ae f (< sedeo) стілець, крісло; посада; кафедра; трон
 semel раз, колись
 semen, īnis n сім'я; pl. син (семінар)
 sementis, is f посів
 semestris, e (< sex + mensis) шестимісячний (семестр)
 semi- напів-
 semis половина
 semivocālis, e напівнімий; безсловесний
 semper завжди
 Sempronius, i t Семпроній (юрист)
 senator, ōris m (< senatus) сенатор
 senātus, us m (< senex) сенат (збори родових старійшин), засідання сенату
 senatusconsultum (S. C.) порада; сенатська постанова
 Senēca, ae m Сенека (римський філософ)
 senecta, ae f = senectus, ūtis f старість
 senes див. senex
 senex, senis m, f старий, а (сеньйор, сенат)
 seni, ae, a по шість
 sensus, ūs m почуття, відчуття; розуміння, свідомість, розум (сенси, сенсація)
 sententia, ae f вислів, вирок; юр. рішення (суду) (сентенція)
 sentio, sensi, sensum 4 відчувати, розуміти; думати, вирішувати (сенсація)
 separātus, a, um окремий; віддалений, різний (сепаратний)
 sepāro 1 відокремлювати

separatio bonōrum відокремлення майна
 sepelio, pelīvi, pultum 4 ховати, хоронити
 septem сім (септет)
 September, bris m вересень
 septendēcim сімнадцять
 septēni, ae, a по сім
 septies сім разів
 septīmus, a, um сьомий
 septingentesīmus, a, um семисотий
 septingenti, ae, a сімсот
 septuagesīmus, a, um сімдесятий
 septuaginta сімдесят
 sepulc(h)rum, i n місце похорону, могила, гробниця; захоронення; померлий
 sequester, tri (tris) m посередник (секвестр)
 sequor, secūtus sum 3 (з асс.) іти; переслідувати (йти слідом)
 serēnus, a, um ясний, гожий; безтурботний
 series, ēi f (< sero) ряд, ланцюг, низка (серійний)
 serius, a, um серйозний, поважний
 sermo, ōnis m (< sero) бесіда, діалог, діалект; мова
 serō пізно
 sero, sevi, satum 3 сіяти
 serus, a, um пізній; старий
 servātus, a, um виручений, врятований; збережений
 servio, īvi, ītum 4 бути поневоленим, перебувати в рабстві, підкорятися (сервітут,
 сервілізм)
 servitium, i n неволя
 servitor, ōris m боржник
 servītus, ūtis f неволя; рабство (сервітутний)
 servo 1 пильнувати; спостерігати, зберігати (консерватизм)
 servus, i m раб, невільник; слуга
 sese див. se
 sessio, ōnis i засідання (сесія)
 sescenti, ae, a шістсот
 sescenties шістсот разів
 sestertius, i m (HS) = (semis -f- tertius) сестерцій, срібна монета =2,5 асам
 seu = sive
 sevērus, a, um суворий, серйозний; страшний
 sex шість (секстет)
 sexagesīmus, a, um шестисотий
 sexaginta шістдесят
 sexies шість разів
 sextīlis, e шостий (про місяць)
 sextus, a, um шостий
 sexus, ūs m стать (чоловіча або жіноча) (секс)
 si якщо
 sic так, таким чином
 Sicilia, ae f Сицилія
 Sicūlus, i m сікул (сицилієць)
 sicut (sicūti) оскільки; немов би, подібно до того
 sidus, ūris n зірка, сузір'я
 siet = sit
 sigillum, i n печать

significatio, *ōnis* f показання; оголошення, повідомлення
significo I подавати знак, виявляти, відзначати, позначати; ставити підпис, підтверджувати (сигніфікація)
signum, *i* n знак, відмітка; доказ; печать (сигнал)
silentium, *i* n тиша, мовчанка; юр. бездіяльність
sileo, *lui*, - 2 мовчати
silva, *ae* f ліс; сад
similis, *e* подібний, однаковий
similiter подібно, так само
simplex, *īcis* (*semel* + *plico*) простий, нескладний; постійний
simplicitas, *ātis* f простота, природність; щирість, чесність
simpliciter просто, прямо, природно
simplum, *i* n просте, несподіване, ординарне
simul разом, водночас; спільно з
simulatio, *ōnis* f видимість; юридична дія, зроблена для виду (симуляція)
simulo I робити схожим, уподібнювати; зображувати (симулювати)
sin якби
sine (з *abl.*) без (синекура)
sinceritas, *ātis* f здоров'я; щирість, чистота
sincerus, *a*, *um* справжній; непідробний; чесний, щирий
singularis, *e* окремих: одноосібний; особливий, своєрідний
singulariter окремо, поодиноці; винятково, незвичайно
singuli, *ōrum* *т* рi. одиничні (окремі) особи, нарізно
singuli, *ae* *a* по-одиому
singulariter окремо, поодиноці; винятково, незвичайно
sinister, *tra*, *trum* лівий, неправильний; щасливий
sino, *sivi*, *situm* 3 дозволяти, допускати, залишати
sinus, *us* *m* зігнутість, вигин, складка; бухта (синус)
Slucz Случ (річка)
siquis або хто
sisto, *stiti*, *statum* 3 ставити, зупиняти(ся); забезпечувати явку до суду
sitio 4 відчувати спрагу
sitis, *i* *s* f (*sitio*) спрага
situs, *ūs* *m* положення; будівля, споруда (ситуація)
sive або
socer, *ēgi* *m* тесть; свекор
sociālis, *e* суспільний (соціальний)
societas, *ātis* f (*socius*) спільність; товариство, договір товариства;
 суспільство
socius, *i* *m* товариш, союзник; спільник, співучасник (соціалістичний)
Socrātes, *is* *m* Сократ {видатний грецький філософ, учитель Платона)
sol, *solis* *m* сонце (солярій)
solacium, *i* *n* утіха, винагорода
soleo, *solitus* *sum*, *solēre* 2 мати звичку; часто бувати, робити
sollicitus, *a*, *um* вільний
solidus, *a*, *um* цілий; повний (солідарний)
solidus, *i* *т* (*sollus*) солід (золота монета)
solis occasus захід сонця, захід
sollemnis, *e* (*sollus* + *annus*) який щорічно святкується, святковий;
 священний
sollers, *ertis* *um*лілий
sollicitudo, *inis* *f* турбота; обов'язок

Solo, ōnis m Соло (афінський законодавець)
 solum, i n земля, ґрунт; ступня
 solum тільки
 solus, a, um єдиний; одинокий, тільки один
 solutio, ōnis f звільнення від обов'язків, податків
 solūtus, a, um розв'язаний, вільний, незалежний
 solvo, solvi, solūtum 3 звільняти, платити (абсолют, резолюція)
 somnus, i m сон
 sono, sonui, sonitum 1 дзвеніти; грати (резонанс)
 sons, sontis винний, злочинний
 sorbītis, e рідкий
 soror, ōris f сестра
 sors, sortis f (<sero) жереб; оракул; сума боргу; юр. ділянка; позичковий капітал (сорт)
 sortītus, a, um призначений (долею)
 spatium, i n проміжок, розмір, строк
 speciālis, e особистий, особливий (спеціальність)
 species, eī f вид, краса; погляд; індивідуальна річ
 specificatio, ōnis f (speciem+facio) переробка; надання нового вигляду з матеріалу
 власника (специфікація)
 specificus, a, um специфічний, видовий
 spectans, antis очікуваний
 specto, āvi, ātum 1 дивитися, оцінювати (спектр)
 speculor, ātus sum 1 оглядатися, спостерігати (спекуляція)
 sperātus, a, um очікуваний
 sperno, sprēvi, spretum 3 нехтувати, відділяти, зневажати
 spero, āvi, ātum 1 (< spes) сподіватися, очікувати; боятися
 spes, spei f (< spero) надія; чекання
 spica, ae f колос
 spina, ae f колючка
 Spinōza, ae m Спіноза (голландський філософ)
 spirītus, ūs m дихання, дух (спирт)
 spiro, āvi, ātum 1 віяти; жити, дихати (спіритизм, конспірація)
 splendeo, dui, — 2 блищати
 splendūsus, a, um = splendus блискучий, славний
 spolio, āvi, ātum 1 знімати доспіхи; грабувати, позбавляти
 spondeo, spondi, sponsum 2 урочисто обіцяти; ручатися (спонсія, кореспондент)
 spons, ntis f воля, бажання (спонтанний)
 sponsa, ae f наречена
 sponsalia, ium n pl. заручення
 sponsio, ōnis f (син. stipulatio) обіцянка; клятва
 sponsor, ōris m поручитель, жених (спонсор)
 spontē з чиєїсь волі
 sponte sua самочинно
 spurius, a, um розсіяний, позашлюбний
 stabīlis, e (< sto 1) сталий (стабілізація)
 stabularius, i t конюх; трактирник; утримувач заїжджого двору
 statim негайно
 statio, ōnis f чати, сторожа
 statua, ae f статуя
 statuo, ui, utum 3 встановити, вирішувати (статут)
 statūra, ae f тіло; ріст, величина
 status, ūs m стан; порядок (статус)

status quo ante стан, який існував раніше
 status quo статус-кво
 stillicidium, i n жолоб
 stilus, i m грец. стиль (паличка для писання та креслення)
 stipendium, i n (stips + pendo) платня, оклад; податок (стипендія)
 stips, stipis f дрібна монета, грошовий внесок (стипс)
 stipulatio, ōnis f умова, згода; стипуляція (найважливіший вид договору)
 stipūlor, stipulātus sum 1 виговорювати собі (якусь умову) (стипуляція)
 sto, stēti, stātum 1 стояти, бути твердим; зупинятися (станція, статут)
 strenuus, a, um діяльний, енергійний; відважний
 strictus, a, um суворий, тугий; вузький; тісний, стягати, стискати
 strictō iure за суворою суттю закону
 structūra, ae f устрій, порядок; будова (структура)
 studeo, ui, — 2 (з dat.) старанно працювати; займатися, вчитися, навчатися, старатися
 (студент, студія)
 studiōsus, a, um (з gen.) старанний, допитливий; студент; юрист-практик
 studium, i n заняття, старанність; пристрасть; наука (студія)
 stultitia, ae f дурість; нерозуміння
 stultus, a, um дурний, нерозумний
 stuprum, i n (< stuprare) безчестя, опоганювання; ганьба, розпуста
 suadeo, suasi, suasum 2 радити, давати пораду; переконувати
 suavis, e любий, приємний
 suaviter любо, приємно
 sub (з acc. i abl.) під
 sub specie з точки зору
 subdītus, a, um підданий
 subdo, didi, dītum, ēre 3 підкладати, підкоряти; знаходитися
 subdūco, dūxi, ductum 3 відводити, витягати; брати на себе; викрадати
 subeo, subii, subītum, subīre підкоряти(ся), підходити, підлягати (чому), переносити
 subfēro = suffero
 sūbiicio, subiēcī, subiectum 3 підкоряти; кидати; підробляти
 subhastatio, ōnis f продаж з торгів
 subiectio, ōnis f покора
 subiectus, a, um суміжний, підлеглий; той, що примикає, підлягає
 (суб'єкт)
 subigo, subēgi, subactum 3 приганяти, заставляти; мучити, штовхати;
 підкоряти; навчати
 subinde часто
 subīto невдовзі, після, несподівано
 subītus, a, um несподіваний, нежданий
 subiungo, iunxi, iunctum 3 приєднати, підкоряти(ся)
 submitto, mīsi, missum 3 підкоряти
 submoveo, mōvi, mōtum 2 відсувати; віддаляти
 subripio, girpci, reptimi 3 викрадати
 subscribo 3 підписувати
 subscriptio, ōnis f підпис; скарга потерпілого
 subsellium, i n (<sedere) лава (судді); суд, судочинство
 subsidium, i n допомога, резерв, підтримка (субсидія)
 substantia, ae f сутність, майно (субстанція)
 substituo, tui, ūtum, ere 3 підставляти; підміняти; призначати замість
 (субститут)
 substitutio, ōnis f заміна спадкоємця (субституція)

subtineo, nui, entum 2 затримати
 subvenio 4 приходити на допомогу (сувенір)
 succēdo, cessi, cessum 3 слідувати, йти вслід, наступати; наслідувати
 successio, ōnis f спадкоємство, наступність (права)
 successor, ōris m спадкоємець
 sudor, oris m піт, волога; тяжка праця
 Suecia, ae f Швеція
 Suecus, a, um шведський
 suesco, suevi, suetum 3 звикати
 suffēro, sustūli, sublātum, sufferre терпіти, зносити, витримувати
 sufficiens, entis достатній, придатний
 sufficio, fēcī, tectum 3 бути достатнім; витримувати
 suffragium, ī p голосування; право голосу; рішення (суффражист)
 sui herēdis «його нащадок»; найближчий родич
 sui iuris «свого права»; дієдатний
 sum, fui, esse бути, існувати
 summa, ae f вершина, досконалість, сума; вища посада, головна справа, сукупність (грошей)
 summarium, ī n короткий виклад (сумарний)
 summītas, ātis f сукупність
 summo 1 об'єднати
 summus, a, um найвищий, головний, всезагальний (сума)
 sumo, sumpsi, sumptum 3 приймати; пити, брати, забирати; рвати
 sumptus, ūs m (sumo) витрати; розтринькування
 super (з acc. і abl.) угорі, на, над, протягом, зверху (супер-)
 superbia, ae f гордість, пихатість
 superbio, —, —, īre 4 хвалитися, гордитися, пишатися
 superbus, a, um гордий, пихатий
 superfēro, tūli, lātum, ferre перебільшувати
 superficies, ēi f поверхня (суперфіцій)
 superior, ius вищий
 supernus, a, um високий
 supersedeo, sēdi, sessum 2 сидіти зверху; відати; розбирати ПОЗОВИ
 supersum, superfui, superesse залишатися
 supēro I підніматися; перевищувати; перемагати
 supērtis, a, um високий, вищий; минулий, попередній
 suppetiae, ārum f pl. дозвіл
 suppleo, plevi, plētum 2 поповнювати, заповнювати; відновлювати (суплетивізм)
 supplex, īcis благаючий
 supplicium, ī n прохання, моління; кара; страта
 supplīco 1 ставати на коліна; благати, просити
 supra (з acc.) вище, над, поверх; раніше
 suprēmus, a, um = suprēnus найвищий, верховний (супрематизм)
 surdus, a, um глухий; обмежено дієдатний (абсурд)
 surgo, surrēxi, surrectum 3 здіймати, піднімати (інсургент)
 suscipio, cēpi, ceptum 3 дивитися вгору; приймати, підхоплювати; спостерігати; поважати, підтримувати
 suspectus, a, um підозрілий; підозрюваний
 suspendo, ndi, nsum 3 підвішувати, вішати; уважно спостерігати
 suspicio, ōnis f = culpa підозра
 suspicio, rēxi, rectum 3 спостерігати; підозрювати, споглядати
 suspīcor, suspicātus sum 1 підозрювати, здогадуватися; пропонувати

sustineo, tinuo, tentum 2 терпіти; витримувати, підтримувати; зупиняти
sutor, ōris т (< suo 3) швець
suus, a, um свій; власний (суїцид)
sunallagma, atis n грец. договір
syndicus, i m грец. синдик (синдикат)
syngrapha, atis n грец. вексель; боргова розписка
Syracūsae, ārum f pl, Сіракузи (місто в Сицилії)

Т

tabella, ae f дощечка, таблиця; лист; договір; листоноша (табелярій)
taberna, ae f лавка, майстерня
tabŭla, ae f дошка, список; закон, таблиця, заповіт (табло)
tabularium, i n архів (табулярій)
taceo, cui, citum 2 мовчати
Tacitus, i m Тацит (римський історик)
tacitus, a, um таємний; мовчазний
talentum, i n грош, талант (грошова одиниця — 2 тис. золотих)
talio, ōnis f (< talis) помста (таліон)
talīs, e такий, подібний
tam так, настільки
tam ... quam настільки ... наскільки
tamen але, однак, все ж, нарешті
tamensі хоч
tamquam немов
tandem нарешті
tango, teŭgi, tactum 3 торкатися, вражати, досягати
tantum стільки
tantus, a, um такий великий, такий значний
tardē пізно; повільно, неохоче
tardo 1 баритися, зволікати, уповільнювати
tardus, a, um повільний; пізній
taurus, i m віл, бугай
tectum, i n дах; житло; храм
tecum = te + cum
tego, tēxi, tectum 3 укривати; накривати, приховувати; захищати
telum, i n зброя; стріла, спис; меч, сокира
temeritas, ātis f безрозсудність, випадковість
tempeŭtas, ātis f буря, біда; час, негода; юр. строк
templum, i n святилище, храм
tempus, ōris n час; пора; обставини (темп)
tendo, tetendi, tentum (tensum) 3 тягти, натягти; направляти; прагнути (тенденція)
tenebrae, ārum f pl. темрява, тьма
teneo, tenui, tentum 2 тримати; володіти, мати в себе; pass. бути зобов'язаним
tener, ěra, ěrum ніжний, м'який; молодий
tenuis, e простий, незначний; тонкий; чистий; бідний
tenuo 1 робити тонким; послаблювати, применшувати
tenutarius, i m ринковий комісар
ter тричі
tergum, i n спина; тил
terminus, I m межовий знак, межа; кордон, кінець (термін, детермінація)
terni, ae a по три
tero, trivi, tritum 3 терти; часто вживати; витрачати

terra, ae f земля; рі. всесвіт (територія)
 terrae motus землетрус
 terreo, ui, ĭtum 2 гнати; лякати, страхати
 terrĭto 1 дуже лякати
 terror, ōris m страх, переляк; жах (терор)
 tertius, a, urn третій (терція)
 testamentum, i n заповіт
 testificatio, ōnis f підтвердження; доказ
 testimonium, i n свідчення; доказ
 testis, is m, f свідок; зрячий; особа; доказ
 testor, testātus sum 1 кликати в свідки, свідчити; робити заповіт (атестат, протестант)
 textūra, ae f тканина
 theatrum, i n. театр; публіка; сцена
 Theodatus, i t Богдан
 theologia, ae f грец. богослів'я (теологія)
 thesaurus, i m грец. скарбниця
 Themis, ĭdis f грец. Феміда (богиня правосуддя)
 Tibĕris, is m Тібр (річка в Середній Італії)
 trans Tiberim поза Тібром (у рабство)
 tignum, i n балка
 timeo, timui, — 2 боятися, тремтіти
 timĭdē боязно, несміливо
 timĭdus, a, um боязкий, обережний
 timor, ōris m страх, боязнь, побоювання
 tinctio, ōnis f хрещення
 titŭlus, i m напис; почесь, слава; юр. правова основа; титул; оголошення (титулований, титул)
 Titus, i m Тіт (Лівій) (історик)
 toga, ae f тога; мир
 togātus, i m римський громадянин; клієнт
 tolĕro, 1 зносити, витримувати, терпіти (толерантність)
 tollo, sustŭli, sublātum 3 піднімати, усувати, здіймати; відміняти, витратити; забирати
 tondeo, totondi, tonsum 2 голити; рубати; косити, грабувати
 tono, ui, —, āre 1 гриміти; голосно закликати (тон)
 tonsor, ōris m цирюльник; садівник
 tormentum, i n снаряд; знаряддя; катування, тортури
 tot стільки, так багато
 totōdem = totidemque стільки
 totus, a, um увесь; цілий, сукупний (тотальний)
 tracto 1 тягнути; керувати; трактувати, викладати (тракт, трактат, трактування)
 traditio, ōnis f = tradĭtum, i n передача (права власності); вручення (традиція)
 tradĭtus, ūs m традиція
 trado, dĭdi, dĭtum 3 передавати; віддавати, переказувати, повідомляти
 tradŭco 3 переводити, перекладати, переправляти
 tradĭcus, a, um грец. трагічний; сумний
 tragoedia, ae f грец. трагедія; струс ĭ
 traho, traxi, tractum 3 тягнути; залучати, одержувати, віднімати, стягувати (трактор, трактат, контракт)
 traicĭo, iĕci, iĕctum 3 перекидати, перевозити, переходити, переправляти (траєкторія)
 tranquillus, a, um спокійний; мирний; безтурботний
 trans (з acc.) через, за
 transcrĭbe, scrĭpsi, scrĭptum 3 переписувати; передавати; зараховувати (транскрипція)

transeo, ii, ĭturn, ĭre переходити, переселятися; проходити повз (транзитний)
 transfĕro, tŭli, lĕtum, ferre переносити, перевозити; переміщувати, використовувати
 (трансляція)
 transfŭga, ae m біглий, утікач; дезертир
 transĭtus, ŭs m проходження; приєднання; завершення (транзит)
 transmissio, ōnis f перехід, перенесення
 transmitto, mĭsi, missum 3 переходити (трансмисія)
 transporto āvi, ātum 1 переносити, переміщати (транспорт)
 transversus, a, um поперечний; схрещений
 trecenti, ae, e триста
 tredecim тринадцять
 tres, tria три
 tribŭnal, ālis n трибунал; суд
 tribŭnus, i m трибун, глава триби, начальник
 tribŭnus plebis народний трибун
 tribŭnus milĭtum військовий трибун, командир
 tribuo, ui, ŭtum 3 ділити, розділяти; віддавати належне, надавати, давати (контрибуція)
 tribus, ŭs f триба, округа
 tribŭtum, i n податок, внесок
 tribŭtus, a, um трибутний, податний
 tricĕsimus, a, um тридцятий
 triennium, i n три роки (триріччя)
 triginta тридцять
 trinocĭum, i n (строк) у три ночі
 Triocalinum, i n район міста Триокала (в Сицилії)
 triplex, ĭcis потрійний
 tristis, e сумний, скорботний, похмурий; суворий
 triumphus, i m грец. тріумф (тріумфальний)
 triumvir, vĭri m тріумвір, член комісії з трьох осіб (тріумвірат)
 Troia, ae f Троя (місто)
 trucidō 1 різати, убивати, душили, винищувати
 tu, tui ти
 tueor, tuĭtus (tŭtus) sum 2 споглядати, спостерігати, бачити; піклуватися, охороняти;
 підтримувати, оберігати (інтуїція)
 Tullius, i m Туллій (ім'я)
 tum тоді
 tumultus, ŭs m замішання, безладдя; бунт
 tunc тоді
 turba, ae f замішання; шум, гам; натовп
 turbo 1 розладжувати, ламати, збурювати, каламутити (пертурбація)
 Turcĭcus, a, um = Turcus, a, um турецький
 turpis, e ганебний, огидний
 turpĭtŭdo, ĭnis f потворний; сором; ганьба, знеславлення
 turris, is f грец. вежа, башта
 tutĕla, ae f охорона, опіка; безпека
 tutor, oris tn захисник, опікун (тутор)
 tutus, a, um захищений, безпечний, обережний, дбайливий
 tuus, a, um твій, твоя, твоє
 tyrānnus, i m грец. тиран; властитель, державець (тиранія, тиранічний)

U

ubi де, коли

ubīque всюди, в усіх, по всіх
 Ucraina, ae f Україна
 Ucrainensis, is український
 ulciscor, ultus sum, ulcisci 3 мстити, помститися
 ullus, a, um який-небудь, хто-небудь, що-небудь
 Ulpianus, i m Ульпіан (римський юрист, III ст. н. е.)
 ultimus, a, um останній, крайній (ультиматум)
 ultio, ōnis f помста, кара
 ultra (з асс.) після, понад, більш, далі (ультра)
 ultrix, icis f месниця
 ultrō зверху, взаємно, з обох боків
 umbra, ae f тінь
 umērus (humerus), i m плече
 uinīdus (humfdus), a, um вологий
 unquam = unquam
 unā разом, спільно
 unda, ae f хвиля; вода
 unde звідки
 undēsim одинадцять
 undecim, a, um одинадцятий
 undēni, ae, a по одинадцять
 undīque звідусіль; з усіх боків
 uncia, ae f грец. унція (= 1/12 аса)
 unguentum, i n мазь; пахощі
 unguis, is m ніготь, пазур
 unīcus, a, um єдиний; винятковий; кожний (унікальний)
 unītas, ātis f єдність, єднання (унітарний)
 unītus, a, um з'єднаний, об'єднаний, один-єдиний
 universālis, e 'загальний (універсальний)
 universitas, ātis f цілісність, сукупність, ціле (університет)
 unīversum, i n всесвіт
 unīversus, a, um увесь, цілий, загальний; спільний, повний
 unquam будь-коли, коли-небудь
 unus, a, um один, єдиний, тільки (унія)
 unusquisque, unaquaque, unumquodque кожний, всякий
 urbānus, a, um міський (урбанізм)
 urbs, urbis f місто (велике)
 urgeo, rsi,— 2 мучити, гнітити, обіймати
 urna, ae f (< uro) урна для голосування
 uro, ussi, ustum 3 пекти, палити, вабити
 usquam де б не, ніде
 usque ad (з асс.) аж до, постійно
 usucapio, ōnis f давність володіння (узукапія)
 usūra, ae f= usūrae, arum f pl. проценти на капітал; надлишок
 usurpatio, ōnis f (usus+capio) узурпація; неправомірне користування, захоплення (узурпація)
 usurpo 1 захоплювати, заволодівати (узурпувати, узурпатор)
 usus, ūs m (<utor) (син. fructus) використання, вжиток; досвід, користь; юр. давність володіння, звичай; форма шлюбу (узус, узуальний)
 ususfructus, ūs m узуфрукт; право користування плодами (узуфрук-туарій)
 ut = uti як, щоб; тому, тоді
 uter, utra, utrum котрий з двох; який з двох, один з двох

uterque, utraque, utrunique кожний з двох, той і другий, обидва
utilis, e (<utor) корисний; придатний (утилізований)
utilitas, ātis f користь, благо, вигода; інтерес (утилітарний)
utique як би то не було, принаймні, особливо
utor, usus sum, uti 3 вживати, застосовувати, користуватися
utrimque з того й іншого боку, з обох боків
utrōque в обидва боки, в обох напрямках
utrum чи
uva, ae f гроно (винограду), виноград; вино
uxor, uxōris f дружина, жінка

V

vacatio, ōnis f звільнення, визволення, канікули (вакації)
vaco 1 бути вільним (вакансія)
vacuus, a, um порожній, вільний, незайнятий (вакуум, евакуація)
vadimonium, i p доручення; явка в суд
vado, —, — 3 йти, простувати, вирушати (вадемекум)
vae! горе! лихо! нещастя!
vago, vagatus sum, vagari 1 мандрувати, блукати (ваганти, екстравагантний)
Valachia, ae f Валахія {Волощина, область Румуни"}
valdē сильно, дуже, вельми
valeo, ui, itum 2 бути здоровим, мати силу; бути дійсним (Валентин, Валерій)
valetudo, inis f здоров'я
validus, a, um сильний, могутній, здоровий; дійсний (Інвалід)
valor, ōris m цінність; вартість
ad valōrem до вартості; мито, яке стягується пропорційно до вартості товару
(валюта)
vallum, i n вал, насип (інтервал)
Vandalia, ae f Вандалія
Vandālus, i m вандал
vanitas, atis f суєта
vanus, a, um порожній; суєтний
varōro 1 наповняти парою; зігрівати
varpōro, āvi (varpulatorus) 1 діставати побої
variētas, atis f різниця, різноманітність (варіація)
vario 1 урізноманітнювати; змінювати
varius, a, um різноманітний (варіант)
Varro, ōnis m Варрон (письменник, вчений)
vas, vasis = vasum, i n pl. vasa, ōrum посудина
vas, vadis m поручитель
vasio 1 спустошувати; віднімати
vates, is m, f пророк, поет; провісник (Ватікан)
vectigal, ālis n податок; прибуток; данина
vehemens, entis рішучий, сильний, завзятий, суворий; тяжкий
vehēmenter завзято, сильно, міцно, рішуче
vehicūlum, i p повозка, віз, візок; судно, корабель
veho, vēxi, vecturi 3 возити, носити; pass. їхати, їздити (вектор, інвектива)
vel частка або, хоч, навіть
velo 1 закривати, ховати; прикрашати
velocitas, ātis f легкість; поспіх
velociter швидко, скоро
velox, ōcis швидкий, меткий, скорий (велосипед)

velut(i) як наприклад, так само як, подібно до того як, немов би
 venālis, e продажний; злочинний
 venatio, ōnis f полювання, лови
 venditio, ōnis f продаж
 venditio bonōrum продаж майна з аукціону
 venditor, ōris m (< verium + dare) продавець
 vendo, dīdi, dītum 3 = vendito 1 продавати
 venēnum, i n = venefīcium отрута
 venerabilis, e шанобливий, поважний, велебний
 venia, ae f милість, послуга; дозвіл
 venio, veni, ventum 4 приходити, прибувати; потрапляти (інтервенція)
 venor, venātus sum 1 полювати
 ventus, i m вітер (вентиляція)
 venus, ēris f краса, кохання (Венера)
 venustas, ātis f приємність, люб'язність, милість
 ver, veris n весна
 verbātīm дослівно
 verber, ēris n бич, батіг, шмагання, биття, удари
 verberatio, ōnis f покарання нагаями
 verbēro 1 бити, сікти
 verbum, i n слово, розмова; дієслово (вербальний)
 Verda, ae f Верда
 verē істинно, правильно
 vereor, veritus sum, verēri 2 боятися; турбуватися
 Vergilius, i m Вергілій (поет)
 vergo (versi),— 3 хилитися, простягатися, звертатися (конвергенція)
 veritas, ātis f (verus) правда, істина
 verna, ae m раб
 verō же, ж, проте, хоч, звичайно, але
 Verres, is m Веррес (намісник Сицилії)
 versor, versātus sum 1 обертатися, займатися; перебувати; котити (версія)
 versus, ūs m рядок; вірш (версус)
 verto, verti, versum 3 звертатися, повертати, перетворювати, змінюватися, перевертати
 (контроверсія)
 verum справедливо, але, однак, дійсно, звичайно, насправді
 verum, i n = veritas правда, істина
 verus, a, um правдивий, справжній; щирий; справедливий; юр. дійсний (веризм, вердикт)
 Vespasianus, i m Веспасіан (Імператор)
 vester, vestra, vestrum ваш, ваша, ваше
 vestigium, i n слід; стопа; ступня
 vestimentum, i n одяг
 vestio, īvi, ītum 4 одягати; покривати
 vēstīs, is f одяг, убрання (вестибюль)
 vēstītus, a, um захищений
 veterānus, a, um старий солдат, легіонер (ветеран)
 veto, ui, ītum 1 не дозволяти, забороняти, заперечувати (вето)
 vetus, ēris старий, давній (ветеран)
 vetustas, ātis f (син. antiquitas) стара дружба, старість, давнина
 vetustus, a, um старий, давній
 vexo 1 (< veho) кидати, пригнічувати
 via, ae f дорога, шлях; право проїзду (тривіальний, віадук)
 viātor, ōnis m подорожній, гонець, мандрівник

vicem і invicem замість
 vicesimus, a, um двадцятий
 vice versa навпаки
 vicies двадцять разів
 vicinus, a, um сусідній, схожий
 vicinia, ae f сусідство
 vicinus, i m сусід
 vicis (gen.), vicem (acc), vice (abl.) зміна, переміна, чергування (віце-, вікарій)
 victor, oris m переможець (вікторія)
 victoria, ae f перемога (вікторина)
 victrix, icis f переможниця
 victus, ūs m спосіб життя, життя; їжа, харчі
 vicus, i m село, селянський двір
 videlicet очевидно, а саме; зрозуміло, тобто
 video, vidi, visum 2 ДИВИТИСЯ, бачити, пізнавати (віза, візуальний)
 videor, visus sum 2 здаватися, з'являтися (візит)
 vidua, ae f вдова
 viduus, a, um позбавлений чогось, овдовілий, самотній
 vigeo, vigui, — 2 набирати сили, процвітати
 vigil, ilis m сторож; пильний
 vigilans, antis який не спить, пильний
 vigilia, ae f варта, сторожа; чати, охорона
 viginti двадцять
 vigor, oris m міць, енергія, життєва сила
 villico, avi, atum 1 управляти віллою
 vilipendum, i n плата
 vilis, e дешевий; нікчемний
 villa, ae f загородня садиба, село, поселення (вілла)
 villicus, i m управитель вілли (вилик)
 vincio, vixi, vinctum, ire 4 зв'язувати, зобов'язувати
 vinco, vici, victum, vincere 3 перемагати, долати (вікторія)
 vin(cu)lum, i n (< vincio) віршовка, пута; pl. кайдани; тюрма, зобов'язання
 vindemia, ae f (vinum + demo) збирання винограду; виноградне гроно
 vindex, icis m, f захисник, -ця
 vindicatio, onis f захист, охорона; позов власника (прозатребування речі) (віндікація)
 vindico, avi, atum 1 помститися, захищати; обвинувачувати; робити позов
 vindicta, ae f віндікта (обрядова паличка); помста; відпущення на волю
 vinea, ae f виноградна лоза, виноградник
 vineum, i n виноградник
 vinum, i n вино
 violentia, ae f насильство, невгамовність, лють
 violo, avi, atum 1 кривдити; здійснювати насильство
 vir, i m чоловік, муж; громадянин; дорослий (віртуоз)
 virga, ae f гілка, лозина
 virgo, inis f дівчина, діва
 virilis, e чоловічий; зрілий, мужній
 viritum (< vir) на кожному людину, кожному окремо, нарізно
 virtus, utis f мужність, добродієність, хоробрість, доблесть (віртуозність)
 vis f (vim — acc., vi — abi., pl. viris — nom., viribus — abl.) сила, могутність, насильство
 Viszmaria, ae f Вісмарія
 vita, ae f життя (вітамін)
 vitalis, e життєвий (віталізм)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко С.П. Латинська мова й основи римського права: Навчальний посібник. – К. Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.
2. Жулай С.Т., Куварова Е.К. Латинский язык для студентов-юристов: Учебн. пособие – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП. 2000. – 264 с.
3. Закалюжний М.М., Паласюк Г.Б. Латинська мова і основи медичної термінології. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 424 с.
4. Косович О. Латинська мова. Фрагменти з римського права. – Тернопіль: ТАНГ, 2003. – 28 с.
5. Крайняк Л.К. Методичні вказівки та завдання для самостійної роботи з латинської мови для студентів заочної форми навчання за спеціальністю "Правознавство". – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 14 с.
6. Оленич Р.М. Латинська мова. – Львів: Світ, 1993. – 336 с.
7. Скорина Л.П., Чуракова Л.П. Латинська мова для студентів-юристів: Підручник / За ред. С.В.Семчинського. – К.: Вища школа, 1995. – 255 с.
8. Сомов В.П. Латинско-русский юридический словарь. – М.: Изд-во "ГИТИС" 1995. – 104 с.
9. Покровская З.А., Кацман Н.Л. Латинский язык: Учеб. для вузов – 3-е изд. Перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1987. – 386 с.
10. Ревак Н.Г., Сулим В.Т. Латинська мова (для неспеціальних факультетів). Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 440 с.
11. Цимбалюк Ю.В., Краковецька Г.В. Крилаті латинські вислови. – К.: Вища школа, 1976. – 191 с.
12. <http://uk.wikipedia.org>